

Pracovat

Kateřina Nedbálková

Šálková

Kateřina Nedbálková

Pracovat

Poděkování

Zbyňku Baladránovi z Displaye děkuji za povzbuzení k psaní a za milý dohled nad celým procesem vzniku knihy. In memoriam děkuji Gerlindě Šmausové za vedení, které se žel odehrávalo jen v mé hlavě, v pomyslném dialogu s poznámkami, které by k textu mohla mít. Brit Jensen děkuji za neustálou inspiraci a nápady, které je radost při práci realizovat. Všem deseti hlavním aktérům knihy děkuji za to, že s rozhovorem souhlasili a vytrvali ve spolupráci až do konce; každý z nich disponuje nějakou dovedností, kterou sama nemám a přála bych si ji osvojit. Vojtovi Nedbálkovi děkuji za pečlivý výběr z jeho sbírky mincí, který se objevuje jako motiv na obálce.

Pracovat

© Kateřina Nedbálková

Display – sdružení pro výzkum a kolektivní praxi

ISBN 978-80-907883-8-1

Mít pozornost na to, čeho nikdo nedbá. Tím se liší člověk vědecky myslící od vědecky nemyslicího, že postihuje důležitost v tom, co jiného nezajímá.

(T. G. Masaryk, Jak pracovat?)

Obsah

1	Úvod	6	9	Školák – tušit práci	132
2	Dělník v důchodu, bez domova – nepřetrhnout se	16	10	Cvičitel psů – pracovat srdcem	144
3	Toaletářka – mít poslání	27	11	Aktivistka a advokátka – být mezi světy	158
4	Stavbyvedoucí, kurýrka – stát se prekariátem	44	12	Odborné studie o práci	174
5	Ředitel střední školy stavebních řemesel – stoupat nahoru	58	13	O práci socioložky	204
6	Sociální pracovnice, politička, plánovačka logistiky, odborářka – nebát se odcházet	76	14	Summary	222
7	Dělník ve vězení – prací ke svobodě	92	15	Seznam literatury	224
8	Vrchní v jídelním voze na železnici – vděčit za práci	108			

Práce – slovo, které je všeobecně srozumitelné, zároveň abstraktní tak, že lze o jeho dílčích aspektech psát celé knihy. Vedle rodiny se práce skloňuje jako jeden ze základních pilířů společnosti, proto je překvapivé, že v sociologii (jako vědě o společnosti) stojí obor sociologie práce spíše na okraji zájmu. Výrazy spojené s prací se přenášejí i do nepracovního prostředí: zaměstnáváme se myšlenkou, zaměstnává nás nějaká starost či problém, pracujeme na vztahu. Být něčím zaměstnán je pozitivní, byť by to byly starosti, být nezaměstnán je naopak vnímáno jako prohra či ostuda. Vzpomínám si na svého strýce, který po ztrátě zaměstnání v nultých letech vyrážel každé ráno s kufříkem ze svého bytu na sídlišti ve Zlíně, aby ze sebe (i pro své okolí) sejmul stigma nepracujícího. Nikdy jsem s ním o tom nemluvila, ani nevím, jak to vím, musel mi to vyprávět můj otec, a udělalo to na mě dojem jako malé rodinné tajemství.

Práce se historicky proměňuje, a to velmi výrazně. Mění se její forma i obsah. Práce zdaleka nemusí znamenat zaměstnání, dokonce nemusí být ani výdělečná. Hlavní zaměstnanecký poměr, v němž jsme byli o práci zvyklí uvažovat, se rozšiřuje o jiné pracovní formy, přestává být normou. Dalo by se možná říct, že se stává spíše výsadou, něčím neobvyklým. Možná tyto proměny a nové pojmy, které se k jejich zachycení objevily, vedly ve výsledku k tomu, že nám spojení sociologie práce zní tak trochu fádně a staře. Ostatně mění se i práce sociologů a s ní i celá disciplína.

Tématu práce jsem se věnovala v předchozím výzkumu v továrně Baťa, soustředila jsem se přitom zejména na práci dělnickou (Nedbálková 2021). V komentářích ke knize na sociálních sítích jsem viděla, jak ochotně a snadno se lidé dělí o své zážitky s prací; je to téma, které všichni sdílíme, buď přímo, nebo zprostředkovaně. Když člověk cítí upřímný zájem posluchače, většinou mu nedělá potíže o práci mluvit.

Tato kniha měla být původně založena na rozhovorech s lidmi, kteří zastávají veřejné funkce a zároveň jsou experty v určitém poli (právo, odbory, politika, věda), nakonec jsem se však rozhodla postavit ji jinak. Zaměřila jsem se na ty, kteří mediální prostor dostávají zřídka, na lidi, jejichž pracovní zkušenosti odrážejí změny pracovních podmínek i současného globalizovaného pracovního trhu. Výběr účastníků rozhovoru byl kombinací určité představy o tom, jaká témata bych chtěla pokrýt, na straně jedné a intuice a náhody na straně druhé. Některé účastníky v rozhovoru jsem znala delší dobu, někoho jsem potkala náhodněji – ve vlaku, na sociálních sítích, na zastávce tramvaje, při organizaci konference. Všichni oslovení byli rozhovoru většinou nastaveni vstřícně, s výjimkou mé bývalé spolupracovnice u Bati, která mi, stejně jako při našem prvním setkání v roce 2018, řekla, že se mnou bude ráda mluvit jen tak při práci, mohu k ní také přijít na návštěvu domů, ale žádný výzkumný rozhovor s nahráváním mi nedá. Prostě odmítla přistoupit na mé definování situace, chtěla o ní rozhodnout sama, zařídít si ji po svém. Ačkoli mi neústupnost paní Mirky imponuje, jsem vděčná těm, kteří mě neodmítli a stali se součástí této knížky. Popis kontaktování a setkání s konkrétními lidmi je vždy součástí rozhovoru. Jsou to příběhy zdánlivě obyčejné, v bližším detailu však ukazují zajímavé a často i překvapivé lidské osudy a skrze ně konkrétní nuance současné práce. Téma práce je dobré a univerzální v tom, že se k němu může vyjádřit každý, i ten, kdo už nebo ještě nepracuje. Lidé v knize reprezentují rozmanité práce, o kterých můžeme mít zvenčí různé, často dost zkreslené představy. To, jak si lidé představují práce ostatních, je mimo jiné také velmi zajímavým tématem; částečně se mu budu věnovat v posledních dvou kapitolách.

Mnoho z promlouvajících má ke své práci silnou vazbu, mají ji rádi. Jejich uspokojení spočívá v pocitu, že pracují pro dobrou organizaci či firmu, nebo se identifikují s posláním, které jejich práce nese. Některí respondenti zdůrazňovali sociální aspekt práce, tedy že je vykonávána jako spolupráce v přítomnosti jiných lidí. Práce souvisí s důstojností a může nám důstojnost propůjčovat, nebo nás o ni naopak okrádá. Práce může a nemusí být kariérou a stejně tak může a nemusí lidem připadat smysluplná. Všechny tyto aspekty práce se v rozhovorech odrážejí.

Prezentované rozhovory se lišily v délce, nejkratší trval 15 minut, nejdelší 4 hodiny, s některými účastníky jsem se sešla vícekrát, některé jsem před rozhovorem delší dobu znala, ve většině případů to však bylo naše první setkání. Většina konverzačních partnerů vystupuje pod svým jménem, dvě jména jsem z důvodu anonymizace změnila.

Ke knize mě okrajově inspirovala práce amerického novináře Studse Terkela, který v roce 1974 vydal obsáhlou knihu rozhovorů s lidmi pracujícími v desítkách oblastí amerického průmyslu. Kniha byla unikátní počtem rozhovorů a širí záběru, umožnila vhléd do každodenní pracovní reality lidí, jejichž zkušenosti obvykle nejsou v sociálních vědách ani v populární kultuře reprezentovány. Od té doby se hodně změnilo. Nejistota práce, kterou jsem již zmínila, si našla nové slovo – prekariát. Tato kniha je i o nejisté práci, o prekariátu, o lidech v nejistých pracovních podmínkách. Některí ji budou číst jako setkání s lidmi, s nimiž by se jinak nepotkali, jiní ji budou vnímat jako knihu o sobě; bude odrážet něco velmi známého a blízkého. Prekariát je v mnohém dobrý koncept a označení, ale také má své limity; podrobněji se o něm zmíním v předposlední kapitole.

V kontextu důležitosti hledání správných pojmenování jsem si vzpomněla na příspěvek, který jsem viděla na sociálních sítích, autorka v něm hledala tipy na dobrou školu. Většinu školek ve svém městě přitom počastovala slovy: rasistické, genderově necitlivé, patriarchální, stvrzující kapitalistickou hegemonii, ignorantské, etnocentrické, nadřazené, podporující bílou nadřazenost, kolonizátorské. Mám porozumění pro to, že tak leckdy lze školy vidět a označit. Zasypat je jedním dechem všemi těmito přívlastky však nemůže přinést o moc víc než okamžitou úlevu mluvčímu. Ani to však není málo. Převáděno na téma práce bychom o té soudobé mohli říct, že vykořisťuje, eskaluje nerovnosti, ubíjí, zbídáčuje, stigmatizuje, zbavuje důstojnosti. Vybavuje se mi ještě jiná situace, návštěva zábavního parku s dětmi. Jedna z atrakcí spočívá v tom, že ze stolu vystřikují postupně hlavy různé příšery a úkolem dítěte je zamlátit je kladivem zpět. Bouchat a tím je nechat zmizet. Mlátit termíny je trochu podobné, někomu se uleví, jiné to pobouří, urazí, moc se tím nevysvětlí, k pochopení a porozumění tato cesta spíše nevede. S pojmy je třeba nakládat pečlivěji než s kladivem, a zároveň i s kladivem je potřeba šikovnosti, obratnosti a přesnosti, jinak se trefíme do vlastní ruky nebo nohy, zraníme se nebo zraníme ostatní. Je důležité snažit se věci kolem nás pojmenovat, ale jde i o to říkat je přesně, šít slova na míru konkrétním situacím, říkat je s citlivostí pro konkrétní publikum i s citlivostí k tématu a věcem, na kterých nám záleží.

Tato kniha je snahou říct něco o práci. Tvoří ji deset rozhovorů, z nichž každý je krátce uveden pasáží o tom, kde a jak jsem tázaného potkala a kontaktovala pro rozhovor. Všem účastníkům rozhovorů jsem nabídla autorizaci, dva z nich mi ponechali naprosto volnou ruku, jiní okomentovali text velmi důkladně, všechny jejich připomínky jsem v prezentovaných

rozhovorech zohlednila. Po každém rozhovoru následuje další část, v níž vyzdvihuji jeden či více jeho výrazných aspektů, které jsou zároveň obecněji podstatné pro současné podmínky práce. Soubor těchto dílčích vlastností práce tvoří mozaiku různorodé pracovní situace dnešního světa. Psaní shrnujících komentářů pro každý rozhovor nebylo lehké. Všichni konverzační partneři byli vůči mně ve stejném vztahu – byli respondenty, jejich sociální a ekonomické pozice se však dost výrazně lišily. Musela jsem dávat pozor, abych komentáři respondenty nepatronizovala, neredukovala na nositele nějaké typické vlastnosti nebo znaku. Každý komentář jsem se snažila psát s vědomím toho, že jej budou číst i samotní účastníci rozhovorů. Rozhovory, které tato kniha představuje, jsou vzhledem do velmi rozmanitých pracovních zkušeností, jdou za hranice nezávazného rozhovoru o práci, který vedeme s člověkem, jehož jsme sotva potkali, za hranice přijímacího pracovního pohovoru i za hranice politicky vděčných vyjádření o zlatých českých ručičkách. Představené rozhovory práci ukazují jako bohatou arénu, kde se střetávají různé typy osob, různé typy vědění, estetik, pojetí času, různé cesty ke smyslu práce, různé formy zajištění souhlasu, ale i mobilizace odporu.

Kromě samotných rozhovorů se na konci této knihy nacházejí ještě dvě mé autorské kapitoly. První je věnována zahraničním i domácím odborným studiím práce, je o otázkách, které jsou sociálními vědami zkoumány, i o závěrech, ke kterým dospívají. Poslední kapitola knihy pojednává o práci socioložky – o mé vlastní práci. Každá kapitola je doprovázena dvěma fotografiemi, jejichž vazba k rozhovoru či tématu je obvykle volnější.

Stůl v obývacím pokoji

Stůl v továrně Baťa

2 Dělník v důchodu, bez domova

Zdeněk Ruber (pseudonym)

Zdeňka Rubera jsem potkala krátce před Silvestrem 2021 v Brně na konečné zastávce tramvaje, blízko místa, kde bydlím. Měl dvě velké tašky a chtěl šest korun na pašniku. Začali jsme mluvit a Zdenál, jak se mi později představil, řekl, že kdyby žil v Dánsku, měl by důchod 80 tisíc. Byla to náhoda, zrovna jsem byla na cestě do Dánska. Zdeněk by rád letěl taky. Podle jeho slov v Kodani vůbec nejsou bezdomovci, a kdyby člověk nějakého potkal a vyfotil, dostane prý pokutu. Jedeme spolu v tramvaji směrem na hlavní nádraží a Zdeněk ukazuje na bývalý podnik První brněnská, kde mnoho let pracoval. To mě vede k nápadu udělat s ním rozhovor. Souhlasí. Nemá telefon, tak si domlouváme sraz za 10 dnů, ve středu v poledne, na stejném místě, kde jsme se potkali poprvé. Loučí se se slovy: „Pozdravujte tam ty chudáky v Dánsku. To je jiný svět, to je hodina letu a jste v jiném světě.“

Následující týden ve středu v poledne zní zkouška sirén a Zdenál je na místě, opět s taškami. Ptám se, kam půjdeme, a Zdeněk vybírá hospodu Masný růžek, pár zastávek tramvají od konečné, kde stojíme. „Je tam klid, to je hlavní, nemotají se tam pofidérové.“ Ptám se, jací pofidérové. „No individua, chápeš?“ Masný růžek je velká hospoda, kam chodí lidé (skupinky i jednotlivci) na polední menu. Není tam ani jeden volný stůl. Projdeme celou hospodou a Zdeněk u posledního stolu ukáže na mladého muže a řekne „tady“. Přisedneme si, mladík souhlasí. Zdeněk si objedná pivo a rum, jíst prý nechce, nebo později. Já si dám polévku, protože všichni okolo jedí, a pivo, na které mám chuť, a taky abych se hodila ke Zdeňkovi. Ještě po cestě do hospody mě Zdeněk poprosil o 500 Kč do pondělí, v pondělí má důchod. Domluvili jsme se, že mu půjčovat nebudu, dám mu za rozhovor 300 Kč a zaplatím útratu. Po cestě mi ještě stihl říct, že jeho důchod je 7800 Kč.

Nepřetrhnout se

Kdy jste pracoval v První brněnské strojírně?

Tam jsem nastoupil v roce 1979, ne, v osmdesátým prvním. A byl jsem tam do roku 1995 nebo 1994, už si to moc nepamatuju. Pamatuju si akorát to, že jsem byl na jednom místě osmnáct let, a to bylo tam v tom Erste Brünne, v První brněnské.

Jakou práci jste dělal?

Já jsem tam jezdil s vysokozdvizným vozíkem, s takzvanou elkádou, dělával jsem na mašině. Tam se dělají turbíny, ale my jsme je nedělali. Tam to mimo jiné měli i Němci, kteří vydělávali denně 800 korun, to byl v osmdesátých letech balík. To mně bylo nějakých 25 nebo 27 let, to jsem byl mladej kluk.

Rozhovor je zpočátku velmi rozpačitý, hlavně z mé strany. Měla jsem dopředu velkou obavu, jestli nás do hospody vůbec pustí, jestli je Zdeněk očkovaný. Rozhovor děláme v době, kdy je povinnost se při vstupu do restaurace prokazovat očkováním. Nikdo nás ale nekontroluje a Zdeněk mi už v tramvaji řekl, že samozřejmě očkovaný je. Sedíme u stolu cizího muže, který slyší každé naše slovo. Není to ideální situace, ale protože ji zvolil Zdeněk, vybral hospodu a usadil nás k tomuto konkrétnímu stolu, do rozhovoru se pustím i nepříjemné situaci navzdory. Zdeněk dál pokračuje svým pohledem na to, jak se změnila doba.

Teď je to na houby, protože dneska se nic nedělá, všechno je to rozkradený, fabriky, továrny. Všecko je rozkradený a nic nefunguje. Tady bývaly takový krásný mašiny, stroje, všecko to prodali. Běžte se ráno podívat na ostrůvek tramvaje, kolik tam čeká lidí do práce. Řeknete si, kurva, to je město duchů, fakt, Katko. A tenkrát v těch osmdesátých letech, když jsem jel

od nádraží tady do fabriky, tak ses na ten ostrůvek vůbec nevlezla, kolik tam bylo lidí. V té fabrice bylo pět tisíc zaměstnanců.

Myslíte, že dělníci už v Česku nejsou?

Já vám to řeknu tak, Katy: třeba jo, ale není do čeho píchnout, chápeš?

Co tedy dělají všichni ti lidé?

To nevím. Jsou na úřadě. Pak mě propustili, protože jsem měl jiný džob, kde jsem dostával denně peníze na ruku. Dělalo se tam na noc a já jsem se pak někdy ráno nevzbudil, proto mě z První brněnské vyšoupli. Byly tam peníze na dlaň, jak se říká, na dřevo, dělali jsme šampusy. Šampusy utíkaly po pásu a vy jste to musela skládat do bedny, tam se jich vlezlo dvanáct, udělala jste paletu, zamotala jste to fólií, a za tři hodiny jsem byl hotový. To jsem dělal v noci a ráno jsem se nevzbudil, když jsem měl jít do té První brněnské.

Vylité pivo

Po docela dlouhém čekání nám číšnice přinesla nápoje. Sahám po mém püllitru a jedním pohybem ho převrhnou tak, že se obsah vylije do klína mladíkovi, co sedí s námi u stolu. Na nahrávce při přepisu rozhovoru pak slyším Zdenála: „bacha, bacha“ a sebe: „ježiš, já su úplný pako, promiňte“ a studenta: „to je dobrý“.

Já: Nechápu, jak se to stalo, promiňte, to je něco hrozného.

Zdeněk: To máš z těch děcek z té vysoké školy. Děvče moje, to je škody najednou, jsou horší věci, že jo, slečno?

Privolaná číšnice: Přesně tak, jak nejde o život.

Já k mladíkovi: Polila jsem vás moc?

Mladík: V pohodě, to je dobrý.

Zdeněk: Co máte z toho, slečno? Nic si z toho nedělejte, jak pojedete do Dánska, tak na to zapomenete.

Když je stůl trochu suchý a já se uklidním, pokračujeme.

Když jste pracoval v První brněnské, kde jste bydlel?

U rodičů, na Jaselské, pak u přítelkyně. Byt po rodičích jsem pronajímal, prodal jsem ho, chytračil jsem s ním. Pak jsem šel na ubytovnu. Okamžitě jsem si sehnal práci, to si pamatuju, byla to hlídací služba, a ten můj vedoucí měl taky ubytovnu. Tenkrát se za ubytovnu platilo tři tisíce, to ještě šlo. Bylo to tady na Masné. Tam jsem byl dlouho, jedenáct let. To se započítávalo do důchodu samozřejmě, takže všechno ready, to bylo dobrý, to bylo do roku 2010.

A když jste v roce 2010 skončil v té hlídací službě, tak jste dělal co?

Pak jsem šel hlídat na Úřad práce, tam jsem hlídal tři měsíce a potom mě vyhodili, protože ten náš vedoucí tu hlídací firmu prodal. Prodal to a nový majitel si tam chtěl dát svoje lidi. Potom jsem nedělal. Spočítal jsem si, že mám náskok, takže potom jsem nedělal nic. Potom jsem nedělal vůbec nic. Spočítal jsem, že mi to na důchod stačí. Řeknu to jinak, nedělal jsem a flákal jsem se, chodil jsem dělat jenom na takový brigády, kde to bylo placený na ruku. Šel jsem dělat třeba do Modřic k míchačce a denně jsem měl na ruku čtyři stovky a denně nám majitelka toho baráku dávala oběd, někdy i cigarety. To bylo dobrý.

Co dělali vaši rodiče?

Otec dělal policajta, to byly padesátý a šedesátý léta. A maminka dělala ve Zbrojovce. Normálně tam pracovala, manuálně, modráky, tak jak každý. Ty ženy v té době taky musely dělat, ne všechny, ale dělaly.

Teď Zdeněk bydlení nemá, v noci jezdí tramvají, autobusem, nebo zůstává v sousedství místa, kde předtím dlouhá léta pracoval, pro zahřátí i pro útěchu pije rum. Občas si zaplatí noc v Armádě spásy. Při našem hovoru se ho ptám, jestli bydlí v lese u nás u hřiště. Je tím dotazem pohoršen a je jasné, že něco takového by bylo pod jeho úroveň.

Pan Ruber reprezentuje pragmatický vztah k práci. O práci nemluví jako o kariéře, čeká od ní spíše životní zajištění. To má rovinu okamžitou a konkrétní, tedy například oceňuje práce, kde dostane výplatu ihned na ruku, ale uvažuje i v dlouhodobějším horizontu tak, aby mu práce zajistila důchod a budoucnost. Potenciál dlouhodobějšího zajištění a jistot však práce v Česku spíše ztrácí. V Dánsku jsem ověřila, že důchod tam může být skutečně okolo 70 tisíc, z důchodu se však platí dost vysoká daň, její výpočet záleží na individuální situaci, ale může být okolo čtyřiceti procent.

U Zdeněka mě zaujala i jeho silná vazba k místu. Byť neměl stále místo k bydlení, své aktivity i odpočinek směřoval stále do blízkosti místa, kde dříve dlouho pracoval, kolem podniku První brněnská. Cítil se tam dobře, protože místo znal, a v situaci, kdy člověk jiné jistoty ztratí, je právě místo, byť bez vlastní adresy, klíčovým kotvicím bodem.

Za zmínku stojí i způsob, jakým se ke mně pan Ruber vztahoval, střídal tykání a vykání, zdvořilost opřenou o to, že on je muž a já jsem žena, ne tolik o náš socioekonomický status. Pan Zdeněk nejspíš mezi námi vnímal ekonomické rozdíly, proto si mě troufl oslovit s půjčkou peněz. Zároveň se však ke mně vztahoval naprosto přirozeně a rovně,

jako bychom se nacházeli ve srovnatelné životní pozici. Věk a gender mu v jeho očích automaticky dávaly mírnou převahu, to je logika světa, ve kterém byl zvyklý vystupovat, do kterého byl socializován. To, že nemá domov, jeho výchozí pozici teď výrazně zhoršuje, Zdeněk však přirozeně mobilizuje všechny síly, aby si základní rovnost ve vztahování k ostatním udržel.

Stanice metra v Charkově

Silvestr v Dánsku

3

Toaletářka

Mít poslání

Milada Jelínková

Paní Miladu jsem poznala v roce 1998 při psaní diplomové práce. Zajímala jsem se o gay subkulturu a veřejné toalety měly být její součástí. Na veřejných toaletách se totiž scházeli muži v době, kdy oficiálně nemohla žádná gay organizace existovat, tedy před rokem 1989. Chtěla jsem zjistit, jestli tato instituce přetrvala i po revoluci. Jako magisterská studentka jsem se tehdy na toalety bez většího rozmyšlení vydala a měla jsem štěstí, že jsem tam potkala právě paní Miladu. Ochotně mě pozvala dovnitř a odpovídala na moje otázky. Pro můj prvotní záměr se sice její pohled příliš nehodil, její povědomí o gay komunitě odráželo její pozici, která byla insiderům komunity nutně velmi vzdálená. Na konci schůzky mi ale dala deníky, které si na pracovišti dlouhá léta vedla. Byl to skvělý materiál, psaný poutavým jazykem, zachycující banální i dost neobvyklé situace, které jsou pro člověka jako uživatele veřejných toalet spíše neviditelné.

Práce uklízečky skóruje ve všech žebříčcích jako nejméně prestižní povolání, toaletářka bude v tomto ohledu ještě níže. Deník je vzhledem do pracovního světa ženy, která tuto náročnou, ale neprestižní práci vykonává. Paní Milada mi nejprve dala deník, který si psala mezi lety 1995 a 1999. Poté, co jsem ji povzbudila k dalšímu psaní, doplnila ještě vzpomínání na začátky své práce. V pozdějších denících je vidět změna stylu, od autentického syrového zaznamenávání toho, co se děje, se posunula k psaní tak trošku na zakázku. Následující kapitola je výběrem ze tří deníků, které jsem měla k dispozici.

Paní Milada začala na toaletách pracovat na začátku 90. let, již v důchodovém věku, práci vzala, aby mohla finančně přispívat své dceři samoživitelce. Tato kapitola se formou odlišuje od ostatních, není to rozhovor, je to výběr z deníků, každodenní záznam práce a implicitně také pracovní etiky.

Původní deník 1995–1999

Rok 1995

Sobota 8. 7. , 10 hod.

Přiběhla mladá paní v jiném stavu, hrozně rozčilená, že v celém Brně není WC, a když je, tak je zavřeno. Nás že nemohla nalézt, že už má ze zadržování křeče. Řekla jsem jí, proč se na mě zlobí, že já mám otevřeno.

11/7 8.30 přišel první zákazník – pán, a řekl, že je to zde velice pěkné, ale abychom to přestěhovaly k Jakubovi, že tam to bylo šikovní místo.

21. 7. 9.45

Přišel mladík 20 let, nezapltil, šel na pisoár, na moji výzvu, že se platí, vyndal hrst korun, ale pro mě vybral 10 × 10 haléřů a řekl mi, abych podruhé alespoň zabučela.

29. července – sobota

Přišla jsem na směnu za Ditu. Jarka mi vytkla, že všechny mísy byly zaneřáděné, podělané, sama jsem na č. 1 u žen umyla ihned mísu od hoven. Jak se to stalo? Osobně jsem v pátek 28/7 kabiny, mísy, umyvadla myla. Má snad někdo klíče? Lezou sem v noci živly? Záhada!

Pátek 17/11

Mladá paní se hrozně rozčílila, že máme kabiny pozamykané. Nadávala: „Kam jsme to dospěli. 5 let po revoluci.“ Atd. Řekla jsem jí, že jsme v Brně v městě plném neurvalých chlapů, cikánů, buzerantů, bezdomovců, kteří by kabiny obsadili a neuvolnili až na zásah policistů, a kam by ženy chodily? Z tohoto důvodu chování mužů, kteří lezou i na dámské WC, jsou kabiny uzamykané. Když paní vyšla z kabiny, řekla mi, abych

se nezlobila, ale že je v jiném stavu a v Brně nikde není WC. Ve světě že jsou WC bez obsluhy atd.

Na to jsem jí řekla, že to je v kulturním městě a státě, což u nás zatím není vžitě.

Rok 1996

Večer, při mytí pisoárů je téměř ve všech nasemeněno. Muži se chovají jak vepři, a to jsem to zvíře urazila.

Rok 1997

Pátek 4. 4.

Přišel asi 40letý chlap a řekl, že veze děvčatům 2 kastrolky kuřat. Ptal se, zda je tu lednička. Když viděl, že není, řekl, že to zaveze k Málkovým, že je zná. Při odchodu i nám nabídl levná kuřata, kg 1,30 kus za 20 Kč. Řekly jsme tak 5 kusů. On na to, platí se předem, je to 100 Kč. Já jsem řekla: „My jsme pro obchod z ručky do ručky.“ Na to vystřelil. Vydával se za bratra ředitele Drůbežářských závodů.

Podobný chlap přišel před 3 lety k Jakubovi, vydával se za syna řezníka Jelínka a kuřata nabízel kus za 15 Kč. Editu to tehdy přišlo na 150 Kč. Už ho neviděla. Takže zde lump neuspěl, díky tomu, že v každém chlapovi vidím gaunera.

Je 30/6 pondělí 10.00 hod.

Asi před hodinou přišlo plno známých firem „B“ a byli v pisoárech, nikdo nevycházel. Začali chodit mladí chlapci 14–15 let, a otcové s 7–10letými dětmi. Mladíci mezi ně ani nešli, přišli si připlatit 1 Kč a šli do kabin čurat. To nás namíchlo. Paní Váňová požádala „B“, aby se zde nezdržovali, že sem chodí malé děti. Na to všichni odešli, bylo jich asi šest. Ten, co zde byl od rána, nechtěl odejít. Tak jsem ho o odchod požádala

já. Řekla jsem mu, že je zde od rána a aby už laskavě odešel i s panem profesorem. Začínají se zde srocovat nejen „B“, ale i „Č“ čičači. Pak je nám špatně a bolí nás hlava, čicháme totiž ten smrad Toluenu s nimi.

V noci z 23. na pátek 24. dubna zde byl ZLODĚJ

Rozbil:

budíček

brýle pí Váňové

vaříč

všechny zámky

okno

roztrhal koženou kabelku

ukradl:

klíče od objektu č. 5 a 6

klíče od kumbálu č. 15

Balík vln pí Váňové

Klubíčko vln Jelínkové

9. 6.

Dávala jsem mužům u pisoáru mýdlo – celé bylo za chvíli pryč – ukradené. Dá 1 Kč a má mýdlo za 7,50. Proto jsem dávala polovici mýdla. Kradli i ty půlky. Takže teď řežu mýdla na třetiny. Ty se snad nebudou ztrácet.

21/6 neděle

Dopoledne zde byla paní z Prahy a řekla, že u nás máme krásné WC a čisto, což v Praze postrádá.

30/6

Kýbl zase přetékal. Začali sem chodit neznámí úchylové. Dnes se mi cpali do kabiny č. 7 – tří. Tak jsem zařvala: „To mi zde pánové, nezavádějte.“ Dva vypadli, jeden chvíli pobyl, naštěstí že mi byli podezřelí, nedala

jsem jim klíč. Jak se zamkli, byla jsem bezmocná. Je to zde den ze dne nebezpečnější. Jeden byl bílý, asi 22 let, dva asi 19 let byli asi Arabi, hnědí. Cikáni to nebyli. Hned jak došli, mi byli podezřelí.

30/6

Chodí sem obtloustlý kluk – 22 let, během 1 hodiny utratí 10 Kč, sejde dolů, zaplatí, vejde do pisoárů a ihned vychází. To, co dělal dřív ten na půl holohlavý asi 40letý muž, dobře oblečen a pěkného chování, to začal dělat ten mladý tlouštík. Je mi takové chování dost divné, proč to dělá, nevím a nechci se ptát. Jde o tržbu, nic neničí. To přijde tak 10× a pak celý den nechodí.

30/7

Přišel 35letý pán a 10letý kluk. Šli na pisoár. Při odchodu ten chlap řval mimo jiné „a nemají tam ani ručník!“ Co by ti lidé ještě za tu korunu nechtěli? „Svrab“? Jeden by si utřel ruce, ostatní zadek, to by byla hygiena. Kradou se mýdla, natož ručníky.

1. září ceny na 2 + 4 Kč

Mladí muži platili 2 Kč za pisoár, aniž to komentovali. Staří důchodci brblali. Normální ženy a dívky platily 4 Kč bez připomínek. Paní dobře situovaná nám rádně vynadala, že „tolik jste zdražili, to jsem tu naposled, však uvidíte, kolik lidí sem přestane chodit!“ Řekla jsem jí, že jsme ceny nezvedly my dvě, ale rada m. Brna, a kdo musí vykonat potřebu, ten přijde. Byla plná zlata, ale ty 2 Kč navíc ji moc rozčílily. Ale 90 % lidí přijalo zvýšení s klidem. „B“ profesor si přečetl cenu a z podešty odešel nahoru.

16/10 večer v 17.45 hodili na pánskou stranu 2 dělobuchy, vyšlehl plamen, rána jak z děla a plno dýmu šlo dovnitř.

30/12

Přišla dáma v kožichu a v klobouku a při odchodu mi řekla, že obdivuje u nás čistotu na WC. Prý byla teď v lázních K. Varech, kde popíjela vodu a tím pádem stále musela využívat lázeňské WC. Vše bylo nádherné moderní, v mramoru, ale byl tam chlap, který tam udržoval neuvěřitelnou špínu. Sama ho napomenula, není-li ho hanba před zahraničními hosty, proč neuklízí. Kdysi tam dříve byla žena – bývalo tam i čisto, chlap prý vypadal sám jako příšera z periferie. Jinak mluvila o tom, že dosti závisí chování lidí, když je na konferencích a symfoniích, kde jsou už nějaké kapacity a samá honora, i tito lidé po sobě ani nesplachují a je hanba jít po nich do kabiny.

Jako lázeňská léčba jí bylo doporučeno hodně pít, a měla tedy kartu pacienta a WC měla zdarma. Ale hosté ze zahraničí by platili i Markou, kdyby byli spokojení.

1998

1/2

Pan opravář – (pisoáry ucpané) řekl, abychom netr-pěly postávání hodinu i déle v pisoárech, že se tím kazí senzory, které pak nesplachují. Protože 3 muži se tam zdržovali přes hodinu, otevřela jsem na ně dveře a šla vytírat zem. 2 odešli a třetí mi nadal, co si to dovoluju mu říct, aby už po hodině odešel. Tak jsem mu řekla: „Kazíte nám senzory vaším postáváním, několik jich je už vyřazeno.“

8. 6. úterý 15.00 1999

Dnes po použití pisoáru přišel k okénku pán, asi 50 let, a stál. Zeptala jsem se ho, co si přeje. Řekl, že je mu na blití. Ptám se, z čeho? On mi řekl, „z těch tep-loušů uvnitř“. Ptám se ho, a co tam dělají? On říká, „běžte se podívat“. Tak jsem šla a říkám, „co se zde

děje, že si zákazník stěžuje?“ Beze slova 2 „B“ vypadli. A bylo to štěstí. Vzápětí přišli němečtí turisté. To by byla ostuda pro Brno a pro nás.

Deník 2001–2002, Rooseveltova. Tento deník psala paní Milada poté, co jsme se seznámily a já jsem o deníky projevila zájem.

Konečně jsem našla svůj deník a zemovku bílou. Bylo to u pí. Kal. Dodatečně tedy zapisu návštěvu zloděje.

Přišla jsem do práce a vidím vylámané zámky u skříní a vysypané vysazené okno v pisoárech a v mé skříní bordel. Myslela jsem, že to byli zloději z 30./10. na 31./10., a tak jsem po osmé hodině zavřela brány a šla to hlásit paní vedoucí. Prvně jsem chtěla jít na policii, ale dobře že jsem si neudělala ostudu. K mému údivu mi pí Haroková řekla, že o všem ví, že tam zloděj byl v noci z neděle na pondělí, t. j. z 28. na 29/10 a policie byla informovaná 29/10.

Bez komentáře.

Když jsem si srovnala všechny věci, co se udály, došla jsem k názoru, že to všechno bylo divné. Okno bylo vysazeno a nepoškozeno z pisoárů. Byli tu zloději už 4×, vždycky mříže, okna rozbili, budík, brýle a vše, co mohli, rozšlapali. Tedy „zloděj“ měl klíče jak od brány u mužů, tak od dřevěných vchodových dveří. Ztratil se větrák za 800,– Kč. Mně osobně asi 25,– Kč v haléřích, tj. 0,1 a 0,2 balíčky. Zloděj sežral pí. Váňové čokoládu a uvařil si instantní kafe od paní Smrčkové – v mém hrnku. Ten měl času!

Včera, t. j. 8/11, p. údržbář opravil zámky, okno je zasazené. To je ale úroveň národa, ve kterém nekradou jen ručičky od hodinek.

Už dost dlouho byl klid. Dnes mě rozčílil chlap k infarktu. Bylo 18 hodin a u pisoárů byl jediný chlap.

Zavolala jsem – „zavíráme“. On nic. Za pět minut jsem řekla podruhé, aby odešel, že chceme uklízet. Nic. Ve čtvrt na sedm už mě brali všichni čerti. Zařvala jsem na něj, aby si erotiku odbýval doma, a ne ve veřejné místnosti. Pokračoval v autoerotice. No to bylo na mne moc. Hodně hlasitě jsem zavolala na paní Smrčkovou, aby ihned volala vysílačkou policii, aby ho tedy vyvedli, když nechce odejít. To teprve zabralo a odešel, aby nám v pisoáru zanechal svoje exkrementy. Byla jsem z drzosti, hrubosti a nechutnosti člověka v šoku. Být tu sama, snad by odešel v osm. Večery jsou zde v zimě, kdy je tma, o hubu.

Další móda u mužů: poslední dobou na kabině zásadně nesplachují, asi si myslí, že to je naše práce. Já žasnu, čeho jsou tito „inteligenti“ schopni. To něco vypovídá o úrovni národa.

Deník s pejsky na obalu. I tento deník vznikl na začátku nultých let, tedy po našem seznámení, a paní Milada v něm vzpomíná na začátky své práce jako toaletářky.

Únor 1991

Když jsem nastoupila jako toaletářka na inzerát, neměla jsem ani potuchy, co toto obnáší a co mě čeká, s jakými lidmi budu denně ve styku. Poznala jsem lidi hodné, zlé, narkomany, cikány, bezdomovce, skiny, zloděje a hlavně homosexuály.

Práce na WC v podchodu u nádraží byla náročná, těžká a nebezpečná. Díky tomu, že naproti WC byla služebna policie, využívala jsem jejich služeb denně, a to v poledne i večer. Zasahovali hlavně proti zdrogovaným mladým mužům, kteří úplně v bezvědomí leželi v kabině na WC. Tyto 3 policisté vynášeli ven,

co se s nimi dělo potom, to jsem nesledovala. V poledne to nebylo ani tak zlé, nejhorší byly večery, kdy jsem měla zavírat a věnovat se asi hodinu a více úklidu a narkoman nechtěl odejít. Jiného nezbylo než volat na pomoc policii. Dodnes si pamatuji, jak jeden z nich řval „já se vrátím a zabiju tě“. To jako mne. Policisté mi nařídili, abych zavřela a odešla, protože mě nemohou hlídat. To bylo večer po 20. hodině. Měla jsem střídavě služby ranní a odpolední. Ráno se otevíralo v 5 hodin a končila jsem ve 13.30 hod. Odpolední byla od 13.30 do 21.30 hod.

Podchod byl bez obchodů, byly tam asi 2–3. Takže noci patřily skinům, ti zde asi spávali, protože když jsem ráno otevírala, už řvávali, kde jsem, že je pět minut po páté. Tehdy se na WC neplatilo, takže to bylo rejdiště všech živlů.

Také se to zde hemžilo různými lidmi, kteří podvodem ze mne chtěli vylákat peníze. Většinou to byly ženy, které si chtěly půjčit jistý obnos, který jim chyběl na vlak. Těm jsem doporučovala, aby si svoje problémy řešily s pracovníky na nádraží, a ne na WC. Ale jedna brněnská podvodnice mě dostala. Odvolávala se na moji kolegyni, která není doma, a ona se musí dostat do Košic. Otravovala celý den a já důvěřivá jsem jí na tu cestu půjčila 250,– Kč. Druhý den mi ta jistá kolegyně řekla, že jsem naletěla prostitutce, která ten den večer peníze propíjela v restauraci na Mendlově náměstí.

Pak mě ještě oblafl jeden starý chlap, který si několikrát u mě půjčil malý obnos 10,– 15,– Kč a vždycky mi to vrátil. Pak si půjčil na autobus 60,– Kč a ty už jsem neviděla. To byl konec mých půjček. Každého jsem posílala do banky a měla jsem pokoj.

Z řad bezdomovců jsem tam měla denně 40letého Lojzika, který mi večer odnášel veliký igelitový pytel odpadků. Za to jsem mu vždycky dala 10,– Kč, a když přišel odpoledne, dostal čaj a chleba, nebo

buchty, to, co jsem si vzala k jídlu. Takže jsme dobře spolupracovali. Ten mě nikdy nepodrazil. Také jsem mu dávala ošacení – z. j. svetry, oblek, bundu, ale to nikdy nenosil, obratem ruky se věci asi zbavil – za pivo.

Po dvou letech (1993) se město rozhodlo, že WC dá do rukou soukromníka. Hned se tam začalo platit 2,- 4,- Kč a majitel – komediant, majitel kolotočů, tam dělal tržby.

Rok 1994

Přešla jsem na nové pracoviště WC u Jakubského kostela, nad námi byla čistírna, už je objekt zbouraný, stojí tam moderní budova. Zde jsem pracovala 2 roky. Opět byl vstup volný, bezplatný.

Zde díky Bohu nebyli narkomané, ale domov si z tohoto objektu udělali bezdomovci, puštění Václavem Havlem z kriminálů. Hned po sedmé ráno se zde objevila parta asi 8 bezdomovců se psem. Do osmi hodin se myli a holili, na to padla 4 celá mýdla i více, a tak po jejich očištění jsem musela dát celá nová mýdla, ta vydržela až do večera.

Dále se tam scházela parta „B“ Brňáků, na sobotu a neděli přijížděli „B“ z okolí. Bezdomovci je velice nesnášeli, a jak mohli, dělali jim zle. Kabiny byly železné, od země asi 30 cm a vysoké asi 220 cm. Jakmile se bezdomovcům někdo znelíbil, nebo šli do 1 kabiny 2 muži, hned vzali nádobu a buď spodem, nebo vrchem je polévali. Také je slovně napadali. Já jsem vycházela s bezdomovci dobře. Ráno jsem jim usmažila na špeku 10 vajec, na oběd chtěli nejraději lečo, guláš apod. Všechny potřebné věci si donesli, včetně kastrolů. Kuchařku jsem jim dělala dost dlouho, pak jsem viděla, že jídlo, tj. plná velká kabelka jídla – chleba, celé veky asi 4 ks a štangle brněnského salámu, se snažili prodat. Dostali to od pana faráře od Jakubského kostela a místo

aby to konzumovali, prodávali kus za 50 Kč – salám a za peníze kupovali chlast. Tím mě namíchli, jelikož i mně nabízeli salám + chleba. Nikdy jsem to od nich nevzala a snažila jsem se je usměrnit tím, že mají o jídlo na týden postaráno. Neposlechli, tak jsem jim přestala dělat služku a poslala jsem je za kuchařkou na faru.

Jinak mohu říct, že mně nikdy nenadávali a neuráželi. Když se občas hádali a bili, šla jsem mezi ně a řekla jim: „Pánové, neruším vás?“ Hned věděli, že mají přestat.

U mužů v kabinách se hodně kradlo. Vzpomínám na jeden případ, kdy pracovník agentury „černí šerifové“ sedl na WC, usnul a z vedlejší kabiny mu někdo spodem ukradl aktovku. Dával 10 tisíc za vrácení dokladů – vylepil v objektu, ale nic mu nevrátili. Nebo staršímu pánovi z vesnice ukradli tašku s několika tisíci.

Na druhou stranu bylo tam i dost nálezů. Často jsem kontrolovala u žen kabiny, a tak vím, že jsou dost neopatrné. Na nejvyšší nález si pamatuji dodnes. Paní s dcerkou Němkou byly v kabině a nechaly tam kabelku se všemi možnými doklady, českými i německými penězi, bankovním kontem atd. Asi za hodinu přiběhly, že hledají kabelku. To bylo radosti, když jsem jim to předala, i já jsem byla ráda, protože i sem chodilo dost cikánek, co zametaly ulice.

Mezi „B“ bylo dost slušných, pěkně oblečených mužů a dost mladých kluků, kteří s nimi šli za peníze. Jeden z hochů se jmenoval Karel. Svěřoval se mé kolegyni, že některý den jsou slabé kšefty, jindy dobré. No denně míval tolik, co obnášel můj měsíční plat. Přišel po osmé a odcházel večer, měl asi 16 let, denně jsem mu říkala „proč nejsi ve škole?“. Vysmál se mi. V létě nosil růžovou kombinézu a zlatý pásek. Měl dlouhé tmavé vlnité vlasy a u zrcadla si maloval oči, rty a pudroval se. No cítil se jako ženská.

Neměla jsem v lásce „profesora“, který mi tam vodil 13–14leté kluky, hlavně o sobotách a nedělích. Vždycky jsem je šla vyhodit s tím, aby šli na přehradu plavat nebo sportovat a nezdržovali se na WC. Ale až po výhrůžkách policií se spakovali a odešli a na svého velitele čekali před kostelem.

Také mi zde sprostě nadávali zedníci, co opravovali budovu vedlejší spořitelny. Ve 13.00 hodin se zavíralo na ½ hodiny, aby odpolední služba převzala objekt uklizený. Když přišli zedníci a hlavní dveře byly zamčené, nadávali do kurev. Jednou jsem na ně vylítla a řekla jsem jim, aby si tak titulovali manželku, a že si na ně budu stěžovat jejich šéfovi. Omluvili se a pak už dali pokoj.

Lidé byli zlí i dobří a zvláštní. Vzpomínám na jednoho pána, asi 70 let, dobře oblečený a živý, tento na mě začal u okénka rvát: „Rychle mi zavolejte sanitu, já umírám.“ Víím, jak jsem ho setřela, a řekla mu – „já umírám už od deseti hodin a sanitku mi nikdo nezavolal“. Pak dal pokoj a vesele se bavil s pány před budovou WC.

Jinak tam město Brno těžce doplácelo na „Prádelny a čistírny“, které byly v 1. patře nad WC. Když se s PaČ dělala smlouva, byl jejich podnik chemická čistírna, a tak na společnou vodu přispíval 17 %. Částka za vodu bývala šíleně vysoká díky PaČ, kteří přešli na praní vodou. Ráno, když jsem nastoupila, už jejich obrovské pračky praly a večer v 8.00 hod. při odchodu domů ještě jely. To bylo nějaké vody. Když jsem na toto upozornila vedoucí, nic v tom neudělala, objekt byl určen k demolici.

WC Rooseveltova 2004

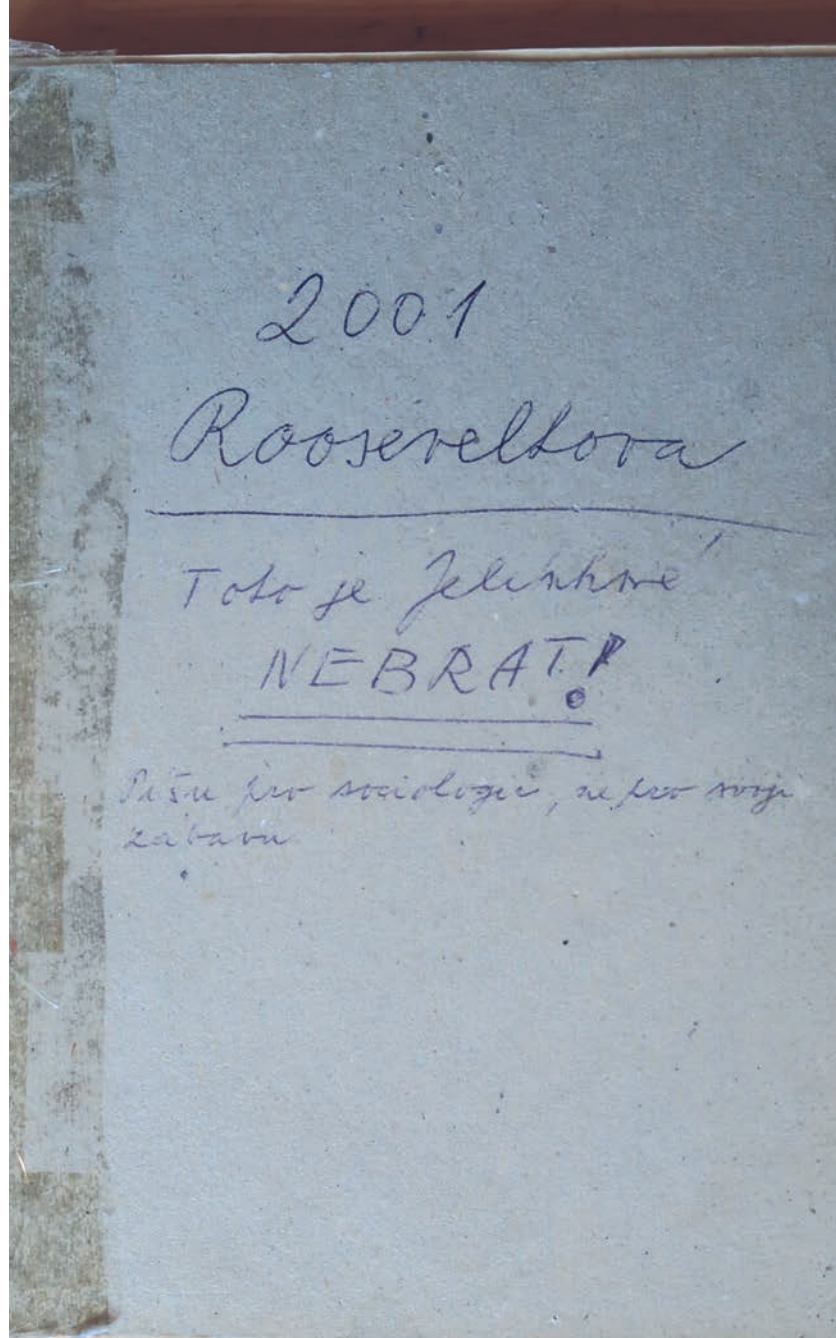
5/5 Po dlouhé době tu zase byly dvě super dámy. Za prvé se moc divily, že vybírám 6,– Kč. Za druhé ta jedna

mi řekla, jak to, že jí odděluji papír, za třetí se jim nelíbilo, že jim určuji č. kabin, kam mají jít, a za čtvrté mi ničily sušič tím, že třepaly rukama a pak se přístroj zapínal, vypínal střídavě, což se nesmí dělat, to mi nařídil pan elektrikář s tím, že se to ničí. Bylo jim nemilé, že je poučuji, protože prohlásily, že je to křáp. Ještě když šly po schodech nahoru, nadávaly. Tak se tu nechová žádná bezdomovkyně. Ještě že většina žen a děvčat jsou normální. Toto poslouchat bych dlouho nevydržela.

Paní Milada a její deníky zrcadlí práci jako poslání, trochu i jako oběť. Ačkoli je práci toaletářky možno považovat za příklad tzv. špinavé práce (Press 2021), paní Milada tuto práci povznáší na něco, co má smysl, dokonce i vědecký. Jeden z deníků doplnila na obalu nápisem: „Píšu pro sociologii, ne pro svoji zábavu“. Paní Milada tak nedělala jen práci toaletářky, ale přidala k ní ještě práci pozorovatelky a spisovatelky. Skrze psaní zachytila, že práce není jen výběrem peněz, úklidem a dohledem, ale předpokládá komunikační dovednosti, adaptabilitu a rozhodnost, které by jí mohl závidět mnohý manažer. V denících je vidět, že je práce toaletářky větší dobrodružství, než by si člověk uměl představit. Je to i každodenní snaha či boj o zajištění úcty. Práce paní Milady je také silně disciplinační; snaží se udržet svět toalet v pořádku a potýká se přitom s celou řadou lidí a činností, které její snahu hatí. Její disciplinace je opřena o neustálé jemné třídění a rozřazování, paní Milada svět kolem sebe dělí (stejně jako sociologové) podle genderu, třídy, etnicity nebo věku. Jen v jejích formulacích jsou to „lidé zlí i dobří a zvláštní, kapacity, honora, lidé z periferie, bezdomovci, číchači, buzeranti, Cigáni nebo třeba Němci“.

Deníky jsou výrazem dramatizace práce v Goffmanově smyslu (1956), neboť písmem zhmotňují to, co by jinak zůstalo zvenčí přehlédnuto a neviděno. Paní Milada svůj první deník poslala zaměstnavateli, aby ukázala,

jak je její práce náročná a namáhavá. Ačkoli by se mohlo zdát, že práce sama o sobě dramatický potenciál nemá – z pohledu uživatelů zaměstnankyně jen sedí v kabině a vybírají peníze –, z deníků vidíme, že svým reálným výkonem dramatická je. Zaměstnankyně se obávají o svou bezpečnost a vyvíjejí na svou obranu specifickou taktiku, například volají policii fiktivním telefonem, protože nemají v objektu pevnou linku a samy nemají mobilní telefon. Dramatizace se odehrává zejména verbálně, silným hlasem, kterým paní Milada zjednává pořádek, pokud se jí zdá, že se lidé na toaletách nechovají správně, neužívají je předepsaným či předpokládaným způsobem. Nesprávným uživatelem toalet jsem vlastně byla i já, neboť jsem na ně nepřicházela pro naplnění jejich standardní funkce, ale jako výzkumnice.

28/5 v 11³⁰

Průšly dvě dámy, ale skutečně
vzhledem i chováním.

Když vyšly z kabin, obě mi
řekly „konečně čisté začleby.“
A dodaly, že tu jste, je to moc
potřebné!

Tak mi správně naladily.
Řekla jsem jim, že mladá
žena byla právě opacněho
nároku a to 2 hodiny před
nimi.

4

Stavbyvedoucí, kurýrka

Stát se prekariátem

Andrea Padua

Andreu jsem poznala v roce 2022 přes facebookovou skupinu, kde hledala někoho, s kým by si mohla povídat. Skupina se netýkala práce, ale na Andreině profilu jsem viděla, že její zkušenosti spadají přesně do toho, co mě na pracovním trhu zajímá. V mnoha ohledech by se Andrea kvalifikovala na prekariát. Střídá různé nejisté práce, které jí poskytují jen polovičaté zajištění a skoro žádnou naději na kariéru. Zprávou přes Messenger jsem Andree nabídla setkání a hned jsem přiznala, že moje motivace je výzkumná. Navrhla jsem setkání na místě, které bude Andree příjemné. Nakonec z navržených možností vybrala kancelář na Fakultě sociálních studií. K rozhovoru jsme se sešly dvakrát.

Říkáte, že jste pracovala jako šéfkonstruktor na stavbě, co přesně to znamená?

Vedla jsem lidi, dělala jsem stavbyvedoucí. Tam se montovaly ocelové konstrukce, halové systémy, nebyla to stavba zednická, ale spíš montované budovy. Dělala jsem to dvacet čtyři roků, vypracovala jsem se. Měla jsem své zaměstnance, svou firmu. Ty lidi jsem musela platit, někdy to vyšlo, někdy to nevyšlo. Ceny na stavbě byly předem sjednaný, takže stačilo být na jedné stavbě o 14 dní déle, to znamená platit lidi o 14 dní navíc, a dostalo mě to do minusových čísel. To vedlo k tomu, že jsem brala víc zakázek, víc lidí, snažila jsem se jednou stavbou lepit druhou. Dostala jsem se do úplného kolotoče, kdy už jsem měla zaměstnaných skoro třicet lidí. Bylo potřeba sehnat milión měsíčně, to už potom bylo strašně těžké. Vždycky jsem dala přednost lidem, aby pro mě měl kdo stavět, tak jsem jim vždycky výplatu dala, to problém nebyl, ale neplatila jsem na úřadech, to znamená daně, zdravotní a sociální

pojištění. Přivedlo mě to nakonec do dluhů, byly tam exekuce. Aby mi všechno nevzali, tak jsem se domluvila s jednou firmou, že do ní vložím svoje s.r.o. Dohoda byla, že půjdu se svými lidmi pod tu firmu pracovat do zaměstnaneckých poměrů. Tam jsem pracovala osm let jako šéfkonstruktor. Prostě jsem jim realizovala stavby. Tehdy jsem měla nadstandardní plat.

Co znamená nadstandardní plat?

Já jsem tam měla kolem čtyřiceti nebo i šedesáti tisíc, záleželo na tom, co jsem dokázala, tam to bylo hodně o výsledcích. Začalo to jít dobře, pomohli mi zachránit dům před dluhy. Jenže když jsem šla do tranzice, tak jsem to ukončila a oni udělali to, že mi všechny můj majetek prodali pod zadkem. O dům a o všechno jsem přišla.

Co se stalo?

Prostě tím, jak na mě byli zvyklí jako na muže, tak bylo nepřekonatelné, když jsem šla do tranzice [Andrea se v roce 2018 rozhodla zahájit proces genderové tranzice]. Na stavbě člověk potřebuje mít respekt a tímhle se ten respekt lehce ztratí, měli mě za blázna. Prostě všechno šlo pryč. Bylo tam hodně mojí viny. Od té doby nějak válčím, nelituju ničeho. V podstatě bylo jen těžký se s tím vším smířit. Od té doby jsem vystřídala několik prací.

Před třemi lety jste vstoupila do insolvence.

Řekli, musíš opustit dům. Všechno, co jsem měla, jsem rozprodala, tím jsem získala nějaké peníze a našla jsem si podnájem. Sociálně mě to dostalo úplně jinam. Trvalo to si uvědomit, co se děje. Najednou

jsem měla dvanáct tisíc výplatu a jedenáct tisíc nájem. A žij. Takže od té doby vždycky dvě práce, jedna ofiko a druhá načerno. To byla jediná moje možnost, musela jsem před tou insolvencí ukrývat peníze, protože oni opravdu berou všechno. Na živobytí jsem prostě mít musela, to jinak nešlo.

Našla jsem si práci u firmy, co rozváží balíky, s tím, že se dostanu mezi lidi, Oni potřebovali pomoc, takže se tvářili, že jim nevadí, kdo jsem, co jsem, ale časem to začalo drhnout. Setkávala jsem se s lidmi a jejich reakcemi, přehouplo se to v peklo. To samotné předání balíku jde, to je všechno snadné, ale prostě třeba telefonuju „Přijďte si pro balík“, oni podle hlasu čekají chlapa a pak vidí mě. No a lidi reaguji, začnou slídit, co je, co se děje, jak to, že je to ženská, když čekali chlapa.

I jiné ženy nebo muži ale mají překvapivé hlasy, ne?

Já vím, snažím se to tak brát, jenže prostě jak má v sobě člověk pocit, že není dost žena, tak je na něm ta nejistota vidět a lidi pak reaguji. Přišlo pár reakcí na firmu, házeli na mě špínu, přisuzovala jsem to té tranzici, protože jinak nebyl důvod si stěžovat. No a začalo to mezi mnou a zaměstnavatelem vřít, končilo to urážkami, že jsem zkurvená lesba a podobně. To mi řekli do očí přímo v práci.

Tak jsem s tím po jedenácti měsících skončila a začala jsem hledat další práci. Chtěla jsem zůstat v dopravě, protože to umím, no a narazila jsem na firmu, která zásobuje lahůdkama Kauflandy a velké obchody, velkovýroba. Přidělili mi dodávku a sklad, ze kterého se zásobuje výrobní linka. Bylo to dobrý, ale byla tam samota, nikdo tam nebyl a taky mě to neutilovalo, jak jsem v té insolvenční. V tom skladě potřebovali vystavět lednice a s tím mám zkušenosti, umím průmyslové stavby. Je to obrovská hala a v ní si představte,

že postavíte menší halu, to byly prostě lednice obrovské jako barák. Oni dodali stavitele, který mi to měl pomoci zrealizovat, zařizovat materiál a podobně. O stavění on nevěděl nic. Ten člověk na mě začal sexuálně útočit, dost naléhal a skončilo to tak, že v té firmě vznikl skrze mě problém, opět a zase. Nevím, jestli je ten člověk na transsexuály, to spíš ne, ale evidentně v tom spatřoval nějaké dobrodružství. A mně se to samozřejmě nelíbilo, na nějakou hru jsem přistoupila, abych nepřišla o práci, ale zašlo to do nějakýho stropu, kdy se mě v podstatě pokusil doslova znásilnit, a tím začal můj konec v té firmě. On začal hledat, co je zle, začal tlačit na ředitelku, ať se mě zbaví.

Řekla jste ředitelce svou verzi?

Řekla jsem, že na mě vyjel, ale to byla chyba, obrovská chyba, já jsem si tím podkopala nohy, protože to byl blízký kamarád hlavního akcionáře, hlavního majitele, a to já jsem nevěděla. Takže jsem těžce narazila.

Jaký je rozdíl mezi insolvencí a exekucí?

Exekuce jsou nekontrolované úroky a insolvence udělá to, že se to konsoliduje a splácíte dluh. Tenkrát, když jsem do toho šla, tak bylo nutné splatit jednu třetinu celkového dluhu, minimálně musí člověk splácet 2 200 korun měsíčně. Oslovíte právníka a on vám dohledá veškeré dluhy a zařídí to podání. Já jsem měla milión dvě stě tisíc dluhů a ten dům pro mě byl vždycky pojistka, že odejdu s holou, ale čistou prdelí. Jenže jsem o barák přišla a dopadlo to tak, že mi zůstal ještě milión dluhů, nezbylo tedy než jít do insolvence. Insolvence znamená, že člověku pět let berou všechno, co zvládne vydělat, ale pak je člověk svobodný, očištěný od dluhů. Z těch exekucí bych se nevyhrabala nikdy.

Insolvence není pro každého, je to luxus. Pokud budu někde dělat za minimální plat, to je teď nějakých šestnáct tisíc, tak mi tu insolvenční nedovolí, protože mi nemají co srazit, šla bych zpátky do exekucí. To se mi stalo, a to je katastrofa. Člověk ze dne na den nemá na nájem, protože ti exekutoři zaútočí hrozným způsobem, to je fatální. Tam už potom nezbývá než návrat do šedé ekonomiky, to člověka úplně zničí. Já jsem skončila na psychiatrii.

Insolvence má pomoci člověku v dlužích, ale ten zákon se nezajímá o to, jak to ti lidé odnášejí sociálně. Přimějí člověka podvádět, anebo to vzdát. Když jsem v insolvenční, tak nemám nárok na příspěvek na bydlení, ale jak máte insolvenční splácet, když jste sociálně úplně mimo, nemáte na šalinu, na dojíždění do práce, nemáte na nic. Když nebudu mít druhou práci načerno, tak nemám šanci tu insolvenční absolvovat. To můžou úspěšně absolvovat lidi, co žijí v manželství, kdy mají podporu toho druhého. Pro samotného člověka je to nadlidský úkol.

Překonat insolvenční je pro mě stěžejní. Je to na pět let. Po dvou letech jsem z toho vypadla, protože jsem to nedokázala splácet, ale teď jsem zažádala znovu, už podle novějšího zákona, mám před sebou zase pět let.

Pracovala jste jako zaměstnanec i jako osoba samostatně výdělečně činná?

Dělala jsem na zaměstnanecký poměr, to bylo třeba v tom skladu, ale dělala jsem taky načerno druhou práci, ta byla na živnost, střídalo se to. Přivydělávám si peníze jako vedlejšák, je to komplikovaný, když jsem v insolvenční, tak to nejde dělat na papíry, protože ta insolvence bere všechno. Zůstává mi jen životní minimum, což je dvanáct a půl tisíce. S tím já žiju.

Já jsem se vypracovala od práce rukama někam, kde jsem se moc nepředřela. Vždycky jsem se uměla vypracovat, nevím, jak to dělám. Tohle já umím. Třeba v těch lahůdkách mě na začátku podcenili, ale postupně mě brali dost vážně a vlastně mi svěřili hodně práce, i tu skladovou administrativu, a koukali, co všechno zvládnou.

Co děláte teď?

Teď načerno rozvážím jídlo. Snažím se udržet si auto. Dva dny v týdnu vydržím jezdit a pak týden trpím, protože mám špatný záda, a to je prostě strašná zátěž. Jinak bych ale neměla co jíst, byla bych úplně na dně. Nezbývá mi než o vycházkách dělat aspoň tohle. Je to práce, dá se říct, načerno. Udivuje mě, jak to dělají, ale nechtějí po mně nic podepsat, každý týden mi zaplatí, co odvezu, na ruku a je to vyřešený.

Tam by se daly vydělat slušný peníze, kdybych mohla, ale já tomu můžu věnovat pár hodin, takže to není nic moc. Dají se vydělat zhruba dvě až tři stovky za hodinu. Přeberu z restaurace jídlo, vezu ho klientovi a záleží, jak je to daleko od sebe. Platí od sedmdesáti do sto padesáti korun za objednávku, čím je to dál, tím víc je to peněz. Má to i stinnou stránku, že se člověk musí starat o auto, a auto něco stojí. Musím investovat do auta, do paliva, což vlastně ve finále z těch tří stovek na hodinu dělá nějakých sto nebo sto padesát korun. A je to v šedé zóně, není to nic, co by mi dávalo jistotu. Při hledání práce je pro mě problém zdraví, druhý problém je vzdělání. Žádné nemám.

[V rozvážkové firmě] zákazníci mají možnost dát hvězdičku, jestli doručení bylo dobrý nebo špatný, dřív jsem měla sto procent a teď mám 75. No a já mám teď problém to dělat, prostě žiju ve strachu, že se někomu nelíbí, co dělám, mám problém vyjet. Jsem na tohle cíťa. K důvodům nespokojenosti klientů se přitom nedostanu,

to mě štve, že nevím, co bych mohla zkusit zlepšit. Prostě jsem zaměstnaná u aplikace, nikdo se mnou nic neřeší. Smlouvu na brigádu, to jsem zamítla, chtěla jsem to dělat na živnost, ale oni mi řekli, že nic nechtějí, že nebudu fakturovat. Mně to vyhovuje, jsem na nemocenské, nesmím pracovat, držím to v černotě, ale nedělá mi to dobře. Být na nemocenské a k tomu něco dělat, to je špatně, to já vím. Už jsem jednou nohou v průšvih. Jenomže já bych jinak umřela hladu, z čeho mám žít? Těch dvacet tisíc na nemocenské je pro mě stěžejní příjem. To mi drží tu insolvenční, můžu platit alimenty na děti. Nechávejí mi 12 tisíc, což mi má zaplatit podnájem za 11 tisíc. Zbývá mi 1500 korun na měsíc na živobytí. Čtyřicet hodin denně přemýšlím nad tím, co bude, jestli mi dají částečný invalidní důchod. Spíš si troufám tušit, že mě dají do druhého stupně, kdy člověk může neomezeně pracovat, nebo dokonce musí. Bez vzdělání se práce hledá těžko. Manuálně kvůli zádům dělat nemůžu.

Dostáváme se také k dětství, které pro vás bylo obdobím tvrdé práce.

Když jsem nastoupila ze základní školy do prváku, začaly problémy v rodině, musela jsem do práce. Musela jsem se starat o bráchu, kterému bylo tehdy osm. Máma odjela do Ruska. Prostě v těch devadesátých letech začala podnikat a byla deset let mimo. Nechala mě a bráchu v bytě samotný. Když byl převrat, bylo mi jedenáct. Ještě na základce jsem se starala o bráchu. Máma měla z Ruska natahaný nějaký zboží a my s bráchou jsme ho chodili v neděli prodávat na burzu. Prostě jsme si tam rozhodili deku a prodávali jsme to její zboží, dokud to nedošlo. Byly to takový ty krouhače na zeleninu od Horsta¹, z teleshoppingu a tyhle blbosti.

1 Horst Fuchs byl teleshoppingový prodejce, populární zejména v devadesátých a nultých letech.

Tenkrát to strašně frčelo a my jsme na tom jako děcka uměli vydělat slušný peníze. Měli jsme toho plný sklepy, žili jsme z toho, když máma byla pryč. To bylo v Karlových Varech. Za stánek se platil pronájem, občas nás vyhodili, ale na druhou stranu nás tolerovali, takže jsme prodávat mohli. Taky jsme kradli v obchodech, to dětství bylo takový trochu brutální.

Kolik máte sourozenců?

Já jsem ze tří dětí, mám dva bratry, jeden mladší a jeden starší. Starší brácha, to byl takový ten mazánek, dostal se do péče k babičce a dědovi a já s mladším bráchou jsme zůstali na bytě. Až jsme to přestali zvládat, tak máma poslala domů au pair, Mongolku. Dostávala od mámy nějaký peníze na živobytí, aby se o nás starala, ale vlastně nic moc nedělala, jen s námi žila. A mluvila rusky, takže my jsme se taky naučili rusky. Asi čtyři roky se o nás starala, než pak utekla zpátky do Mongolska. Máma byla dobrá podnikatelka, ale tehdy totálně zkrachovala, takže my jsme byli strašně chudá domácnost. Mě to v patnácti letech vyhnalo do práce, šla jsem dělat do pekárny. Předtím jsem byla na učňáku jako malíř pokojů. Na základce jsem nebyla nejlepší žák, měla jsem čtyřky a tak. Dostala jsem se na malíře pokojů, ale naučila jsem se vydělávat peníze, a to mě od té školy oddálilo takovým způsobem, že už nebylo cesty zpět. Pak už jsem byla celý život v práci. Teď bych si ráda vzdělání dodělala.

Vzhledem k Andreině složité finanční situaci jsem jí chtěla dát za rozhovor odměnu; nebyla jsem si jistá, jestli ji to neurazí, ale nakonec jsem se rozhodla peníze nabídnout. Paní Padua to rázně odmítla. Nebyla přitom dotčená ani uražená, vysvětlila mi, že se pro ni přínos našeho rozhovoru neměří peněží.

Andrein příběh zachycuje nejisté podmínky současné práce, přecházení mezi různými místy i pracovními statusy (zaměstnanec, živnostník, nemocenská), snahu udržet se nad hladinou s využitím legálních i nelegálních prostředků. Příběh zrcadlí také to, jak je v práci implicitně i explicitně významný vzhled, zejména v jeho genderovaném čtení. To znamená, že jsme v práci, stejně jako jinde, primárně vnímáni jako muži nebo ženy. Pokud člověk do kategorií, které jsou ve veřejném prostoru vymezeny dost úzce a rigidně, nezapadá nebo v průběhu života třídní zařazení změní, stává se nejistější i jeho práce. Paní Padua umožňuje vidět genderovaný rozdíl samotných profesí; co mohla vykonávat jako muž (pozice stavbyvedoucího), nemůže už vykonávat jako žena, ve skladu je její role sexualizována a ona sama je navíc průběžně trestána, když je odhalena jako někdo, kdo nezapadá. Je také zpřítomněním faktu, že práce je pro mnohé sférou ponížení, násilí a psychického i fyzického útlačku.

Andrea na mě udělala dojem houževnatostí, s níž vytrvala u prací, které vykonávala. Při vyprávění o nich mluvila velmi prakticky a stejně tak prakticky se stavěla k našemu rozhovoru. Svůj nelehký osud a všemožné těžkosti, které zakouší, líčila věcně, zároveň bylo zřejmé, že ji vše zmáhá nejen fyzicky, ale i emočně, že je to život vysilující. Andrea měla přání dál studovat, ale to je v jejím věku dost těžké realizovat, zvláště v situaci, kdy musí vybalancovat insolventci, nemoc, snahu uživit se a nutnost nějak přežít každý den.

Hala výstaviště

Přestávka v divadle

5

Ředitel střední školy stavebních řemesel

Stoupat nahoru

Jiří Košťál

Pana Košťála jsem v roce 2021 oslovila e-mailem jako jednoho z mnoha ředitelů škol, kde se vyučují učňovská řemesla. Můj zájem nejprve nesouvisel s knihou rozhovorů, ale byl výzkumný, téma odborného školství považuji dlouhodobě za neprobádané. Pan ředitel byl jediný, kdo mi odpověděl, byl vstřícný k setkání i k rozhovoru pro knihu. Sešli jsme se dvakrát u něj v kanceláři.

Ředitelem jsem necelé dva roky. Bohužel na mě spadla hned od začátku pandemie, takže jsem měl jen měsíc normálního fungování školy. Nic, co bych přál někomu z kolegů. Na druhou stranu pozitiva byla, že jsme se mohli zdokonalit v technologii online výuky, ale ono u řemesla to samozřejmě úplně možné není. Máme jako škola dobře zpracovaný i e-learning, elektronické učebnice, různá videa, tak jsme byli celkem dobře připraveni. Teď už jsem optimističtější, než jsem mohl být v době, kdy tady byla pandemie. Někdo tomu říká pandemie koronaviru, já tomu říkám pandemie chřipky. Chřipková pandemie už vlastně byla na začátku dvacátého století po první světové válce, vrátila se de facto po sto letech.

Co jste dělal, než jste se stal ředitelem?

Přišel jsem na zástup za dlouhodobou nemoc kolegy v roce 2008, začal jsem jako vedoucí učitel odborného výcviku, což byla práce, kterou jsem měl úplně nejraději. Nechci říct, že toho ředitele dělám nerad, ale je to přece jenom o jiné zodpovědnosti, rozdíl je i v pracovním nasazení. Líbilo se mi to, že jsem měl větší kontakt s žáky, než mám jako ředitel. Učitel odborného výcviku je z mého pohledu stěžejní článek v činnosti školy. Já mluvím v takových heslech, nemám to připravené,

vidíte, že mluvím, jak mi pusa narostla, ale učitel odborného výcviku je z těch úplně nejdůležitějších, protože žáky připravuje na řemeslo, které je má do budoucna živit. Jsou zde i děvčata, máme krásný obor čalounice, kde je děvčat asi nejvíc, ale nebyla výjimka ani kominice nebo zednice. Převaha je ale chlapců.

Jaká je proporce teoretického a praktického vyučování?

U tříletých oborů je to půl na půl, to znamená ve většině případů týden teorie a týden praxe. U maturitních je větší podíl teoretického vyučování, záleží, jestli je to umělecký obor, nebo ne.

Pamatuji si, že jste mi posledně říkal, že i jako ředitel učíte.

Ano. Učím dvě hodiny týdně v teoretickém vyučování, čili už ne v praxi. Můžu učit i v praxi, a to ne všichni učitelé mají. Obecně kantoři učí buď teorii, nebo praxi, zákon o pedagogických pracovnících je v tom poměrně neúprosný. Pro každé vzdělávání je třeba jiná kvalifikace. Pro odborný výcvik je podmínka býti vyučen, což já jsem.

V jakém oboru?

Ve dvou, mám dva výuční listy, jeden na truhláře a druhý na kominíka. Obě řemesla mám rád, obě řemesla se v této škole učí. Truhlář byl můj první obor, tenkrát v osmdesátých letech to bylo studium na 40 měsíců, učili jsme se pro fabriky, jak se říkalo, pro zaměstnavatele, což je značný rozdíl oproti dnešnímu pojetí. Dnes žáci zaměstnání hledají buď koncem učení, anebo až po vyučení. Já jsem se učil od roku 1988, takže

ještě za bývalého režimu, šlo to přes revoluci. Pamatuji tu dobu minulou ještě v učení.

Co se změnilo?

Byla to postupná změna, my jsme se řádně doučili, šli jsme ke zkouškám. Já jsem se učil pro Uměleckoprůmyslové závody Rousínov, kam jsem nastoupil jako frézař. Vyučil jsem se se samými jedničkami, což byla rarita. Truhlářská fréza, obrábění nábytku, hrubý přířez, prostě hrubé obrábění dřeva, které stojí na začátku výroby nábytku. Bavilo mě to, protože tam byly velké stroje, technika mě baví dodnes.

V tom jsem setrval do vojny, měl jsem odklad, protože jsem začal při zaměstnání dělat nástavbu, průmyslovku, což tenkrát nebyla žádná legrace, protože jsme museli chodit do práce, vydělávat a mezitím si dodělat maturitu. Protože jsem měl samé jedničky, tak mě tehdejší pan ředitel na Středním odborném učilišti nábytkářském v Rousínově vybral pro další studium. Dva roky jsem dělal nástavbu. To byl začátek devadesátých let, poměrně divoká to doba. A po vojně už jsem se nevrátil do hrubého přířezu k fréze, ale šel jsem do vývoje nábytku, což byla prestižnější dílna. Fabrika začala dělat pro Ikeu, tam už vzrostly nároky na kvalitu a já jsem byl tehdy hrdý, že se podílím právě na vývoji sedacího nábytku, křesel, různých pohovek. Dělalí jsme prototypy, které buď šly, nebo nešly do výroby. Tam jsem vydržel asi dva roky. Tehdy mě navštívil kolega a řekl „Pojď do Brna, pojď učit“. Tak jsem nastoupil do odborného školství jako mistr. Byla to soukromá škola, nechci uvádět její jméno.

Proč?

Na soukromé školství mám svůj názor, není úplně dobrý. Máme dobré soukromé školy a máme i ty druhé.

Minule jste také zmiňoval, že jste pracoval ve vězení.

Ano, to bylo ještě v té soukromé škole. V devadesátých letech vypisovalo ministerstvo spravedlnosti různé granty a jedním z nich bylo i vzdělávání odsouzených. Třeba sádrokartonář, to je pro odsouzené skvělé řemeslo, které je jednak dobře placené, zároveň se člověk dostane do různých prostředí. Není to žádné stání někde u pásu, je v tom určitá stavovská svoboda, pokaždé je to jiné. Stavařské řemeslo nemá hranice. Sádrokartonář může realizovat poměrně odvážné architektonické věci, což můžeme vidět v dnešních moderních budovách typu univerzitní kampus.

Výuka tedy probíhala ve vězení v Kuřimi. Složení odsouzených bylo velmi pestré, byly tam lehčí tresty za řízení v opilosti, ale i těžší, třeba za zabití. I tato práce mě naplňovala. Vězni si velmi vážili zpestření a toho, že se děje něco jiného než program, který tam standardně mají.

Podobnou zkušenost jsem měla ze svého vlastního výzkumu v ženské věznici. Pan Košťál mi před prvním rozhovorem řekl, že si mě nejprve vyhledal na internetu, a že právě moje zkušenost s výzkumem ve vězení byla jednou z věcí, které ho zaujaly a motivovaly k odpovědi.

Vidíte u žáků nějakou změnu za tu dobu, co učíte?

Určitě vám na to odpovím, ale jestli dovolíte, tak bych zmínil také to, že výuční list by mi nemohl stačit. Musel jsem taky na fakultu, a i tu jsem dělal při zaměstnání.

Mám dva vysokoškolské tituly, jeden je z Pedagogické fakulty a druhý z Dřevařské fakulty. To jsem dělal od roku 2010 do roku 2016. Pedagogickou fakultu jsem dělal, abych mohl učit, a Dřevařskou jsem si dělal, protože už jsem pak bez té vysoké nemohl být. Zvykl jsem si na ten vysokoškolský režim a hrozně mě to bavilo. Člověk přišel mezi mladé lidi, studenty, a mně se to hrozně líbilo, chybí mi to doteď. Studium při zaměstnání mohu jen doporučit.

Odbočili jsme od té otázky na změnu žáků.

Prvního února 1995 jsem šel do dílny učit své první žáky, svou první skupinku si člověk pamatuje po celý život, a pak si pamatuje tu nejlepší a nejhorší. To je standardní pravidlo všech kantorů. A rozdíl? Ti žáci nejsou jiní, než bývali, jsou to pořád ti stejní, jak jsem je znal z těch devadesátých let, ale je tam značná proměna způsobená dobou. Přijde mi, že v těch devadesátých letech byly děti víc koncentrované, zajímaly se o to řemeslo. Nebylo tam tolik možností, které by je od řemesla odlákaly. Dneska se ti kluci dostanou do prvního, do druhého ročníku, a pokud je to nebaví a dostanou nabídku „pojď rozvážet jídlo pro firmu dodávkou“, tak se seberou a odcházejí pod vidinou toho, že si hned vydělají. Dřív se víc dbalo na to, aby kluci byli vyučení, aby práci dělal odborně způsobilý pracovník. Dneska všichni dělají všechno a já si myslím, že to není dobře. Děcka jsou stejná, ale společnost se změnila velmi dramaticky, a ne k lepšímu. Aspoň z pohledu na to učnovské vzdělávání nebo vzdělávání obecně.

My máme dnes obrovský problém sehnat do vzdělávání žáky. Společenská prestiž řemesel je úplně někde

jinde, než byla v těch devadesátých letech anebo ještě za komunismu, kdy společnost po řemeslnících volala. Tehdy se točily krásné seriály Čtvrté patro, Disco příběh o kominících a další filmy, které běží dodnes. Toto vymizelo. Dneska jsou v televizi mladí bohatí, různé ty Esmeraldy, prostě se ukazuje takové to pozlátko, kdy nikdo není chudý, všichni jsou bohatí, všichni mají možnosti a ona to není pravda.

To období mezi 17 a 20 lety je z psychologického hlediska období atraktivity. Všichni se chtějí líbit, kluci se předvádějí, a to s sebou nese samozřejmě pěkný mobil, dobrý laptop, hezký auťák. A dneska jsou ty věci dostupné. Těm klukům nebo žákům mnohdy nedochází, že největší zbraň, kterou v životě můžou získat, je právě vzdělání, které jim otevře cesty k novému autu, telefonu, k těm věcem, které chtějí. Když nechá učení a půjde rozvážet jídlo, tak za sebou zabouchne všechny dveře a dá se říct, že jeho plat bude už po celý život stagnovat.

Pamatuji si, že jste mi říkal, že máte žáky z různých, mnohdy i dost těžkých rodinných prostředí. Bylo to vždy tak?

Bylo, ale ne v té míře jako dnes. Máme tu víc žáků z neúplných rodin. To bylo i dřív, ale dnes máme to procento vyšší. Často jsou to i děti z různých zařízení, z dětských domovů, děti z defektních rodin, kde jsou drogy nebo alkoholismus. Mnohdy přijdou na střední školu s tím, že kouří, už mají zkušenost s nějakou drogou, a tady narazí, protože my jako škola s tím velmi tvrdě bojujeme. Ve všech školách je zakázáno kouřit. Nedělám si iluze, že to vše uhlídáme. Je to boj, který musíme vést, my ho nevyhrajeme, ale je nutné ho vést. S drogami jsme podstatně tvrdší, protože tím, že tady máme ty dílny a stroje, na to musíme hledět. V případě,

že by žák přišel pod vlivem, tak se vystavuje obrovskému riziku úrazu. S klukama, které tady chytíme pod vlivem, nemáme moc velké slitování.

Jak se na to přijde? To si všimne vyučující?

Ano, to si všimne. Naštěstí těch případů není mnoho, jsou spíše ojedinělé. Nepatřím mezi ředitele, kteří by tuto problematiku chtěli zamést pod koberec. A že jich je. Pokud se tady takový žák vyskytne, tak máme možnost odebrat moč a poslat ji na rozbor, což je věc, kterou děláme. Pokud se to prokáže, tak samozřejmě každý případ posuzujeme individuálně, díváme se, z jaké rodiny je ten žák, zda je u něho možná náprava. Je to velmi individuální, máme tady na to svého psychologa, celou komisi, která se těmito patologickými jevy v rámci školy zabývá, máme preventistu. Ale ono to samozřejmě nese i to naše zaměření. Mezi námi, když takový žák přijde třeba na gymnázium, tak může akorát zakopnout na schodech, tady může strčit ruku do nějakého stroje.

O jakých drogách mluvíme?

Nejčastější drogou těch mladých je samozřejmě tráva. Ta je asi nejoblíbenější nebo nejrozšířenější, ale už jsme se setkali i s tvrdými drogami, i když velmi ojediněle. Pochybuji, že existuje škola, kde by s tím žáci neexperimentovali, kdo to tvrdí, tak je buď slepý, anebo je to o tom koberci a zametání.

Ještě k té prestiži učňovských škol, vy jste řekl, že není, ale jsou slyšet hlasy politiků, a i jiné hlasy, které by rušily některé vysokoškolské obory a naopak lamentují, že není dost řemeslníků.

Mluví se o tom, ale v podstatě chceme-li v tom školství zachovat jakousi demokracii, tak není dost dobře možné to, co bylo dříve. Tedy zavést čísla, že řekneme dvacet procent populace půjde na vysoké, zbytek půjde do učení nebo na odborné školy. Toto není možné. Je to základní ústavní právo, zvolit si školu, jakou člověk chce.

Naše prestiž je hodně závislá na médiích, na tom, co se říká v televizi, co se říká ve sdělovacích prostředcích, a tam pokud netečou potoky krve, tak to novináře nezajímá. Bohužel nikdo mi nevytiskne článek o tom, že proběhla soutěž České ručičky, kde zvítězil nejlepší pokrývač v republice, a že byl z té a té školy. České ručičky, to je náš projekt na podporu učňovského školství. Žáci dostávají ocenění zlaté ručičky, ty plakety jsou opravdu z ryzího zlata, čtrnáct karátů, nejsou jen pozlacené, prostě jsou to opravdu plnohodnotné medaile. Je to napříč celou republikou, ale medializace těchto akcí je velmi náročná. Na druhé straně zaměstnavatelé křičí, že nemají odborníky, nemají lidi. Já se jich často ptám, a co vy pro to chcete udělat?

Snažíme se ty názory nějakým způsobem prosazovat i do tripartity. Ale není to vůbec jednoduché. Teď nám ta demografická křivka trošičku stoupá. Už se ale objevují názory, že by kraje měly zvýšit výkony na gymnáziích. Každá škola má povoleno vzdělávat určitý počet žáků v určitém oboru. To znamená, jestliže máme truhláře, tak kraj mi nařídí, kolik těch truhlářů můžeme přijmout. Samozřejmě to souvisí i s kapacitou školy. Nicméně pokud demografická křivka stoupá, je šance, že budeme mít více řemeslníků v řemeslných oborech. A když v této situaci někdo zvedne kvóty na gymnáziích, tak to už mi smysl nedává.

To znamená, že se bojíte, že se to zvedne jen na gymnáziích?

Ano, a to mluvím i za jiné ředitele odborných škol. Je otázkou, jestli ta svoboda, ta demokracie ve vzdělávání, je to pravé ořechové. Nám odchází velké množství žáků na gymnázia, z gymnázií odcházejí na školy vysoké. Troufnu si říct, že řemeslníci, kteří od nás odcházejí, mívají většinou práci, ještě než opustí brány školy. Ale u těch vysokoškoláků tomu tak vždy není. Mnoho vysokoškoláků vystuduje obory, jejichž absolventy společnost zdaleka nepotřebuje v takovém množství. Jedná se zejména o obory humanitní. O studium technicky zaměřených oborů strojírenských, stavebních, elektrotechnických tak velký zájem není. Na trhu práce jsou přitom tito absolventi potřeba. Tam spatřuji velké mrhání penězi ze státního rozpočtu. Pokud si každý může vybrat, tak si vybere podle sebe, už ne podle společenské poptávky. Je tu celá řada škol, které nejsou plně obsazeny a čekají na žáky. Ale je otázkou, jak dlouho ještě ty učňovské školy vydrží čekat.

Další problém je, že odborníci, které tu máme, stárnou a noví nejsou. Dokonce jsme přistoupili k tomu, že si ty mistry učitele vyrábíme sami. Ti šikovní si u nás dodělají maturitu a začnou učit, máme jich tady asi pět, což není úplně málo. Problém je také kvalita základních škol. Na ty učňovské nebo na ty odborné školy jdou bohužel často žáci, kteří zbydou. Je to dobře? Z mého pohledu ne. Žák, který odejde ze základní školy na gymnázium, tak nejspíš půjde i na vysokou školu, protože samotné gymnázium není pro uživení se nic moc. A pak často z těch vysokých škol končí u nás na celoživotním učení – doplní si odbornost – řemeslo. Potom z nich můžou být perfektní řemeslníci, stavbyvedoucí a podobně.

Chci ještě vzpomenout jeden problém, a to je výchovné nebo kariérní poradenství na základních školách, kde radí žákům, kam jít. Z mého pohledu jim často radí špatně. Na základních školách se v devadesátých

letech rušily dílny, dneska se znovu přichází na to, že dílny jsou dobré, a že je potřeba v žácích objevovat talenty. Na to přicházíme, až když jsme to zrušili. Když jsem nedávno položil jedné pracovníci nejmenované základní školy otázku, co vlastně dělá klempíř, řekla, že klempíruje. Po takových lidech chceme, aby ovlivňovali mládež?

Není to moc vysoké očekávání, myslet si, že výchovní poradci rozumějí do detailu všem řemeslům?

Nevím, možná ano, ale naše žáky nebo rodiče našich žáků často nezajímá, jestli mám k dispozici špičkového řemeslníka, oni ho prostě chtějí, já tu výuku zajistit musím. Tak si myslím, že i základní škola by měla disponovat odborníky, kteří jsou schopni žákům relevantně poradit, na co mají, a na co už ne.

Vy si stýskáte nad tím, že všichni studují, ale sám jste vystudoval dvě vysoké školy a ještě byste pokračoval.

Já tomu rozumím, té touze po titulu, nicméně když mi bylo těch 17 nebo 18 roků a byl jsem zhruba ve věku našich žáků, tak mě ani nenapadlo, že bych šel studovat. Prostě mě táhlo řemeslo a věděl jsem, že budu-li ovládat řemeslo a budu-li v tom dobrý, tak strčím s výplatou do kapsy dva tři rádky doktory, což byla pravda a myslím si, že je to pravda doposud. Šikovný řemeslník utáhne dva tři tuctové právníky. Ta doba se blíží, protože tahle republika bude mít tolik právníků a politologů, že to neunes.

Nedej bůh, že se vám nebo komukoli v domácnosti něco porouchá, pak lidé zjistí, že řemeslník si za dobrou práci nechá kvalitně zaplatit. Dneska zkuste sehnat instalatéra. Až bude minus dvacet a nedej bůh se vám poláme kotel, neseženete nikoho do týdne,

budete doma v teplém kožichu. Když bylo tornádo na Moravě, nabídli jsme pomoc. Ať už to byla střecha vodárny či hřbitovní zeď, kterou nikdo nechtěl dělat, protože to nešlo dát do žádných novin a televizí. Naši žáci to spravili. Volali mi, co si budeme účtovat, říkám, my si nebudeme účtovat nic, my chceme jenom ukázat, jak je to řemeslo důležité. A chceme taky říct společnosti, že bude-li to takto pokračovat, tak už tu střechu nebude mít kdo spravit.

Co kdybych se teď rozhodla, že se chci vyučit v nějakém řemesle?

Pokud byste se chtěla vyučit, tak školy nabízejí různé programy dálkových studií, které jsou zdarma. Nabízejí také celoživotní vzdělávání, to je zpoplatněno. Máme tu obojí.

Co kdybych se teď chtěla vyučit instalatérem?

Asi nejvhodnější alternativou by byla varianta přes celoživotní učení. Absolvovala byste přípravný kurz k profesním kvalifikacím a následně tři zkoušky z těchto kvalifikací. Potom by vás čekalo stejné kolečko jako naše žáky – zkouška písemná, praktická a ústní. Výstupem by byl výuční list. To je hodně zkrácené popsáno. Za tím vším se skrývá spousta hodin odborných příprav a osobního úsilí. Není to ale nemožné. Přes profesní kvalifikace se v naší škole vyučily stovky klientů. Naše škola patří mezi lídry v této oblasti vzdělávání.

Jak dlouho takové studium trvá a kolik by mě stálo?

Délka přípravných kurzů není striktně dána, existují určitá doporučení, která se pohybují v řádech stovek

hodin na přípravu k jedné zkoušce profesní kvalifikace, ty zkoušky jsou celkem tři. Náš přístup ke klientům byl vždy individuální podle toho, s jakými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi k nám klienti přicházejí.

Kdybych byla průměrně šikovná, dá se říct, že bych studovala tři roky a stálo by mě to okolo 100 tisíc?

Ano, takto by to šlo říci. Většinou to klienti zvládnou i o něco dříve. Nejsou již zatíženi výukou všeobecných předmětů, jen těch odborných.

Ještě se chci zeptat na potenciálně citlivou věc, v jakém platovém rozmezí se pohybuje plat učitele?

Takový plat učitele se obecně pohybuje v rámci tabulek, které jsou veřejně přístupné. To není žádné tajemství. Jsou různé osobní a nadtarifní složky. Vysokoškolsky vzdělaný kantor v oblasti teorie má okolo čtyřiceti tisíc hrubého, plus minus o pět méně mistr, který učí odborný výcvik. Tam je určitý nepoměr. O tom raději moc nepište, protože to jsou krátkodobé záležitosti, za půl roku to třeba nebude pravda.

Plat mistrů je nižší a myslím si, že to není dobře, protože ten mistr se něco musel naučit rukama a není toho málo. Ten vysokoškolák si zase samozřejmě musel udělat fakultu, to taky není jednoduché. Nicméně ta rovnocennost mezi úsekem teorie a praxe pořád není a nikdy nebyla. Oni vždycky se ti vysokoškoláci nebo teoretici cítili být o trošku výš, protože my jsme ti, co mají fakultu, a oni mají jenom ten výuční list.

Ty platy nejsou žádná hitparáda, protože on, pokud bude dělat stavbyvedoucího, tak dostane ještě o 22 nebo 30 tisíc víc. Pokud člověk není zapálený do školství, mohl by si říct, co se tady budu zlobit

s děčkama? Pokud půjde dělat do dílny a bude se živit rukama, tak si vydělá víc. Takže se často stává, že mistři mají vedle učení ještě firmu. Chlapi takto fungují o víkendech. To ti teoretici většinou ne, a tím se rozdíly vyrovnávají.

O jaké obory je u vás největší zájem?

V současné době je největší zájem o obory zpracování dřeva, to znamená obory s výučním listem truhlář, umělecký truhlář a řezbář a obor umělecko-řemeslné zpracování dřeva, což je obor s maturitou. Daří se naplňovat i obor instalatér. U jiných oborů bychom naopak potřebovali větší počet žáků. Jedná se například o obory klempíř, pokrývač a zedník. Absolventi těchto oborů na trhu práce chybějí.

Pan Košťál je příkladem člověka, který se k stávající pozici vypracoval usilovnou a postupnou prací. Je ztělesněním kariéry klasického stylu, zároveň je jeho dráha tradičně genderovaná, je muž v typicky mužském oboru. Začal jako vyučený truhlář a kominík, nyní vykonává pozici ředitele školy, prošel všemi typy školství, čehož si považuje. V jeho vyprávění je patrné, že kromě úsilí, které musel vyvinout, jeho kariéru provázela i řada příležitostí, povzbuzení a nabídek. Rozhovor je tak v kontrastu s předchozím rozhovorem s paní Padua; byť jsou oba ve stejném oboru (stavebnictví), genderové zařazení a dosažené vzdělání pro ně vytváří dramaticky jiné šance a dráhy. Jiří jako muž se vzděláním v kariéře postupuje dopředu, pro Andreu jako ženu bez vzdělání zbývají nejjistě pozice s nejistými vyhlídkami.

Na rozhovoru byl zajímavý vztah pana Košťála k vysokým školám, ten byl obdivný, ale také rezervovaný. Vysokou školu uznával jako volbu poté, co už má člověk nějaké životní zkušenosti, ne jako automatickou volbu

vytyčenou rodiči v podstatě už na škole základní. Pan Košťál školy také přísně dělí podle praktičnosti a uplatnitelnosti jejich specializace na trhu práce, kde mu ve výsledku vycházejí jako užitečnější školy technického zaměření.

Zednické nářadí

6

Sociální pracovnice, politička, plánovačka logistiky, odborářka

Nebát se odcházet

Eva Nováková

Evu Novákovou jsem potkala v roce 2022 při organizaci sympozia o nerovnosti, třídách a dělnictví. Byla mi doporučena jako odborářka a politička a už při telefonické domluvě mě zaujala svou přímostí a otevřeností, které kontrastovaly s opatrností a neustálou sebekontrolou, na něž jsem jinak byla od lidí v podobné pozici zvyklá. Důležitým aspektem rozhovoru je také rozmanitost pracovních zkušeností a jiných aktivit, které se u Evy spojují v jedné osobě. V Praze, těsně před začátkem konference, Eva zmínila, že má obavu, aby debata nebyla moc akademická, protože jí takový formát nesedí. V diskuzi byla praktická a autentická a taková je i v následujícím rozhovoru.

Hned po gymnáziu jsem studovala sociologii a sociální politiku. Potom jsem jela do Anglie a udělala si ještě zhruba roční zastávku v Palestině. Když jsem se vrátila, začala jsem studovat romistiku, to bylo v roce 2012. Bylo to denní studium a u toho jsem pracovala, tam všichni pracovali. Pak už to nešlo sladit, už toho bylo hodně, dopoledne do školy a večer do osmi do práce, už jsem to nevydržela. Chtěla jsem se naučit romsky, to se povedlo, tak jsem odešla, mým cílem nebyl titul. V té době jsem pracovala v poradenské firmě Boston Consulting Group, byla jsem tam pět let a dělala jsem slajdy v powerpointu. Dělala jsem to pro konzultanty, kteří touto formou klientům, na jejichž projektech pracovali, prezentovali svá zjištění a doporučení. Oni si uměli udělat ten obsah, ale už to neuměli tak srovnat formálně, aby to vypadalo hezky podle korporátních standardů.

Taková práce mi k vám nesedí.

Ta práce byla skvělá, já jsem se vrátila z Palestiny a chtěla jsem dál pokračovat v nějakých propalestinských

aktivitách a tahle práce mi to umožňovala. Mohla jsem si nechat volnou mozkovou kapacitu na jiné aktivity. Já to tak občas kombinuji. Práce v Boschi, to bylo to samé. Mám to ráda, najít si job, který mě živí a je nenáročný na hlavu, a pak mít věci, které chci dělat jinde.

Pak jste pracovala pro Charitu?

Pro Charitu jsem vedla terénní programy. Tam jsem byla tři roky, byly to programy zaměřené na lidi ohrožené sociálním vyloučením. Sociální pracovníci pracují v tandemu vždy s romskou peer pracovnící nebo romským peer pracovníkem. Byla to jedna ze služeb, které Charita zřizuje. Odešla jsem odtamtud, protože se změnilo vedení. Nové vedení mělo představy, které zasahovaly do výkonu sociální práce a do naší odbornosti. Napsali jsme otevřený dopis, měli jsme schůzky s vedením. Vedení neuznalo, že by na těch našich připomínkách něco bylo, tak jsem prostě odešla.

V Boschi jste byla v odborech?

Chodila jsem kolem jejich nástěnek a moc jsem tomu nerozuměla. Byly tam hned tři základní organizace a já neznala nikoho, kdo by v odborech byl a mohl mi k tomu říct víc. Až pak v kanceláři si kolegové předávali lístky do kina, které měli právě přes odbory, tak jsem se šla zeptat. Kolega mi řekl: „Jo, určitě pošli přihlášku. A chceš do Kovo I, nebo Kovo II? Nechtěla bys třeba i rovnou do výboru?“ Tak jsem poslala přihlášku a hrozně dlouho se nic nedělo. Pak se ozval předseda základní organizace s tím, že se mohu stát členkou, že se se mnou chce sejít. Sešli jsme se, řekla jsem mu své nápady, protože pro mě nedává smysl být členkou odborů, jen abych byla členkou odborů, chtěla jsem se do něčeho zapojit.

Jaké konkrétní nápady jste měla?

Poskytovat v závodě zdarma na toaletách menstruační potřeby. Ty fabriky byly velké a byly za městem. Nebyl tam obchod ani automat. Dělnice, co tam pracují, mají vymezený čas na přestávky, kdy mohou jít na záchod, a přijde mi to jako standard, který by měli zaměstnavatelé poskytovat. Předseda mi řekl, že to by se rozkradlo, a nechtěl to dál řešit.

Tím se to uzavřelo?

S odbory ano. Poslal mě za organizací Ženy pro ženy v rámci Bosche, že to mám řešit s nimi. Měla jsem prezentaci, jim se to líbilo, ale pak přišel covid a řekli, že v této situaci budou těžko přesvědčovat zaměstnavatele, aby navyšoval náklady. Měla jsem to spočítané, nebylo to moc. Jsou zkušenosti z jiných pracovišť, že když se tam tyto potřeby objeví, tak první měsíce si je lidé nosí domů, ale pak si zvyknou, že jsou vždy k dispozici, a nemají potřebu dělat si zásoby. Tak jsem alespoň aktivisticky na našem WC dala jednu krabičku, kde si je mohli lidé brát a kterou mohli doplňovat. Odbory to řešit vůbec nechtěly. Což mě přivádí k tomu, jestli jsou odbory organizace pro ženy.

Když jsem dělala výzkum u Bati, tak mi odborář z odborového svazu, kam Baťa spadal, řekl, že odbory u Bati nejsou tak bojovné proto, že jsou tam ženy, je to tak prý v celém odvětví textilu a kožedělného průmyslu. Chudáci ženy byly viněny za to, že mají slabé odbory. Přitom on to nemyslel zle, bral to jako fakt. Jsou tedy odbory pro ženy?

Jo jestli odbory zastupují ženy? Na to nemám odpověď. Přemýšlím, jak dovedou být odbory inkluzivní vůči

různým skupinám. Když jsem měla schůzku s předsedou výboru a řekla jsem, že bych chtěla být aktivní, tak mi řekl, že aktivita je vyhrazená členům výboru, že není potřeba nic dělat.

Co jste v Boschi přesně dělala?

Byla jsem plánovačka logistiky. To je kancelářský dělník, člověk sedí u počítače a ten systém, který v něm je, hlídá stavy zásob a upozorňuje, co je třeba objednat. Ten systém to objedná sám, takže vlastně jenom hlídáte program. Těsně předtím, než jsem nastoupila do Bosche, jsem se také začala politicky angažovat pro Pirátskou stranu. Ve volbách v roce 2018 jsem se dostala v Jihlavě do obecního zastupitelstva a v roce 2020 do zastupitelstva Kraje Vysočina.

V čem spočívá nebo spočívala ta práce pro Piráty?

Když jsem odešla z Bosche, začala jsem pracovat jako koordinátorka krajského sdružení, dřív se to jmenovalo koordinátorka dobrovolníků. Měla jsem poskytovat servis zájemcům o členství anebo členům, různá školení nebo setkávání s veřejností. Byla tam i administrativa, zprocesování přihlášek, nahrávání smluv do archivu. Začala jsem zrovna, když začal covid, takže to bylo hodně z domova od počítače.

A jak to, že zrovna tahle strana? Proč jste k téhle straně přilnula?

Jeden kamarád mě tak dlouho ukecával, až jsem řekla, ok, tak jo, tak já do toho jdu. Já bych asi víc programově souzněla se Stranou zelených, neměla bych ani úplně daleko k ČSSD v nějaké ideální podobě. Já jsem se do politiky dala proto, že když jsem byla v Charitě,

tak jsem viděla, že většina našich uživatelů má problém s bydlením, že je to něco, co trápí úplně všechny. A v té době bylo v Jihlavě vedení, který to nevidělo a nechtělo řešit. Máme dvacet sociálních bytů, ale za bývalého vedení jich bylo devět neobsazených. Jim to přišlo v pohodě, zatímco my jsme měli lidi na ubytovnách, div ne na ulici, a jako služba jsme je vozili až do Vlašimi nebo do České Lípy. To byl pro mě ten impulz, proč do politiky jít, zkusit s tím něco udělat. Šla jsem na schůzi Pirátů a líbilo se mi, jakým způsobem pracují jako nehierarchická struktura. Tenkrát jsem tam cítila respekt a otevřenou komunikaci.

Já si myslím, že když je něco špatně, tak je dobrý o tom mluvit, ne dělat, že je všechno růžový. Když je něco špatně, tak to řeknu a nepotřebuju si dělat kamarády s těma, kdo vím, že budou ve funkcích, aby mě akceptovali. Prostě to není můj styl.

Jdete často s kůží na trh? To tak bylo při tom vašem vystoupení na konferenci?

Asi ano, беру to jako privilegium, ale rozumím lidem, kteří to nedělají. Třeba v Agentuře pro sociální začleňování, když jsme chtěli bojovat za kolegyni, kterou vyhodili, protože si vykávala všechny hodiny, na které měla nárok, tak mě někteří kolegové odrazovali. Vnímám u nich potřebu stability a tu já nepotřebuji. Já jsem zvyklá se přesouvat z místa na místo a z práce do práce. Nemám závazky, že bych někoho živila. Když z nějaké práce odejdu, tak si holt najdu nějakou další. Odejít z práce mi nevádí. Strach, že přijdu o práci, ten jsem asi nezažila, i když chápu, že to zní asi divně.

Je to nezvyklé takovým hezkým způsobem. Obvykle jsou lidé spíš ustrašení. Vidím to i na sobě. Jsme jediná fakulta, která nemá na univerzitě odbory.

Když jsem přemýšlela, jestli bych je založila a co bych k tomu potřebovala, tak určitě podporu. Znáť někoho, kdo to dělá, a mít pocit, že to dělá dobře, podporu lidí, kteří by mě v tom povzbudili. Paní z personálního oddělení mi kdysi řekla, že absence odborů je vnímána jako progres, něco, čím se může fakulta chlubit. Ptala jsem se na to později děkana, který čas od času chodí na schůze všech kateder, aby viděl, jak fungují. On řekl, že není za odbory ani rád, ani nerad, když na fakultě vzniknou, vezme to jako fakt, přidělí jim místnost a bude s nimi jednat. Odbory jsem nezaložila.

Ne?

Ne, dovedu si představit, jak by o tom lidi mluvili, jak by se na mě dívali. Ale vlastně je to asi blbost. Jeden kolega mi po té schůzi s děkanem napsal, že je rád, že jsem se na odbory zeptala, prý ne proto, že by chtěl něco prosadit, ale proto, že odborářství fandí jako konceptu. To je taková bezpečná podpora zpovzdálí.

Je to hlídání hranic, to taky není úplně špatné. Tomu rozumím, ale sama to nemám. Můj terapeut mi říká, že já jsem takový typ, co si stoupne mezi tanky a pak běží a brečí, že po něm stříleli [smích]. Je to náročné, je to těžké ustát, protože když jde člověk s kůží na trh, tak pak jde domů a líže si rány, bez toho se to neobejde.

Co vám v tom pomáhá?

Jestli fakt něco pomáhá, tak asi ty terapie. Já ráda o věcech mluvím a mluvím o nich hodně. Nečekám nutně výsledek z diskuze, ale je pro mě důležité o tom mluvit. A u politiky není moc lidí, kteří by to chtěli

poslouchat. Přišla jsem o spoustu kamarádů. Když jsem vstoupila do politiky, tak jsem o ní pořád mluvila. Přišlo jim to nudný a já to chápu, politika je nuda, dokud do ní člověk nevstoupí.

V Jihlavě máme zajímavý projekt. Já s tím nemám nic společného. Jmenuje se Jihlava mi není fuk a je zaměřený na to, aby děti spolupracovaly s nějakými umělci a snažily se uchopit téma aktivního občanství. Byla z toho vernisáž a Pecha Kucha², kde děti prezentovaly výsledky. Politiků přišlo hrozně málo. Je zajímavé, jak dáváme jako dospělí dětem příklad v angažovanosti nebo v aktivním občanství. Některé školy říkaly, že takové projekty na školu nepatří, že se tam politika nemá tahat. Ale politika není jenom podpora nějaké konkrétní politické strany.

Přinesla jste si vy zájem o politiku z rodiny?

Ne, teda můj bratr je politik, ale otec ani matka ne, a nikdo jiný vlastně také ne. Moje matka nikdy nechápala, proč dělám spoustu věcí zadarmo pro cizí lidi.

Být členkou zastupitelstva je placená, nebo neplacená práce?

Když jsem pro Piráty pracovala jako koordinátorka, tak to byla placená práce, jinak tam ale žádné pozice placené nejsou. Všechno se dělá dobrovolnický, funkce nejsou nijak honorované, jenom dodavatelé, kteří dodávají nějaké konkrétní služby, jako třeba mediální manažer a tak podobně, dostávají peníze.

Myslím, že je to jedna z bariér pro pracující lidi, proto se v politice neangažují. Někde zastupitelstvo trvá dvě hodiny, ale naše jihlavské, to trvá někdy třeba

2 Formát stručné prezentace projektu, přednášející má možnost prezentovat 20 obrázků a o každém může mluvit maximálně 20 vteřin.

i osm, devět, deset hodin. Ale je to jednou za šest týdnů, takže to není tak strašné. Zastupitelstvo má většinou nějakých 70 bodů, to znamená načíst nižší stovky stránek, chodit na semináře pro zastupitele, kde se ty věci probírají, chodit na koaliční jednání.

Je to hodně času, který do toho člověk musí dát, a dostane dva tisíce dvě stě korun měsíčně, což si mohou dovolit lidi, kteří mají zdroje jinde. Zaměstnavatel má sice povinnost zaměstnance na zastupitelstvo uvolňovat, já když jsem dělala v Boschi, tak jsem měla pracovní dobu od šesti do dvou, zastupitelstvo bylo od jedné, tak jsem si mohla nechat k refundaci tu jednu hodinu. Zbytek už byl v mém volném čase. Dovedu si představit dělníka ve směnném provozu, pak je všechno komplikovanější. Máme jednu kolegyni, která je prodavačka, říkala, že se to zaměstnavateli nelíbí, že pořád někam chodí. I když on má povinnost ji uvolňovat, tak to neznamená, že bude ochotný.

Z mého pohledu je důležité, aby se člověk, když má veřejnou funkci (třeba jako zastupitel), věnoval i vnitrostranické práci. Je to náročné. Lidé někdy prostě nemají kapacitu nebo kompetence takovou práci vykonávat. Je to náročné z hlediska časového, ale i z hlediska toho, co se člověk musí naučit: počítačový systém, argumentovat, komunikovat s ostatními.

To jsou nějaké technické kompetence, ale zároveň i sociální a obojí souvisí s třídou.

A na to často zapomínáme, že lidi přicházejí z úplně jiného prostředí. Je důležité myslet na to, jak lidi zapojit, pomáhat jim zvyšovat kompetence, aby se dostali i do nějaké funkce. Podpora od ostatních je důležitá a klíčová. Zásadně tam také vstupuje faktor moci. Někdo si může říct, proč bych měl podporovat jiné, když ti se pak na mých zádech dostanou do funkce.

A finanční srovnání těch prací?

Nejlepší byl asi ten Bosch, i když to už je vlastně dost dávno. Začínala jsem v Praze za třicet tisíc, to bylo v roce 2012. V Boschi jsem měla před třemi lety 36 tisíc, tak nevím, možná že to bylo vlastně stejný. Jako na Jihlavu dobrý. Když jsem nastoupila do Charity v Jihlavě, tak než mi skončila zkušební doba, měla jsem 15 tisíc čistého, pak jsem měla víc za vedoucí pozici, tak se to zlepšilo.

Myslíte, že by měli lidé mluvit víc o penězích?

Já si myslím, že jo. Určitě. Věřím tomu, že za práci se má platit, a že se má za ni platit nějak důstojně, a že to nebude důstojný, dokud se o tom ale nebude mluvit.

Proč lidé nemluví o penězích?

Nevím, jestli to není jedna z těch věcí ze Západu, který jsme přijali po revoluci. Jako děcko si pamatuju, že dřív se o penězích mluvilo, kdo kde kolik vydělává. Pak najednou se o tom mluvit přestalo, najednou se to nesmí, najednou je jakoby známka ctnosti nemluvit o tom. Když jsem pracovala v Anglii, tak jsme o tom taky nemluvili. Přitom to stejně každý ví, kolik ten druhý vydělává.

U Bati hlavní odborářka vzpomínala na to, jak si před revolucí chodili vyzvedávat výplatu, podepisoval se u toho papír, kde byly v tabulce platy všech zaměstnanců, každý mohl vidět, kolik vydělávají ostatní. Hodnotila to velmi negativně, zatímco teď, když přímo nikdo nic neví, je to podle ní daleko lepší. Podle mě ale máte pravdu, když říkáte, že lidi si to stejně domýšlejí a mají nějakou představu,

dělají různé poznámky, mluví se o tom v jemných náznacích. Já jsem jednou na schůzi katedry navrhla spíš jako vtip, že bychom do sdílené tabulky, kam píšeme, jaké kurzy, který semestr učíme, psali také výši platu. Jeden starší kolega tím byl velmi pobouřený, prý každý ví, že něco takového je nepřipustné a nedělá to na pracovišti dobrotu. Přesně jako ta paní u Bati. Výzkumy přitom ukazují opak. Tedy že otevřená komunikace o platech přispívá nejen ke spravedlivějšímu odměňování, ale také k lepší atmosféře na pracovišti.

Musím říct, že na Charitě jsem se v tomto ohledu cítila blbě. Měla jsem za úkol rozdávat výplatní pásky, které nebyly v obálkách, takže jsem věděla o každém do koruny, kolik bere, ale oni o mně ne. A tam musím říct, že jsem se ostatním nepřiznala, protože to byl šílený rozdíl. Kolegové a kolegyně měli 13 tisíc čistého a já třeba 24. To jsem se trochu styděla. Nemůžu říct, že ta moje práce byla náročnější. Oni chodili do terénu, poznávali situace lidí. Já jsem seděla v kanceláři a vymýšlela, co mají dělat. Já si nejsem jistá, jestli by tam měl být tak velký rozdíl. Oni měli brát daleko víc, to je jasné.

Myslíte, že jim to tak také připadalo?

Nemyslím, že jim to připadalo spravedlivé. Byly to Romky, starší ženský třeba 40 plus, ve stáťe, který je holt rasistický, tak je to pro ně možná nejlepší možnost, jak dělat nějakou práci, která dává taky smysl. Mají relativní volnost, nekoukají se tam na ně skrz prsty. Nevím, možná to bylo vyvážené tím.

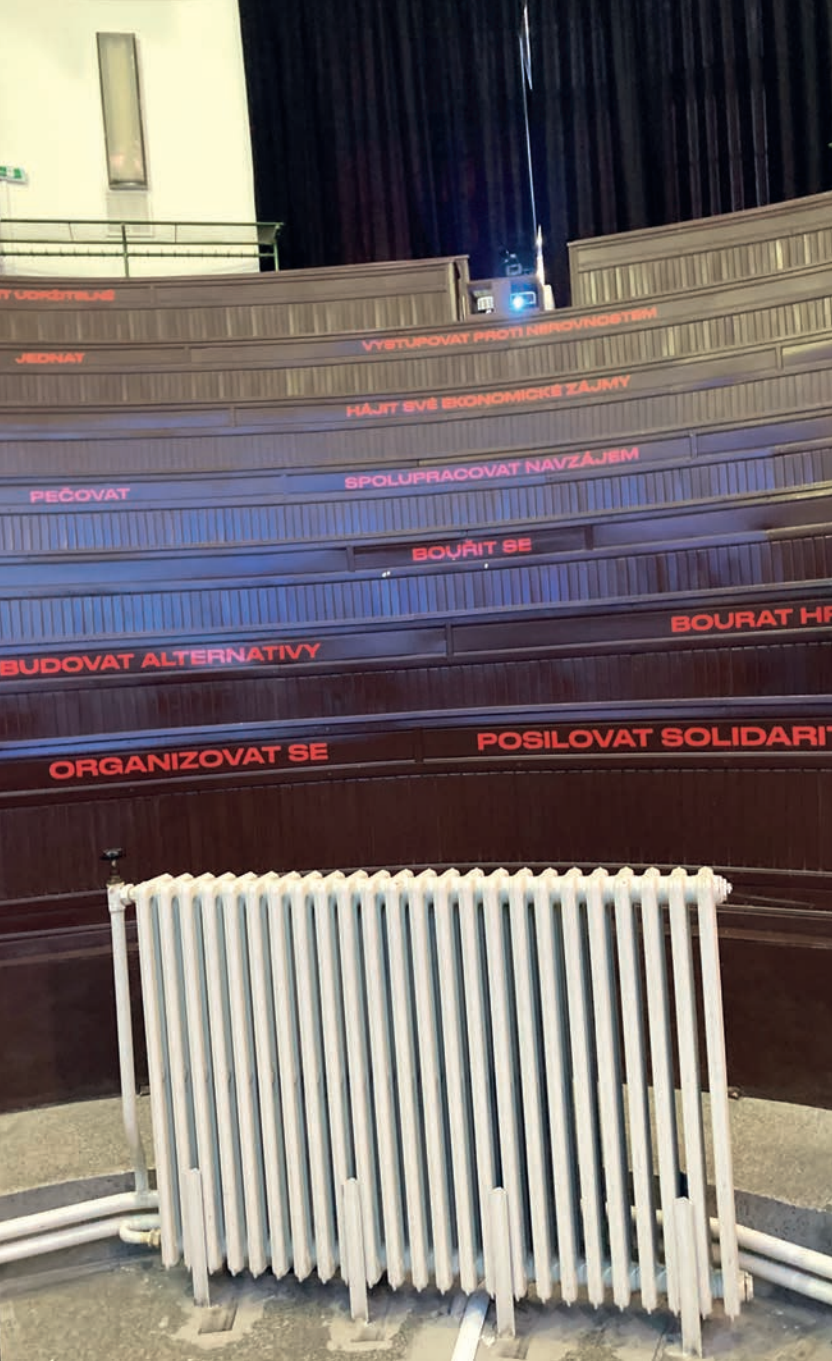
Ještě jste zmiňovala práci pro Agenturu pro sociální začleňování.

Tam jsem nastoupila před rokem na pozici konzultantky inkluzivního vzdělávání a měla jsem podporovat dvě obce (Jihlavu a Žďár) při zavádění nástrojů na zkvalitňování vzdělávání. Nastoupila jsem, když končil pětiletý projekt, podílela jsem se na organizaci konferencí, samotný projekt už končil, aktivity se utlumovaly. Teď jsem ještě do konce června na pozici lokální konzultantky. Převedli mě z dohody na zaměstnanecký poměr a já jsem to nedala. Na dohodě byla větší volnost. Zjistila jsem, že nemůžu pracovat víc než půl úvazku, protože pak nestíhám tu politiku, prostě se mi to tam všechno nevejde. Normální lidi by měli práci a po práci by dělali, na co mají čas. Pro mě je to naopak. Je pro mě zásadní to, co mě naplňuje a baví, práci mám proto, aby mě uživila.

Některé výzkumy ukazují české zaměstnance jako loajální a neochotné ke změně zaměstnání. Paní Nováková je v tomto ohledu výjimkou, představuje absenci strachu ze změny, nebojí se práce opouštět, nebojí se k chodu institucí vyjadřovat, třeba i kriticky. Eva Nováková je opakem kultury smíření, která je jinak pro české pracovní prostředí typická.

Zajímavé je v jejím případě i rozpojení práce a sebe-realizace. Pokud práce seberealizaci neposkytuje, hledá a nachází ji Eva (stejně jako mnoho jiných) jinde. Stereotypnější trajektorie by ženám nabízela maximálně možnost práce nebo rodiny, Eva se však ne zcela typicky realizuje ve sféře politiky, v zájmu o věci veřejné.

Aula vysoké školy

7

Dělník ve vězení

Prací ke svobodě

David (pseudonym)

David je ve vězení, odsouzený k dlouhému trestu. Začali jsme si dopisovat v roce 2008. Od té doby jsme si psali s různou pravidelností. Psaní bylo nejintenzivnější na začátku a potom také při realizaci tohoto knižního rozhovoru. Mezitím byly dlouhé pauzy, ve kterých se David dopisy připomínal, ale já jsem nebyla schopna pravidelně odpovídat. Korespondence probíhala prostřednictvím klasických poštovních dopisů. Lidé ve vězení nemají přístup k internetu ani k e-mailu. Z naší konverzace vybírám části, které se vztahují k práci. První část je zaměřena přímo na jeho práci ve vězení, druhá část se týká našeho dřívějšího plánu napsat knihu.

Červen 2019

V práci teď dělám šice => přešívám cívky u motorů, ale teď budu pracovat jako svářeč. Z platu se strhává na dluhy, 1500 Kč na náklady výkonu trestu, a taky na úložné.

Co znamená úložné?

Na úložné jde 11 procent z platu, tam se spoří peníze na výstup. Z platu člověk taky může podpořit rodinu. Na kapesné jde 17 procent platu.

Duben 2022

Pracovní den. Vstal jsem ve 4 hodiny, abych se připravil, pak si ještě chvíli lehnu a v 5.30 nás odvedou, sejdem schody, přejdeme nádvoří a tam je pracoviště. To pracoviště je přímo tady. Na šatně se převlíkneme a pomalu se rozjíždí provoz. Kolem 12 je oběd a mezi 1 a 2 se končí, jde se sprchovat, kolem druhé je odchod

zase zpátky na celu. Většinou pracujeme i v soboty. Na jídlo se chodí na jídelnu. Jako těžce pracující dostáváme přídatky, je to pár rohlíků a salám nebo jogurty pro doplnění energie.

Vyrábějí se tady statory do motorů, dělají se malé a velké. Stator je složený elektromotor. Je to válec z plechu a kolem něho je omotaná cívka. Je to pro firmu Siemens, ti mají továrnu v Mohelnici a tam se to potom vozí.

Tady jsou mistři, to jsou pracovníci věznic, a ti mají pod sebou brigádyra a OTKáře (odborná technická kontrola), ti přidělují práci, zapisují, co odjelo, mistři to spíš dozorují. OTKář by měl být zkušenější pracovník, který jezdí pojezdnu ještěrkou. Statory jsou docela těžké, jeden může vážit i kolem 100 kg, tak jsou třeba jen 4 v bedně, ty malé, tam jich je třeba 24 v bedně.

Pracuju tady asi 3 roky, v provozu, kde je na pracovišti 70 lidí, a je to asi nejsložitější výroba, co ve věznicích je. Dva roky jsem pracoval na pozici šiče malých statorů. Přesíváš cívky, upevňuješ a skládáš vodiče a připojuješ vestavěné prvky. Celý proces výroby probíhá tak, že do výroby přijde stator, brigádyr nebo OTKář přiděluje a rozváží práci, navíc vkládá měděnou cívku do statoru a motor papíruje (izolace). Dokompletář vkládá bužírky na dráty a připravuje motor pro svářeče. Svářeč přimotává vodiče a sváří spoje. Šič stator (cívku) zašije, upevní vestavěné prvky, pak se motor vybouchá — velký motor ručně palicí, malý motor jde jen na lis. Pak jde stator (motor) na zkušebnu. Já jako pomocník hlavního zkušebáka kontroluju, jak je práce provedená. Dělám drobné opravy, případně vracím stator k předělání — opravě. Hlavní zkušebák zkouší stator propalováním elektrickým proudem a zkouší odpor statoru. Pak stator jeřábem dáme do beden po 4 až 6 kusech. Většina pracovníků má první platovou třídu. Druhou platovou mají jen pracovníci na zkušebně — zvlášť proškolení, nikdo jiný tam nesmí.

Máme nejodpovědnější práci, na nás záleží, co pustíme a co ne. Další kontrola je až na Siemensu v Mohelnici. Já se měsíčně s přesčasama a sobotama někdy dostanu na 19 tisíc, to má ve vězení hodně málo lidí. Tak to jen v rychlosti, ať víš, co dělám. Do toho přidej, že ta sestava pracovníků je opravdu pestrá a jejich schopnosti nízké a u dosti žádné — nezodpovědnost, lajdáckost a přechcávání jeden druhého. Dále užívání různých látek, jednou za čas jich pár vyházoú, že jsou pozitivní (nachcijoú) nebo se porvou atd. Prostě je to sranda, stále se zaučují nováčci a je to fakt náročný. 1000× opakuješ to samé, a stejně to udělají špatně nebo 2× dobře a 1× špatně.

V jiné věznici jsem asi rok lepil obálky A4, směna měla 5 hodin, pracoviště pro dva lidi, práce bylo málo. Říkali tomu, když se to hodilo, pracovní terapie. Když tam zrušili obálky, začala výroba objímek, taky na 5 hodin, na pracoviště maximálně 4 lidi. Platově vše kolem 3 tisíc měsíčně.

Je práce dřina? Je dřina něco negativního?

Jde o to, jestli je z toho užitek v tom dobrém slova smyslu, že se vytvářejí nějaké statky. Pak si myslím, že se to negativně chápat nedá. Negativně se to chápe, když je to přes míru něčeho, když je z toho člověk vyšťavený, na druhou stranu to ale patří k jakékoli práci. Každý se musí na něco soustředit, vydat nějaký výkon, ať už mentální nebo fyzický. Tady je to obojí. Udržet pozornost, filtrovat lidi, zdravou mysl, s nadhledem. To je stejný venku. Spíš člověk, který dělá práci, za kterou cítí, že není dobře ohodnocený, tak to může chápat negativně.

Já jsem v tomhle blbec, nevzdělaný, ale pokud se vytváří nějaká práce, tak se tam vytváří nějaká kultura pracoviště, nějaká motivace, proč to děláš. A když je to normální prostředí, tak si je každý zaměstnanec vědom toho, že je součástí kolektivu, že svou práci posouvá

něco dál, je za to oceňován a má třeba víc volna a jiné bonusy. To, že dře, mu ani nepříjde, protože má pocit nějakých vyšších hodnot, pro které to dělá. Oproti tomu třeba tady odsud si ten pocit vyšších hodnot člověk moc neodnese, protože to dělá třeba jenom proto, aby uplatil svoje dluhy a vydělal si tisícovku měsíčně na kapesný, který utratí a ani mu to nebude stačit. Pro něj je to pak dřina, protože aby vydělal tisícovku, tak musí odvést práci na 140 procent. Ty normy jsou nastaveny tak, že to dřina je.

Když udělá ten motor, tak to nevidí jako něco pozitivního, protože ani neví, co to je nějaká kultura, že to dělá pro nějaké Siemens, neví, do čeho ty statory jsou, k čemu se to používá, jestli to někomu pomáhá. Není tam ta pozitivní věc. To si myslím, že dělník v normálním podniku, kde je fungující kultura, to může vnímat jako něco pozitivního, a přitom to nemusí být vzdělaný člověk. Dílo je pak výsledkem dřiny více lidí, kteří mohou být spokojeni, že něco udělali.

David se ve vězení formálně i neformálně vzdělává. Součástí jeho snažení byla a je také ambice sepsat svou zkušenost jako knihu. Tuto možnost jsme v dopisech dlouhodoběji probírali.

Květen 2009

Chci tě poprosit o radu a tvůj názor. Začal jsem si dělat poznámky a třeba zaznamenávám hovory na oknech [lidé ve vězení spolu komunikují voláním z oken], přibližně čeho se to týká atd. Zatím to dělám 30 dní a každý den je to asi 8 řádek. Dělán si poznámky k práci zaměstnanců Vězeňské služby a ke konfliktům, ke kterým dochází. Různé názory i mé vlastní „úvahy“. Chci zpracovat různá témata jako místní obchod, vztahy, sex atd. Chtěl bych z toho sestavit určitou

sumu informací, pak to utřídit, proškrtat a vydat jako knihu. Myslíš, že by to bylo zajímavé, a tedy i prodejné? Chtěl bych, aby to byla práce, která bude mít svou váhu i pro odborníka, třeba tebe. Už teď mám 30 stran poznámek, až to bude 300 stran, tak to začnu třídit. Mohla by ses na to podívat a navrhnout, co s tím? Třeba je to blbost, ale už jsem tomu pár hodin věnoval a docela mě to baví a vyhodit to můžu vřdycky. Psycholog mi řekl, že se s ničím podobným nesetkal a že je to dobrý nápad, co na to řekneš ty jako socioložka?

Červen 2009

Moc rád bych dělal tu knížku společně a je to pro mě zajímavé. Chtěl bych, aby to dílo bylo solidní a „odborné“ i dobře odvedená práce, abych na to mohl být spolu s tebou pyšný a hrdý. Navrhuju to začít promýšlet, jak to propojit. Pro mě to bude především ohromná zkušenost a je ti doufám jasné, že to odedřeš ty => ty to budeš muset osekát, sestavit, přepsat a já do toho budu hlavně kecat a šfourat :) Budeš-li souhlasit, napíšu ti příště pár nápadů ohledně obsahu a některá témata. Ty mi na to napíšeš svůj názor a rozhodneš, co bude dobrý a co ne. Já se podřídím úsudku, kterým směřem se vydat, aby se to hodilo k tomu, co už máš, a začnem na tom dřít :)

Listopad 2009

Potřebuju radu, jak sepisovat ty „záznamy“. Mě nejvíc zajímá místní byznys, i když se jedná často o šmelinu, pro trochu tabáku, tak si myslím, že to celkem vystihuje místní prostředí a omezené možnosti a zdroje.

Je to hodně blbý? Jak jinak to mám dělat? Teď jsem se zamýšlel nad představou, jakou lidi mají o vězních. Asi chtějí, aby byli jiní, atd. Častá představa drsného

monstra – svalovce = čiré zlo. Tak se vytváří i představa o UFO. Hodně je to ovlivněno filmem a novináři. Taký je fakt, že realita vězení v USA nebo Rusku bude trochu jiná. Já jsem sám na cele, jinde je jich třeba 11. Tady je lépe kontrolovaný prostor, tam se může více komunikovat a třeba vytvářet vztahy. Celkově je tohle prostředí hodně mešuge, za to nemůžou věznicí.

Asi máš hodně práce. Když bys potřebovala, můžu ti s něčím pomoci? Posílal jsem ti dopis, kde jsem se snažil trochu popsat koňování [posílání ne příliš objemných dopisů či předmětů na šnůře natažené mezi adresátem a odesílatelem] – dalo se to pochopit z toho, co jsem napsal? Dostala jsi ten dopis? Trochu jsem popsal téma cenzury a vztahy – můžu ti to teď poslat – budeš mít na to čas o tom debatovat?

Říjen 2009

Chodit na školu v řetězech se zakuklenýma se samopaly a psůvody by mi nepřipadalo důstojný. Třeba to někdy půjde. V roce 2007 jsem se chtěl přihlásit na Masarykovu univerzitu, máte tam obor pro „vězně“, ale vězeňská služba mi to zamítla.

Leden 2010

Prý jsem dostal – nedostal³ :) sladkosti, díky ti, ale příště mi pošli raději pár známek, mohl jsem ti to sice poslat zpátky, nebo to vyhodit nebo odevzdat návštěvě, ale rozhodl jsem se, že to dám kaplanovi, což tě může těšit, neb je to dobrý člověk a tvoji knížku, kterou jsem mu dal přečíst, hodnotil moc dobře. Řeknu, že to dostal od tebe :)

³ Poslala jsem Davidovi v obálce pár drobností a neuvědomila jsem si, že budou vnímány jako balík. Přijímání balíků je ve vězení regulováno.

Obzvlášť ti díky za okomentování těch zápisů, sice jsem to bral jen jako poznámky, ale nedošlo mi, že to je až tak nesrozumitelné. Budu to dělat tak, jak píšeš, vyberu si situaci a tu do detailu popíšu. Do vysvětlování se pusťím velice rád :)

Ten student to s tou bakalářkou zkusil dost na drzo.⁴ Asi je na tom vidět, co pro něj studium znamená, a tak můžu jen hádat, že chce být rychle Bc. => bude z něho dravá rybka anebo rovnou státní úřednická štika a Bc. mu zaručí vyšší plat a možnosti, což ale nemění nic na tom, že jeho postoje naznačují, že je zatím jen blbec. Na právech v Plzni takových studentů bylo prý dost :) Sem do věznic posílají několikrát do roka většinou studenti práv takové dotazníky a vychovatelé nás s tím obcházejí, jestli to vyplníme. Několik jsem jich vyplnil a teď už odmítám (jako většina). Ty dotazníky jsou stále stejné a plné nic neříkajících žvástů – cíl je asi ten, že jsme jako vězni zajímaví. A do jejich Bc. a Mgr. se jim o to víc hodíme. Osobně bych se s tím studentem rád setkal, aby tady byl a mohl to tu pozorovat, ale to Vězeňská služba nechce. Docela to vystihují slova jednoho místního vychovatele, který po přečtení tvého díla při debatě se mnou řekl, „že si myslí, že tě už do žádné věznic nepustí“ – důvody jejich strachu jsou celkem jasné. Kaplan mi na to řekl, že aby se pan vychovatel jednou nedivil, abys mu ty nedělala jednou ředitelku. Na tom je vidět, jak kreativně uvažují kaplani a jak uvažuje Vězeňská služba. Jedni to mají jako poslání, smysluplné a naplňující, a druzí jako zdroj příjmu, kde je důležitější držet hubu, krok a nevyčuhovat.

Teď zkusím sestavit pár stran textu i podle tvých rad a pošlu ti to k neúprosné kritice. Chci, aby se to dalo použít do společné práce. Moc mě baví nad tím

⁴ Davidovi jsem nespíš psala o nějaké odfláknuté bakalářské práci, kterou student odevzdal nehotovou a já jsem ji dostala k oponování, nemohu si vzpomenout přesně.

uvažovat a pracovat na tom. Chtěl bych se se sociologií více seznámit = vím prd.

Březen 2010

Stále zkouším psát „komentáře“ k místnímu dění, nemusíš se bát, nebudu tě tím zatěžovat, až s tím budu spokojený, pošlu to někomu ke „kritice“ a přepsání, a až to bude hotové, dám ti to pak k posouzení, budeš-li chtít. Zatím je to pro mě práce na dlouho. A dobrý žrout času.

Teta mi napsala, že mi chce koupit něco na čtení, tak ji poprosím, aby mi koupila čítanku sociologických klasiků, teď to vydalo nakladatelství Grada a pro mě to může být hodně zajímavé. Budu pak dělat chytrého :) Když si to budeš chtít přečíst, tak stačí říct.

Květen 2010

Ahoj Káto, koukám, že dávají večerníček Káťa a Škubánek, tak jsem se inspiroval :-)

Taky doufám, že jsi přežila pálení čarodějnic a stihla jsi uletět. No a povšimni si, že ti píšu na Svátek práce, to jsem si nemohl odpustit a hodlám se zapotit u tohoto dopisu – uf, to je dřina! :-) Venku je krásně, to je provokace.

Květen 2012

Co mě překvapilo, je ta tvoje knížka⁵. Je to supr čtení, zas se něco dovím a dík za věnování. Přiznám se, že bych k některým pojmům potřeboval slovník. Taký jsi mohla víc myslet na blbé a vyložit vše cizácké :) Snad se mi někdy podaří napsat něco podobného. Teď mám dost poznámek k místním vztahům a stále

doplňuju. Když mám náladu, tak se v tom hrabu. Mám pár nápadů, zkusím je přepracovat a pošlu ti to, nevím si s tím rady. Jsem rád, že máš hodně práce. Práce šlechtí. :) Mě práce taky těší, jen by mohla být líp placená.

Prosinec 2012

Čtu si teď knížky o tvůrčím psaní a žasnu, jak jsem blbej, když se člověk nevzdělává a o něco se pokouší :-)

No moje sociologická práce bude dokonalá :-)

Přibýlo doživoťáků a tento rok byl v tomto ohledu dosti úrodný, bylo by co psát, ale necháme to na příště.

Naše dopisování s Davidem pak načas ustalo a s ním i plán společného psaní knihy. Mezitím David změnil ubytování, není už dávno na cele sám, sdílí ji s dalšími 15 lidmi. K nápadu společného psaní se v roce 2022 zase vrátil.

Duben 2022

To [psaní poznámek] jsem dělal speciálně kvůli tobě a potom jsme to nějak přerušili. Zkoušel jsem to chvíli, ale docela mě to vyštavilo. Každý den jsem se něco snažil napsat, ale připadalo mi to potom, že to nemá žádnou hlavu a patu. Když jsem ti to poslal, tak ses v tom nemohla vyznat. Neuměl jsem to tak podat, aby to bylo k pochopení.

V létě 2022 mi David poslal dopis, který mě překvapil svým vhlédem. Byl v něm nadhled, odstup, schopnost podívat se na instituci vězení shora. V psaní jsme souzněli v názoru, že si vězení pečlivě hlídá obraz, který se má o jeho institucích dostat navenek, nechce si nechat nahlížet pod pokličku veřejností a zvláště ne tou odbornou, staví na odiv Potěmkinovy vesnice.

⁵ Poslala jsem Davidovi knížku o lesbických a gay rodinách.

David také dost přesně vnímal zájem, kterému se kriminalita těší ze strany bulváru. Ten těží z lidského neštěstí, z lidské bídy. Vězeň za svůj příběh dostane pár tisíc korun, za které si koupí kávu nebo cigarety. David mě upozornil na knížku rozhovorů „Doživotí: autentické výpovědi doživotních vězňů“, kterou dal dohromady Luboš Xaver Veselý v roce 2007. Kniha vyšla i jako audiokniha namluvená předními českými herci. To, že se Veselému podařilo do vězení dostat, mi připadá pozoruhodné. Vedení věznice se ho neobávalo, k autoritám byl vždy servilní. Tuto servilitu a nekonfliktnost uvítal i Český rozhlas, kde měl nějakou dobu Veselý vlastní pořad, který byl rozhlasem neobvykle silně propagován. Veselého kniha rozhovorů s vězni není o vězení, zaměřuje se na pachatele a jejich činy. Odsouzené muže líčí jako monstra nebo naopak jako mysteriózní a možná nevinné oběti. Veselý se nejspíš na podmínky ve vězení vůbec neptal a tak to přesně vedení věznice i bulváru vyhovuje. Navzájem si dobře slouží. V tomto zatím posledním dopise David vyjádřil i porozumění pro zaměstnance, kterých je málo a nejsou dobře placení. Na konci se zase vrátil k myšlence společného psaní.

Červen 2022

Tu knížku bych někdy rád sepsal, ale nechci psát o frustraci, ale s nadhledem. Stejně to dopadne, že to dáme dohromady spolu :) Sranda je, že si myslím, že venku by nám stačilo pár dní a bylo by to hotové.

Davidova perspektiva je specifická umístěním práce v kontextu tzv. totální instituce. Tak kdysi sociolog Erving Goffman (1961) charakterizoval místa podobná vězení, místa, kde se jindy oddělené aktivity a činnosti odehrávají na jednom omezeném prostoru, který navíc v případě vězení nemůže člověk opustit. David bydlí, pracuje, baví se, spí a jinak žije na jednom přesně vymezeném místě.

Práce je jednou z mála možností, jak překročit každodenní rutinu, fádnost, šedivost a také zmar, které musejí být s dlouhým trestem spojeny. Kromě prací, které nabízí instituce vězení, si lidé hledají vlastní způsoby, jak se ve vězení zaměstnat. Nacházejí útěchu v telefonování blízkým, psaní dopisů, cvičení nebo ve vztazích, často i partnerských, které ve vězení navazují (viz Nedbálková 2006). David se vymyká obvyklé charakteristice člověka ve vězení vzděláním a schopností reflexe. Psala jsem si v životě s více odsouzenými a žádný z nich nebyl tak vytrvalý jako David. Sympatická mi byla také jeho neustálá touha překonávat beznaděj a zmar, které jeho pozici provázejí.

Ze sbírky dopisů a pohlednic z vězení

Dveře garáže

8

Vrchní v jídelním voze na železnici

Pavel Peterka

S panem Peterkou jsem se potkala v květnu 2022 ve vlaku, v jídelním voze. Pan Peterka zde pracuje jako vrchní. Nejprve představím poznámky z mého cestování vlakem Českých drah, které vedlo k našemu seznámení.

Vracím se ze symposia o třídách, nerovnostech a dělnictví vlakem z Prahy do Brna. Většinou jsem všude spíš dřív, ale tentokrát jedu na nádraží na poslední chvíli. Poslední kus cesty běžím. V nádražní hale je pod cedulí chumel lidí, což znamená, že není ještě vypsáno nástupiště. Už to znám a tuším, že asi budeme mít zase zpoždění. V čase plánovaného odjezdu se objeví zpoždění, 5 minut, za chvíli to vyskočí na 15 minut. Nakonec ohlásí nástupiště. Na peróně je plno lidí, mám hlad a doufám, že ve vlaku bude jídelní vůz, jsem ale smířená i s tím, že zpoždění bude nakonec zase několik hodin a jídelní vůz z nějakého mimořádného důvodu ve vlaku nebude. Vlak přijíždí a kupodivu má i jídelní vůz. Chystám si jízlivé otázky pro průvodčího, jak je možné, že vlak vypravovaný z Prahy má už na odjezdu skoro půl hodiny zpoždění.

Sedám si rovnou do jídelního vozu, skoro doufám, že je to ten drahý maďarský s protivnou obsluhou, protože to obvykle znamená méně lidí. Jídelní vůz je český, dobrý výběr jídla za docela dobré ceny. Chtěla bych pracovat, ale zdá se mi, že vrchní napomíná muže, co sedí s počítačem u stolu vedle, že v jídelním voze se jí, a ne pracuje. Leknu se toho a počítač raději z batohu vůbec nevyndám. Mladý muž se ptá, jestli je tzv. Happy hour, a jsou tedy levnější ceny. Ano, je. U dalšího stolu si všimnu mladé ženy s počítačem, vrchní ji obslouží, za počítač není pokárána, tak možná ta předchozí výtka muži byla kvůli něčemu jinému. Žena si dá víno a vodu. Jiný mladý muž vedle u stolu si dá minerální vodu

Vděčit za práci

a oříšky. Z objednávání, které kolem sebe pozorují, se zdá, že lidé chtějí v jídelním voze cestovat, není tam totiž tak narváno jako jinde, ale také nechtějí moc utratit.

Za mnou sedí otec se dvěma kluky ve věku kolem devíti let.

Otec: Tak co, kluci, dáte si řízek?

Vrchní bere objednávku: Pivečko?

Otec: Ne, budu řídit.

Vrchní: Kluci, chcete džus? Jablko, nebo pomeranč?

Otec: Nevyjde mi to líp, když si dají napůl to rakouský Apfelschorle [jablečný džus]? To je půllitr, ne? To jim bude stačit.

Rodina přišla se záměrem se najíst, ale otec se to snaží vymyslet tak, aby utratil co nejméně. To znamená trefit se do nabídky menu a zkombinovat ideálně slevu na jídlo a pití.

Vedle mne přes uličku se usadí další rodina, matka a otec a zhruba 11letý syn. Přicházejí z vozu, kde nejde klimatizace, a matka se proto ptá vrchního, jestli si syn může u stolu sníst, co mu koupili na nádraží.

Vrchní není takovou prosbou potěšen, je zřejmé, že požadavek nezapadá do jeho pojetí jídelního vozu, a snaží se to rodině slušně naznačit.

Vrchní: Co vám mám říct? Co vám mám na to říct?

Otec poté, co vrchní odejde: Proč to tak hrotíš?

Vždyť to ani nechtěl jíst, nemá hlad.

Syn: Mám.

Otec: Tak si to sněz.

Syn: Tady ne.

Otec navrhuje, že najde další spoj a přesednou na něj, jedou do Břeclavi. Chvilí se dívá do mobilu, ale je zjevné, že možnosti nejsou. Zůstávají tedy ve vlaku.

Pán s dvěma kluky se k nim otočí: Tak mladýmu něco kupte. My jsme si vyjeli vlakem tam a zpět, jen abychom si dali řízek.

Otec rodiny z vagónu bez klimatizace objedná malé pivo a minerálku. Jeho partnerka, která je nespokojená s reakcí vrchního, si na stůl postaví vlastní plastovou lahev s vodou a pomalu z ní upíjí. Otec si nakonec od vrchního vypožádá jídelní lístek, ale brzy ho zase vrací s tím, že syna ničím nenadchl. U stolu je dusno znatelné i pro mě, která sedím přes uličku. Matka se mračí a pije svou vodu, syn pije minerálku, otec malé pivo.

Otec se snaží situaci nějak zachránit. Nabízí synovi powerbanku k nabití mobilního telefonu: Funguje, ano? Můžeš nabíjet do skonání světa. Je tam aspoň na tři nabití.

Po chvíli: Jak to vypadá, miláčku, jsi spokojen?

Kluk hraje na mobilu, vypadá spokojen.

Mezitím otec se dvěma kluky: Cítíte se, kluci, pak na palačinku, nebo až v dalším vlaku?

Fotí děti s řízkem: Svazáci, úsměv, vyfotím vás pro maminky.

Po zaplacení říká vrchnímu: Kdyby vám tam vyjel účet, nezlobil bych se, ať mně zas šéf nenadává.

Otec z této rodiny mi leze na nervy, je příliš horlivý, chce ukázat, že v jídelním voze necestuje poprvé. Vrchní jeho vtipy šikovně odráží a nenechá se ničím vyvést z míry. S přehledem obsluhuje všech deset stolů, které jsou neustále obsazené; když je potřeba, vměstná k sobě i lidi, kteří se navzájem neznají. Upozorňuje nás, že si máme držet sklenice, na této trase prý rády padají.

Přistupuje další rodina se dvěma asi pětiletými dětmi, poznávám kolegu sociologa a vím, že se vrací z konference o Pierru Bourdieuovi, která ten den v Praze byla, dívala jsem se dříve na program a viděla jsem tam jeho jméno. Objednají tři řízky a nějaké nápoje. Kluci se spolu trochu dohadují a dívají se na fotky, které v Praze pořídili.

Kluk 1: To jsem fotil já.

Kluk 2: Ne, to jsem fotil já.

Kluk 1: Ne, já.

Kluk 2: Já jsem to fotil.

Matka: Tak hlavně že je to vyfocené.

Paní z našťvané rodiny pořád upíjí vodu ze své plastové lahve.

Její muž telefonuje: Lenka pořád bojuje a nic nechce, já se ji snažím přesvědčit, ať si dá jídlo, když má hlad.

Jedou z výstavy v Praze, otec si pochvaluje, že to bylo moc pěkně udělané. Objedná další pivo. Po chvíli si všimnu, že ho pije jeho žena. Možná je spojitost příliš banální, ale paní začíná více mluvit a nepůsobí už tolik našťvaně.

Syn si vybere palačinky.

Otec: Tak co, vlak dobrej, ne? Nakonec paráda všechno, že?

Syn: Jo.

Otec: Kolikrát jsi jedl ve vlaku? Nikdy? No vidíš, takhle je to lepší.

Kluk si dá i řízek, napůl s maminkou, vyptá si k němu kečup.

Vrchní: Kečup, no jasně, kečup. Řízek bez kečupu, to je jako na pláži bez děvčat.

Uvědomuji si, že jsem o tom vrchním někde četla. Vyšel o něm článek v časopisu Reportér, který se mi náhodou dostal do ruky. Profese vrchního ve vlaku se mi zdá velmi zajímavá, a tak pana vrchního (ještě neznám jeho jméno) rovnou ve vlaku oslovím s prosbou o rozhovor do knížky. Ochotně mě vyslechne a souhlasí. Než v Brně zastavíme, pan Peterka se za mnou přijde rozloučit. Mám jeho telefonní číslo a jsme domluvení, že mu zavolám. „Snad vás nezklamu.“

O pár týdnů později jsem se s Pavlem Peterkou sešla k rozhovoru v Brně. Rozhovor trval skoro čtyři hodiny a měla jsem z něj 56 stran přepsaného záznamu. Pan Peterka podle svých slov dělá celý život jedno řemeslo, a to

je to hospodské. Má svůj styl a ten se projevoval i v rozhovoru. Pan Peterka byl velmi slušný, uctivý a staral se i o to, aby z nás měla radost a zisk i obsluha v kavárně, kde jsme seděli. Dbal na to, aby mi hned na začátku citlivě, ale jasně sdělil, že útratu zaplatí on. Pana Peterku jsem k mluvení nemusela příliš pobízet otázkami, nadhozená témata rád rozvíjel ve velké šíři.

Cestování je mým velkým koníčkem. Po vojně jsem chtěl jít létat jako stevard k Československým aeroliniím. To bylo ještě v dobách, kdy ČSA byly nějaká marka, jak se říká, a měly rozsah od Dálného východu až po Střední Ameriku. Z toho sešlo, prostě se mi to nepodařilo, nebyla dostatečná jazyková vybavenost, možná jsem měl i ostych. Byl jsem z Jeseníku, přijet do Prahy pro mě nebylo jen tak. Já jsem byl fanda do letadel, vždýcky když jsem si našetřil nějaké peníze, a dřív těch peněz nebylo tolik, tak jsem si koupil letenku a letěl jsem třeba z Prahy do Ostravy. ČSA, to byla dobrá značka, atraktivní a výjimečná práce.

I pro muže?

Při dálkových letech byli muži potřeba i na těžší práci, protože když letadlo letělo do Ameriky nebo na Dálný východ, tak někdo musel ze skladu v podpalubí v letadlech sovětské výroby podávat těžké bedny nahoru. Dneska už jsou v letadlech výtahy. To si myslím laicky, třeba by mi to profesionálové nebo pamětníci vyvrátili. Pro mě byla atraktivní ta možnost podívat se někam daleko.

Jak jste se dostal na železnici?

Svým způsobem i ta naše práce je taková trošku výjimečná, protože když někomu řeknu, že jezdím

v jídelním voze v mezinárodním provozu, tak pro hodně lidí je to zajímavé a atraktivní, protože se s tím nese-
tkávají běžně. Dnešní doba je v cestování samozřejmě
jiná. Teď si koupíte letenku a hned večer z Brna odletíte
na dovolenou. To dřív nebývalo. Ve svých dvaatřiceti
letech jsem začal jezdit na dráze a tím jsem si splnil tak
trošku sen. Vždycky jsem chtěl dělat na železnici. Buď
průvodčího, výpravčího, nebo vlakvedoucího. To bylo
v roce 1984, když jsem skončil základní školu. Kvůli
očím jsem to nemohl dělat. Byl předpoklad, že ta vada
se bude ještě vyvíjet, takže bych nesplňoval všechny
podmínky. Doma stáli před rozhodnutím, „co s Pav-
lem bude“, protože můj prospěch nebyl nejlepší. Na
klasické černé řemeslo jsem taky nebyl zrovna zručný.
Nakonec jsem se šel učit na kuchaře a číšníka pro spo-
třební družstvo Jednota. Reklamní heslo tehdy bylo:
„Jednota slouží venkovu“. Byli jsme předurčení pro
práci především v různých venkovských hostincích.
Od té doby dělám celý život jediné řemeslo, dělám
hospodského.

Co jste dělal po škole?

Nejdřív jsem pracoval v Jeseníku ve výletní restauraci
„Na Bobrovníku“. Každou sobotu a neděli tam cho-
dily průvody lidí z jesenických a lipovských lázní tan-
covat, na skleničku vína, bavít se. Následovalo ještě
několik místních podniků, až jsem se v roce 2002 roz-
hodl k zásadní změně a odešel úplně pryč. Jel jsem
z Jeseníku na konkurz do Českých Budějovic. Bylo to
místo obchodního zástupce pro prodej drogistického
zboží, byl s tím spojený bonus, jako je služební auto
a nějaký telefon. Ten konkurz nedopadl. Zpětně vzato,
dobře tak. Byl by to spíše úlet, že bych šel prodávat
zubní pasty a podobné zboží. Spal jsem tenkrát u ses-
try a moje paní mi říkala, když už tam jedeš, zeptej se

na práci u jídelních vozů. Tak jsem to vzal přes Prahu,
přes firmu, kde mě přijal můj tehdejší první šéf, a v roce
2002 jsem začal jezdit jako kuchař v jídelních vozech.
Předtím jsem s Českými vw neměl vůbec nic společ-
ného. Tedy krom toho, že můj dědeček a strýcové
z mamčině strany na železnici pracovali.

Jaké to bylo na začátku, když na tu práci vzpomínáte?

Nebylo to pro mě jednoduché, já nejsem moc adapta-
bilní typ. Když někam přijdu, než to pochopím, jsem
takový pomalejší. I co se týče práce s moderními tech-
nologii. Jídelní vozy, to je úplně jiné prostředí než
dělat na pevné zemi, v něčem je to jednodušší, v něčem
je to složitější. Složitější je to ve vztahu k rodině. Najed-
nou jsem odjížděl na několik dní pryč, pak se k tomu
přidaly ty zvláštní vlaky, to bylo období, kdy jsem byl
více v práci než doma.

Co jsou to zvláštní vlaky?

To byly příjemné zážitky. To jsou vlaky na objednávku
mimo pořadí. Například rychlíky tažené parními loko-
motivami, s nimiž jsem měl možnost projet střední
Evropu od Košic až po Gotthardský průsmyk. Dostal
jsem se na vozy, které už nebyly v běžném provozu.
Starší typy, dneska řekněme muzeální. Takový noční
pohled, když jedete parním rychlíkem, který se rozjíždí
z Břeclavi na Bratislavu krásným dlouhým obloukem,
a z komína občas lítají jiskry! To nekoupíte v žádné
cestovce.

*Na směně pan Peterka pracuje ve třech, kuchař nebo
kuchařka, stevard, který prodává z barového vozíku
a zajišťuje servis první třídy, a číšník v restauraci. Pan*

Peterka chtěl od začátku dělat číšníka, ale když nastupoval, potřebovali kuchaře.

Na rozdíl od valné části Evropy jsme schopni cestujícím připravit čerstvé minutky. Usmažené řízky s opečenými bramborami, vejce se šunkou nebo se sýrem přímo z pánve a můžete dostat i čerstvou omeletu. A potom nabízíme i hotová jídla. Svíčkovou na smetaně nebo třeba telecí filé s čočkou. To jsou jídla připravená v centrální kuchyni, ovšem bez jakýchkoli přísad či „udržovadel“! Poláci a Maďari taky ještě vaří čerstvé jídlo, jsme snad poslední tři v Evropě.

Měl jsem štěstí na dobré učitele. Můj první pan šéf, k němuž jsem nastoupil po vyučení právě do již zmiňované restaurace Na Bobrovníku, mi dal radu: „Dej si pozor na to, abys byl VŽDY(!) číšníkem, a ne obsluhujícím. Obsluhující může být každá p.a, ale číšník nebo servírka, ti už musí něco umět!“ Já jsem na něj koukal tím svým sedmnáctiletým telecím pohledem, nevěda, jak to myslí. Nechápal jsem ho. Ale byla to dobrá škola. Takzvaná stará škola, řekl bych. Původně jsem kuchaře dělat nechtěl, ale měl jsem štěstí už ve škole na učitele a mistry odborného výcviku, kteří to ve mně převrátili tak, že mě to začalo bavit. Doufám, že to bude ještě trvat, protože já si nedovedu představit, že bych dělal něco jiného. Také vzhledem k tomu, že už je mi dvaapadesát. V tomhle věku se těžko někde člověk rozbíhá na nějaký další profesní běh.

Říkám panu Peterkovi o svém pozorování při cestě v jídelním voze, že se mi zdá, že se lidé snaží šetřit. Konkrétně zmiňuji našťvanou rodinu, co chtěla domluvit pro syna konzumaci vlastního jídla.

Vzpomínám si na to, oni si vybrali jídelní vůz jako náhradní vůz pro přepravu, což je ve mém principu

špatně. Z jejich pozice to chápu, snaží se odjet z výletu a jídelní vůz je pro ně neplánovaný výdaj. Standardní host průběžně konzumuje, čerpá službu. Vždycky se najdou lidé, kteří si sednou do kouta a dají si jednu vodu a urputně se snaží vydržet s ní po celou dobu. Takových lidí bývá dost. Z hlediska obchodního je to špatně. Ti lidé jsou sobečtí vůči ostatním spolucestujícím, kteří se přijdou občerstvit. Jednak my přicházíme o tržbu, jednak lidé, kteří chtějí jíst a nemůžou si sednout, už pak nemají ten správný pohodový dojem z cestování. Já tam můžu našťvaně stát a tvářit se jako bubák, odsekávat lidem a být protivný. Neříkám, že to ve mně není, ale profesní čest mi to nedovolí. Snažím se lidi přemístit, když sedí dva hosté u stolu pro čtyři, tak je požádám: „Mám čtyři hosty, pomůžete mi?“ Záleží především na formulaci, je to samozřejmá součást našeho řemesla, člověk musí být profesionál. Když si někdo otevře na stole počítač, tak mu položím na stůl lístek a řeknu: „Tady pro vás mám něco lepšího.“

V kavárně, kde jsme seděli, byl velmi pozorný k obsluze. Zdůrazňoval, že je to živí, chtějí vydělat, je to jejich povolání. „Když jsme sem přišli, tak jsme už uzavřeli takovou pomyslnou smlouvu, že jim na tu jejich živnost přispějeme. Prostě nepůjdu do restaurace, abych si tahal z tašky vlastní jídlo nebo pití.“

V předchozí odpovědi je vidět idealistická představa o cestování, kterou by si pan Peterka rád uchoval: pro lidi je cestování příjemným zážitkem. Nabourávám mu tuto představu svou opakovanou zkušeností se zpožděním, které je obvykle ohlášeno pozdě, s cestováním nacpanými vlaky, které na trase Praha–Brno jedou nezřídka čtyři hodiny, což budi vždy údiv u zahraničních známých, kteří mají pocit, že 200 km je trasa na hodinu rychlovlakem.

Je to bohužel věc, která je častým průvodním jevem. Hodně věcí nemůže dopravce (v našem případě České dráhy) ovlivnit. A samozřejmě cestující nerozlišují mezi Správou železnic jako státní organizací, která zodpovídá za dopravní cestu a koleje, provozovatelem samotných vlaků, jako jsou České dráhy, RegioJet a jiní. Jsou věci, které dopravce neovlivní. Třeba propustnost trati. Ovšem lidem to naprosto logicky splývá. Oni nerozlišují, jestli já jsem zaměstnanec společnosti JLV, a.s. (Jídelní a lůžkové vozy), nebo Českých drah nebo někoho jiného. Prostě jsem součástí toho týmu, který ho veze. Když se dívíte nad tím, jak už v Praze může mít zpoždění vlak vypravovaný z Prahy, tak to vznikne například tak, že my předtím přijedeme z Kielu a potom ještě zajedeme na odstavné nádraží. Tam se vlak musí uklidit, vyčistit, doplnit voda, toaletní papíry i zboží do jídelního vozu pro další cestu. Někdy se to trošku protáhne. A k tomu nynější rozsáhlé výluky, takže dnes raději lidem doporučuju, když jedou na schůzku, tak jet raději o hodinu dřív.

Jak si plánujete v práci směny?

My jsme dvě party po třech, celkem je nás šest. Více se teď momentálně pohybujeme mezi Prahou, Berlínem, Kielem, Hamburkem, Bratislavou, Brnem a Novými Zámky. Takhle pendlujeme. Jak si to nastavíme s kolegy, tak se střídáme. Po pěti nebo šesti dnech. Když to řeknu jednoduše, je pro mě lepší být týden doma a týden v práci než být dva dny v práci a dva dny doma.

Když jste na cestě, kde spíte?

Najdeme si nějaký penzion nebo hotýlek. Když jsme v Praze, tak můžeme spát na firemní ubytovně.

V této části rozhovoru, když mluvíme o praktickém zařizování spaní na cestách, jsem si poprvé uvědomila, že pan Peterka nejenže není zaměstnanec Českých drah, není vlastně vůbec zaměstnanec. Pracuje na živnost. Vyjadřuji nad tím své překvapení.

Mně to vyhovuje. Firma nám poskytla možnost mít v podstatě „vlastní živnost“. Já jsem spokojený.

A na živnost jste pracoval vždycky?

Ne, my jsme byli zaměstnanci a pak nabídli toto, tak jsme do toho šli, to bylo asi v roce 2008. Změnil se jen právní rámec, předtím jsme byli zaměstnanci, pořád to ale bylo pod hlavičkou JLV, a.s. Když nám to bylo nabídnuto, mohu vás ujistit, že jsme si nebyli jisti všichni. Pro nás pro všechny to byla nová zkušenost. Já krouším na kolejích dvacátou sezónu, což není v našem oboru zvykem, že by někde někdo byl dvacet let. Ale jsou i kolegové, kteří jsou tam celý svůj profesní život, jenom u téhle firmy. Není to pro nás jen zajímavá práce, je to koníček. Báli jsme se, samozřejmě. Každý se bál, nevěděli jsme, co nás čeká. Je samozřejmě pohodlnější být zaměstnancem, co si budeme povídat. Probíral jsem to s kamarády, kteří jsou živnostníci, a jeden pán, číšník, který je pro můj profesní vývoj zásadní už od mých učednických let, mi řekl: „Zkus to, běž do toho. Uvidíš, jak to bude fungovat.“ Měl pravdu, bylo potřeba to vyzkoušet.

Já jsem loajální zaměstnanec. Ta firma mi něco nabídla a já jsem měl možnost to maximálně využít. Takže jsem firmě vděčen za leccos a snažím se jí to splácet tím, co dělám a hlavně jak to dělám.

Co myslíte tím, že vám firma něco nabídla?

Dala mi možnost spojit koníček s profesí. Cestovat. Měl jsem možnost dostat se do týmu, který zabezpečoval jízdu zvláštních vlaků. Dostal jsem se na různá místa a mám zážitky, které nekoupím v žádné cestovní kanceláři, protože dneska už vás například žádný parní rychlík, který táhnou tři parní lokomotivy, nedoveze až do Švýcarska.

Hospodský režim je obecně náročný. To není fabrika, že jdete do práce od osmi nebo od šesti do dvou či do čtyř. Tu zkušenost mám taky. Když byl covid, tak jsem šel dělat do fabriky, protože jsme nevěděli, kdy budeme jezdit. Jídelní vozy se všechny zastavily. Já jsem šel do lisoven plastů a stál jsem přes měsíc u pásu, tahal jsem tam květináče, podšálky a nočníky. Byla to úžasná zkušenost, za kterou jsem zpětně taky vděčný. Cokoliv vás nezabije, to vás posílí. Hospodské řemeslo obecně, a je jedno, jestli jsem zaměstnanec nebo živnostník, je časově velmi náročné, s tím musí každý počítat. To není od-do.

Pan Peterka několikrát zmínil, že má v sobě komedianta. Zajímá se o divadlo, a když kdysi šumperské divadlo vyhlásilo konkurz na herce eléva, chtěl se do něj přihlásit. Když se později z Jeseníku přestěhoval s rodinou do Olomouce a začal pracovat v jídelních vozech, manželka, vyučená dámská krejčová, v Olomouci vystudovala dálkově střední školu. Pan Peterka ji povzbuzoval, ať jde ještě na vysokou, ona ale už měla studia dost. Těžko se tomu divit. Pracovat, studovat, mít „na krku“ dvě malé děti a manžela často pryč. Navrhla, ať si to pro změnu zkusí pan Peterka. Rovnou mu našla dálkové studium divadla, filmu a mediálních studií. Pan Peterka se v roce 2012 přihlásil, byl přijat a strávil podle svých slov tři krásné roky v olomouckém Konviktu studiem divadelní a filmové historie. Potkal spřízněné duše, vyučující byli často jeho vrstevníci. Pan Peterka se sice těsně na konci zasekl u bakalářské práce,

takže studium nedokončil, ale stejně toho nelituje. Tento neúspěch nebyl v žádném případě prohrou.

Když jsme bydleli v Olomouci, Český rozhlas Olomouc vypsal konkurz na místo moderátora, já mám k rozhlasu od dětství veskrze pozitivní vztah, tak jsem se tam na ten konkurz přihlásil. Nevzali mě, mám předkus, nemám dobrou výslovnost. Byla z toho alespoň spolupráce externí. Mohl jsem přispívat do jednoho pořadu, který se jmenuje „Od Pradědu na Hanou“ a je o různých místech Olomouckého kraje. Čtyři až pět minut povídání o nějakém místě, což pro mě bylo, jako kdybych dostal hlavní roli v Národním divadle. Já jsem si tam mohl sednout do studia k mikrofonu, kde jsem nahrával, pak jsem si to sestříhal. Přijel jsem domů a lidi mi říkali: „Slyšeli jsme tě v rozhlase, to bylo dobré.“ Dokonce jsem dostal i dopis od jednoho posluchače. Myslel jsem si, „už to začíná, fandové mi začínají psát“. On mi ale jen vytkl nějakou chybu v reportáži. Pro mě to ale stejně bylo, jako bych vylezl na Mount Everest. Dostal jsem se do míst, kam bych se třeba jinak nedostal, setkal jsem se s lidmi, se kterými bych se nesetkal. Zbavilo mě to trémy. Býval jsem strašný trémista. Dřív se mi klepal hlas a ruce, jenom když jsem hlásil ve vlaku do rozhlasu a zval jsem cestující do jídelního vozu. Tam vás nikdo nevidí, stojíte v koutě, čelem do skříně. Když jsem to položil, tak se mi klepaly ruce, nemohl jsem udržet šálek. Když jsem začínal jako číšník, tak jsem míval takovou trému, že mně zvonilo v ruce nádobí i příbory. Nebo třeba, když mě někdo překvapil nějakou otázkou, to mě znervóznilo.

Není to teď naopak pro vás moc rutina?

Ta práce pro mě není rutinní, protože každý člověk je jiný. Za ta léta dokážu odhadnout, s kým mluvit a jak.

Já potřebuju publikum, ta naše práce má hodně společného s divadlem, jsem vevnitř komediant. Je horko, přijdu ke stolu, kde se ovívají turistky vějířem, tak si ho půjčím. „Mohu si ho vyzkoušet, a mohu i ten váš?“ ptám se té druhé dámy. Ony to nečekají a pobaví je to, zasmějeme se. Řeknu: „Proč to nemají také manželé? Manželé nesmějí mít vějíře?“

Máme i štamgasty, jezdí s námi pán do Ústí nad Labem, když ho vidím ve stanici na peróně, tak hned jdu a dám tři pivní sklenice do mrazáku. On má rád pivo v přemražené sklenici. Nebo s námi jezdí pán a dává si jedno velké kafe. Sedne si do kouta a čte noviny, sportovní rubriky. Vždycky si trochu popovídáme, i když toho o sportu moc nevím. Sport je pro mě spíše španělskou vesnicí.

Co dělají vaši synové?

Jeden vystudoval zdravotnickou školu. Taký rád cestuje, šel dělat do Prahy na letiště k pozemním službám. To znamená odbavení letadel na zemi, nakládání, vyvážení letadel, služby okolo letadla, když stojí na stojánce. Začínal u kufrů jako každý a bavilo ho to. Bohužel do toho přišel covid, takže téměř všechny propustili. Vrátil se zpátky do Jeseníku. To bylo období, kdy jsme přestali jezdit právě i my. Já bych nikdy nevěřil tomu, že se zastaví mezinárodní doprava. NIKDY! Říkal jsem, to je nesmysl, to nemůžou zastavit, to je blbost. No a pak najednou báb, přišel befel, všechny vlaky se zastavily, všechny jídelní vozy se odstavily v Praze a tři měsíce se nejezdilo. Tak co teď? Protože jestli je v tomhle státě něco spolehlivé, tak jsou to složenky. Pořád je potřeba zajišťovat živobytí, i když nějaké úspory samozřejmě byly, ale do toho se mi nechťelo sahat. Hlavně jsme nevěděli, co bude a jak dlouho to bude.

Co jste tedy dělal?

U nás je taková malá fabrika, která vyrábí plastové věci, květináče, zimní boby a konvičky na zalévání, prostě všechno, co se dá vylisovat. Zrovna nabírali lidi do práce. Tam chodí pracovat i pracovníci z Polska, ale ti nemohli, protože byly zavřené hranice, takže jim chyběly síly. Tak jsem volal mladšímu synovi a říkám: „Přijeď domů, tady berou ve fabrice“, protože musíme něco dělat. Takže jsme šli dělat do fabriky do třisměnného provozu k pásu, kdy se člověk postaví na začátku směny k lisu, odkud mu vyjíždějí nějaké výrobky, které musí nějak ošetřit, čistit, srovnat, spočítat a zavázat. Osm hodin monotónní práce, v padesáti letech to pro mě bylo něco úplně nového. Najednou jsem začal chodit pravidelně do práce od—do a tečka. Dělal jsem práci, která má úplně jiný charakter. To byla velice zajímavá zkušenost. Na úrovni základní mzdy, což je možná dané i trochu zapomenutým krajem „kdesi za horama“. Na Jesenicku práce není moc. Přišel jsem do práce, dostal jsem od mistra úkol, který jsem si za těch osm hodin musel splnit, skončil jsem a domů. Čistá hlava, jak se říká. Tady člověk pořád nějakým způsobem přemýšlí, jestli to udělal dobře, jestli na něco nezapomněl, jestli zajistil řádně vůz podle předpisů, jestli zamknul všechny dveře, jestli jsou vypnuté všechny spotřebiče, aby nedošlo k nějakému požáru nebo k poškození. Všechno má daný přesný postup. Je s tím spojená administrativa, aby byly všechny papíry vyplněné dobře a odevzdané v pořádku. Ale tady jsem si napsal na konci směny do výkazu výkon, že jsem například nalisoval tisíc květináčů nebo tisíc kropítek, odešel jsem za bránu a tím jsem skončil. Měl jsem volno jenom pro sebe. Akorát jsem nesměl zapomenout, že druhý den jdu buďto na odpolední, ranní nebo na noční. To byla moje povinnost.

Je to dost osamělá práce, jsem u toho stroje těch osm hodin sám, jenom mě někdo přijde vystřídat na přestávku. Občas přijde zaměstnanec, který doplňuje plastovou směs. Samozřejmě je tam mistr nebo mistrová výroby, kteří kontrolují, aby bylo všechno v pořádku. Většinou jsem tam sám a v tu chvíli se stávám součástí stroje. Děláme ten výrobek spolu. On ho lisuje, já mu ho беру, aby mohl vylisovat další. V tu chvíli jsem cítil, že jsem se stal součástí toho stroje. Kolem mě je kolektiv, který je na tom víceméně stejně. Podle charakteru práce jsem mohl mít na starosti dva i tři stroje. Dělaly různé výrobky a já jsem obcházел jednotlivé stroje, takže během celé směny jsem se občas s někým potkal. To, co já potřebuji k práci, interakci s lidmi, tak to tam samozřejmě není, je to fabrika. Je to i intelektuálně jiné. Já to nechci znevažovat, ale povídáte si tam o jiných věcech než o těch, o kterých jste zvyklý si povídat.

Můžu se zeptat na peníze?

Je to pro mě finančně zajímavé, je to příjemné. Takhle to řeknu: Je to lepší, než kdybych dělal někde ve fabrice. Já za to ale platím nějakou daň. Tou daní třeba je, že dojíždím za prací stovky kilometrů a trpí tím rodina, neboť hospodský režim je trochu jiný než standardní režim.

Je to standardní podnikání, v rámci franšizového konceptu. Jako každý živnostník nakoupím zboží, musím ho zaplatit a pak ho musím prodat. Musím zaplatit veškeré náležitosti, které jsou s ním spojené, počínaje zdravotním a sociálním pojištěním, oblečení, vše, co je okolo. To si všechno musím kupovat. I propisku si musím koupit, abych si mohl psát poznámky. Pak zbude nějaký peníz, a ten peníz se musí samozřejmě zúčtovat. Mám účetní služby, ty si musím také zaplatit, protože nejsem účtař. No a pak zbude nějaký

hrubý zisk a ten se musí zdanit a pak zbudou nějaké peníze. Je to všude stejné, jako v každém podnikání.

Mohou být mezi příjmy velké rozdíly?

Teoreticky: můžu mít lepší „kšeft“, víc cestujících, lepší dny, tam je hodně proměnných.

Je to přirozené, to máte úplně všude. Vy si to, a já to naprosto chápu, nedokážete představit, asi jste životnost nikdy neměla. Já mám přátele, kteří byli celý život zaměstnání, taky si to nedokážou představit a mnoho věcí je pro ně nepochopitelných.

Princip franšízy, ať je jakákoliv, znamená, že jsou přesně dané podmínky. Jak má vypadat provozovna, jak má vypadat prodej, jaký sortiment, jaká uniforma, jaké nádobí, zkrátka veškeré zabezpečení. Společnost poskytne potřebné know-how a za to jí přísluší smluvní poplatek.

A se spropitným je to jak?

Spropitné si samozřejmě spravedlivě dělíme. S kolegy jsme rovnocenní partneři. Podobně jako v manželství. Máme společný úděl a musíme jej nést stejným dílem. V dobrém i zlém.

Vy jste se sám hned na začátku popsal jako loajální zaměstnanec.

Je otázkou, jak chápeme tohle slovní spojení. Já vlastně zaměstnanec nejsem. Mám řemeslo rád, je to můj koníček. Mám rád cestování a firma mi nabídla, že mohu obojí spojit do jednoho, což vám každý nenabídne. Další příklad. Ve Vídni žije pán, který si pořídil repliku císařského salónního vlaku, doma mám někde fotky, a my jsme tam zajišťovali servis. To je zážitek. Není to

sice Orient Expres, ale pro mě to je, skoro jako bych v Orient Expresu pracoval. Poněvadž charakter vlaku je úplně jiný, je to salónní vlak. Trošku pozlátko, tapiserie, koberce, úplně jiný servis. Parní vlaky, to je sám o sobě takový fenomén. Jede-li kolem vás obyčejný vlak, tak ho většinou necháte bez povšimnutí. Ovšem když kolem vás projíždí parní vlak, tak já neznám nikoho, kdo by se nezastavil a nezamával. A teď se najednou naskytne možnost v tom jet a to je obrovský zážitek. Já jsem si dokonce mohl hodit lopatu uhlí do kotle. Myslím si tedy, že je na místě určitá morální povinnost to firmě vrátit svou prací.

Pan Peterka se před lety ve vlaku seznámil se spisovatelem Jaroslavem Rudišem. Nesl mu do první třídy kávu a dal mu ji zdarma jako poděkování za proslavení jeho rodného kraje, Jesenicka. Od té doby spolu byli příležitostně v kontaktu. Když psal Jaroslav Rudiš fejeton o cestování a jídelních vozech, cestoval se směnou pana Peterky pro inspiraci. Text vyšel ve velkém německém deníku Frankfurter Allgemeine Zeitung. Když jel v roce 2021 do Prahy německý prezident Frank-Walter Steinmeier na státní návštěvu vlakem, tak byl opět přes Jaroslava Rudiše k obsluze vyžádán právě pan Peterka.

Tušil jsem, odkud vítr vane. Pan Rudiš je velkým propagátorem česko-německé vzájemnosti. Byla to pro mě velká čest a ohodnocení, že práce, kterou děláme, má cenu a není nadarmo. Jízda to byla velice příjemná. Měl jsem pocit, že vezu státníka. Bylo to zajímavé třeba i tím, že nikdo nepil alkohol. Skutečně, tam se podávaly jen teplé nebo studené nealkoholické nápoje, kávy, čaje, limonády, voda. Svoji manželku jsem poznal také v hospodě. Zkrátka, všechna zásadní setkání mého dosavadního života se udála v hospodě, ve vlaku.

Pan Peterka přicestoval na rozhovor do Brna vlakem, jedna cesta trvá skoro 4 hodiny.

Máte při cestování Českými drahami nějaké výhody?

Výhody? Platím si to sám. To už není, jako to bývalo v dobách, kdy bylo všechno součástí Československých státních drah. Jestli se ptáte na nějakou režijní výhodu, tak tu nemám. Jsem úplně standardní cestující jako každý. A vlakem jezdím samozřejmě rád.

V rozhovoru s panem Peterkou se zrcadlilo mnoho silných témat (práce jako poslání, radost z práce, pracovní etika), přesto kdybych měla vypíchnout jen jedno z nich, byla by to loajalita. Pan Peterka je vděčný firmě za to, že mu umožnila spojit práci a koníček. Pozitiva dovede najít i v tom, že firma převedla své pracovníky ze stavu zaměstnanců do stavu podnikatelů. Pan Peterka velmi dbal na to, aby firmu, pro kterou pracuje, prezentoval v dobrém světle.

Když jsem mu poslala rozhovor k autorizaci, ukázalo se, že je nejen nadšený vypravěč, ale zakládá si také na psaném slově. V textu opravil a precizoval mnoho drobností tak, aby byl spokojený i s jeho psanou formou. V e-mailu mi k tomu napsal následující: Jazyk je jediné bohatství, které nám nikdo nemůže vzít. Tudíž bychom s ním měli podle toho nakládat.

Jídelní vůz

Tadeáš Pliešтик

Tadeášovi je 11 let, je součástí mé rodiny. Tadeáš říká, že by chtěl být slavný, proto mě napadl jako vhodný účastník rozhovoru, který bude mít možnost číst více lidí. Nepochybuji o tom, že pokud Tadeášovi toto přání vydrží, najde si sám lepší způsoby, jak je realizovat.

Tadeáš dosud prezentované rozhovory obohacuje o dětský pohled, ve kterém se však (nepřekvapivě) zrcadlí všechny aspekty, které jsou pro nás v práci důležité jako pro dospělé, vlastně i ty, které jsou klíčové pro sociology. To vše dovedl Tadeáš postihnout ve 14 minutách a 46 vteřinách. Rozhovor jsem editovala jen minimálně, neupravovala jsem moc spisovnost jazyka, protože se mi zdálo, že to lépe odráží charakter rozhovoru s dítětem. Je to k Tadeášovi trochu nefér, protože v ostatních rozhovorech jsem nespisovné koncovky částečně upravovala.

Budeš pracovat, až budeš dospělý?

Jo.

Jakou práci bys chtěl dělat?

Nevím, ale chtěl bych dělat něco, kde máš přiměřeně peněz, nebo ne přiměřeně, ale trochu víc, trochu nad průměrem, tak třeba 50 tisíc za měsíc. Nechci bejt na volný noze, a chci mít tak přiměřeně volnýho času.

A proč nechceš být na volné noze?

No já nechci bejt na volný noze, protože když máš zaměstnání, tak máš jistotu. Když seš na volné noze, tak najednou bum a nemáš peníze a pak musíš bejt na ulici.

Co to vůbec znamená, být na volné noze?

No nebejt zaměstnanej pevně, skákat mezi různýma zakázkama.

Tak to mají tvoji rodiče?

No ono to může bejt fajn, ale já bych radši nebyl na volné noze.

Znáš někoho, kdo dělá nějakou práci, co se ti líbí?

Nevím, já bych chtěl bejt takovej ten s mikrofonom, novinář, kterej přijde za Babišem.

A řekne mu co?

Dobrý den, můžete prosím okomentovat tady nějakou kauzu? [Přehrává situaci, pitvoří se.]

To si děláš legraci? To bys chtěl dělat? Fakt? Být novinář, který chodí za Babišem?

No co je na tom?

Co by se ti na tom líbilo?

Mně se líbí, jak prostě za někým přijdeš a pak ho začneš kritizovat. Prostě to je zábava. Pak třeba můžeš někoho dotlačit otázkama, a on se přizná, bez toho, aby si to uvědomil. To je dobrý.

To jsem překvapená, já jsem myslela, že to bude něco se zvířatama nebo ochrana prostředí.

To bych možná chtěl taky, třeba pracovat někde v ZOO. Akorát za to není moc peněz. Ale já mám v plánu, že bych přispíval na nějaký organizace.

Na organizace, který pomáhají zvířatům nebo životnímu prostředí?

Jo, že bych jim prostě dával peníze.

A ty myslíš, že novináři vydělávají víc peněz než lidi v ZOO?

Prostě chtěl bych mít hodně peněz.

Nevím, jestli novináři vydělávají hodně peněz.

Nějací jo, ale to bych musel bejt slavněj. Mně by to nevadilo, kdybych byl v průměru, ale kdybych měl nadprůměr, tak jsem úplně v pohodě.

Kdybys vydělával hodně, tak bys peníze dával...

... na organizace, na jídlo a na nějaký moje benefity.

Jako třeba?

Nový mobily, třeba teď je iPhone 13, a až by byl iPhone 19, tak bych si ho zase koupil a tak třeba po čtyřech číslech vždycky.

To vychází jedno číslo za rok, nebo víc?

Jak kdy, to vychází tak za rok a půl nebo něco takovýho.

Počkej, a co ta Ikea?

No ta Ikea, o tom jsem přemýšlel, akorát tam asi nemají hodně peněz, ale kdybych byl nějaký manažer nebo něco, to by mi nevadilo. Kdybych v tý Ikei pracoval, tak bych chtěl nejraději navrhovat ty nábytky. Ale to nejde.

Proč by to nešlo?

To nejde, to musíš bejt nějakej Švéd.

Nemusíš.

No tak buď bych chtěl bejt novinář nebo manažer nebo designér v Ikei nebo ještě něco jinýho.

Manažer, to myslíš, že by se ti líbilo?

To je zábava.

Co se ti na tom zdá zábavný?

Že to je plánování, že manažeruješ, plánuješ, jak by to nejlépe fungovalo, a pak třeba, když to nefunguje, tak to zkusíš jinak a pak je to dobrý a máš za to hodně peněz.

Znáš nějakýho manažera?

Znám tu paní, mámu od Mikoláše [synovec], ona byla v Marks and Spencer a teď je v Ikei.

Tady jsem si něco napsala, co vůbec po sobě nemůžu přečíst. Je nějaká práce, co bys určitě nechtěl dělat?

No nevím, nechtěl bych bejt uklízeč, nechtěl bych být hovnocuák. Prostě nechtěl bych být něco, co je

hnusný. Popelář bych asi jako taky nechtěl být, ne že by to bylo špatný, já bych se spíš bál, že spadnu z toho auta. Taky bych nechtěl být učitel, protože je za to málo peněz a ještě k tomu ti to zabere strašně moc času.

Co ti tam zabere hodně času?

Všecko. Třeba plánovat na jeden den výuku, to musí být šílený.

A plánovat celou Ikeu, to musí být taky šílený, ne?

No ale za to máš hodně peněz. A ještě k tomu máš z toho dobrej pocit. Tady z toho to nevím, jestli máš dobrej pocit. A pak ještě tam máš nějaký otravný ředitelky, který furt po tobě něco chcou. A pak ty děti, o který se musíš furt starat.

Z toho máš dobrej pocit, že vidíš, že někoho něco naučíš.

To nevím.

A z čeho myslíš, že má dobrej pocit ten manažer v Ikei?

Dobrej pocit, že třeba pracuje, pracuje, pak si zajde někam na kafčo a má dobrej pocit z toho, jak to tam mají hezký.

A kam bys chtěl jít do školy?

Na gympl, to ještě nevím, možná na vysokou manažerskou, protože to se asi hodí, nebo na nějakou novinářskou.

A uměleckýho něco jako táta, to vůbec ne?

To ne, protože to je sice dobrá práce, je to zábava to dělat, ale když nejseš slavný, tak za to nemáš moc peněz, nikdo tě nezná. Třeba můj táta, tak ten je v pohodě. Ale když tě nikdo nezná, tak je to fakt blbý. Prostě pak seš ve finanční nouzi a pak se musíš odstěhovat ke kamarádovi. A to je prostě blbý.

A co dělal dědeček Kaj?

On byl účetní, a to bych dělat nechtěl, sice je to hodně peněz, ale mně nejde matematika. Prostě matematika je strašná otrava. A teď si představ, že to musíš takhle počítat celý den. Jo a pak ještě, když to někomu omylem spočítáš blbě, tak mu za to ručíš. Tak to bych moc nechtěl.

A babička Marianne?

Pracovala v dětském domově. Tak to bych asi taky nechtěl. Myslím, že vařila jídlo. No a pak pracovala v kavárně. To by šlo, to je fajn práce, ale je to spíš pro studenty. Prodávala zmrzlinu nebo čokolády a tak. Je to spíš pro studenty nebo pro důchodce.

Asi to už skoro je.

Po rozhovoru jsme si dali zmrzlinu a Tadeáš řekl, že to šlo líp, než čekal. Řekla bych to samé. Rozhovor ilustruje socializaci do světa práce, ukazuje na schopnost vnímat práci jako činnost, která člověku propůjčuje (nebo bere) bohatství a prestiž. Lidé v různých socioekonomických pozicích mohou mít různé kompetence tyto aspekty práce pojmenovat, cit pro ně je však implicitně vlastní všem, tedy samozřejmě i dětem.

Když jsem chtěla po několika měsících rozhovor s Tadeášem autorizovat, řekl, že už to neplatí, že už novinář být nechce, že musíme rozhovor udělat znovu. Věřím, že bychom opakovaných rozhovorů mohli udělat několik, nakonec jsme ale místo toho dali přednost nějaké hře. Rozhovor je tedy třeba brát jako záznam představy v konkrétním časovém úseku. V tom má Tadeáš oproti ostatním tázaným výhodu, jeho přání a představy nejsou tolik svázány realitou, a tím jsou opravdové.

Ručně vyzdobený talířek

Příprava vánočního cukroví

10

Cvičitel psů

Rostislav Králík

Rostě pracuje v hotelu pro psy, místě, kam mohou lidé dát psa, když jedou na dovolenou nebo když se o něj po nějaký čas nemohou postarat. Pobyt v hotelu může zahrnovat i výcvik. Na pana Králíka jsem dostala doporučení od přítelkyně, která k němu chodí se svým psem cvičit, prý bude mít zajímavý příběh. Vyzvedla jsem ho v místě, kde pracuje, a šli jsme odsud na pivo. Cestou do hospody Rostě několikrát řekl, že je hrozně nervózní, zeptal se mě, jestli se bojím psů. Kdyby ano, tak by mě prý možná vyhodil. Rio, kam nás zavede, je obyčejná menší hospoda, hned vedle obchodu s potravinami. Rostě je tu pravidelným hostem. Je podzim, ale nejdřív sedíme venku na zahrádce.

Kam jste chodil do školy?

Já jsem vyučený řezník, ale ta práce mě nebavila, tak jsem hledal, co bych mohl dělat. Dělal jsem operátora výroby a všechno možný. Pak jsem se rozešel s holkou, můžu takhle mluvit? Rozešel jsem se s holkou, šel jsem do hospody, opil jsem se a kamarád mně tam prodal psa za padesát korun. Odnesl jsem si ho domů a ani jsem nevěděl, že mám psa. A takhle jsem vlastně přišel ke psům. To mi bylo 24, byl jsem ještě mladý ucho. Řezník jsem být nechtěl, já neumím zabít zvíře. To vybrala máma, já jsem byl takovej flegmoš, kam půjdu, tam půjdu. Chtěl jsem být kuchařem, ale tam bylo plno, už mě nechtěli vzít. Chvilí jsem dělal řezníka, v Globusu, v Bille, porcoval jsem maso. Pak jsem dělal operátora výroby, tam se vyráběly telekomunikace a satelity, byla tam sranda. Pak máma viděla inzerát v Inzert expresu, že berou na venčení psů, tak jsem tam zavolaal a přišel jsem sem do hotelu.

Pracovat srdcem

Tady do hotelu pro psy, kde jsme se potkali?

Ano, nejdřív jsem uklízel, ošetřoval, chystal jídlo, prostě děláte všechno kolem psů. Celé to rozjel profesor matiky pan Zelníček, učil mě základy, co má pes umět: moc na něj nemluvit, vést ho, povelovat ho. Jde o to dát povel a vynutit jeho splnění. Řeknu sedni, když pes kouká a neví, tak ho posadím. Naučil mě všechno, byl to myslivec, takže jsem jezdil taky na hony. Do té doby jsem o psech nic nevěděl. Měl jsem psa, který rval psy, musel jsem se naučit ho vést. Nejdřív jsem to neuměl, takže teď učím lidi, aby nedělali to, co jsem předtím dělal já. Teď už jsem tady osmnáct let. Jednu dobu jsem firmu i vedl. Měl jsem kolegyni a ona utekla, tak jsem to musel vést sám, padesát šest psů, venčení, úklid, krmení. Já jsem ale nikdy nechtěl být manažer, chtěl jsem mít psy.

Můj sen byl pracovat se zvířatama, to se splnilo. Není to pěkný? Přes psy pomáhám lidem, aby si věřili, aby neřešili lidi okolo, aby řešili toho psa. Lidi berou psa jako děcko. To není děcko, to je zvíře. Oni na něho furt mluví a on neví, co se děje. Učím lidi, aby si věřili, aby ty psy povelovali, učím lidi, aby byli alfy. Ve smečce je máma a táta, táta chrání rodinu. U hyen je to opačně, tam je fenka alfa, hyeny mě vždycky zajímaly. Taky medvědi a ptáci. S opicí jsem měl praxi [Rosťa dostal opici od starší paní, která se o ni nezvládala starat. Měl ji jen krátce, protože umřela na infarkt].

Co s těmi psy děláte?

Cvičíme je a venčíme. Je důležitý se psem komunikovat, protože když je ten pes bez páníčka, tak je ztracený. Takže já k němu musím promlouvat. Je rozdíl mezi mluvením a povelováním. A pak je něco jiného, když je ten pes úplně v depresi, protože je bez páníčka. To

ho musím tóninama trochu rozveselit. To je vlastně psychologie. Ten pes má strach, třepe se, nevěří si, je bez rodiny. Je zvyklý být ve smečce, lidi to nechápou. Musíte k němu promlouvat, to jde zevnitř, od srdce, funguje tam vnitřní síla, něco z vás vyzařuje, já nevím, co to je, ale já takhle s těma psama komunikuju. Já se psy spím, spím jako pes. Mám šest psů, je to obrovský pelech. Já prostě žiju jako pes, já jsem součást smečky. Na začátku jsem spal v kotcích, to bylo hezký. To byly pěkný časy, teďka už jsem z toho trochu vyhořelý.

Místo, kde Rosťa pracuje, je v samém centru Brna, v tzv. likusácích, montovaných domech z likusových desek, postavených za druhé světové války. Rosťa sám v hotelu také spí.

Já nemůžu bydlet v krabici, v bytě, jsem jako vlk, buď se zabije, nebo to rozkouše. Tady můžu ven, není to panelák. Bydlel jsem v paneláku rok a to stačilo, bydlel jsem na balkóně, potřeboval jsem dýchat.

Jsou v Brně i jiná cvičení?

Jsou oplocené cvičáky, tam se cvičí, ale ti psi pak venku neumějí poslouchat. Volají nám lidi, že psi na cvičáku fungují, ale venku nefungují, jdou po kolech, po běžcích, po šalinách, po děckách. Lepší je s nima chodit do města, do parku, do Lužánek, na vánoční trhy. Učím psa přechody, silnice, obchody, přivolání, odložení, prostě všechno do života, co dělám já, to dělá on. Vlastně učím ty psy žít, ne že budou furt na provaze.

Lidi přijdou a na psovi si hladí svoje ego. Nevědí, jak s ním komunikovat, mají ho jako hračku, jako panenku na klíček. Lidi by neměli psa polidšťovat, mají ho mít jako psa, je to predátor, loví. I vy, když budete mít hlad, tak ulovíte.

Lidi mně pak často řeknou, jaký mají problémy, je to jako terapie. Já su taková poradna.

Třeba přišla paní s třema dětma, chlap si vytvořil další rodinu, a nashle, nechal ji samotnou. To je hrozný, ne? Já jim řeknu, že to je hrozný, ale musíme pomoci hlavně tomu psovi. Já lidem vysvětluju, jak psa vést v rodinách. Některý lidi berou psa jako parťáka, když jdeme do hospody, pes sedí na lavici, dávají mu pěnu z piva. Na co? Já mu dám spíš maso, to je lepší. Můžete psa polidštit, můžete.

Jak lidi psy polidšťují?

Dávají jim všechno pod nos. Ten pes by si to měl zasloužit. Člověk nechá psa dělat, co chce, jenom ho drží na vodítku, nevede ho. To mi vadí. Lidi mají psy hlavně pro děti. Děcko chce psa, tak dostane psa. Kdybych měl děti a manželku, tak pes nemůže na lavici, nespí se mnou v posteli, spí dole. V rodině musí být pes dole, nemůžete mu dávat jídlo od stolu, a děcka to budou vždycky dělat. Já nemám děti.

Už jsem vyhořelý, už by to chtělo jiný zvířata. Teď pozoruju v ZOO lamy a ptáky. Sednu si v ZOO na lavičku a pozoruju a komunikuju, to je úžasný. Fascinují mě medvědi, já bych chtěl žít v Kanadě, tam jsou medvědi, ale můžou vás sežrat.

Viděla jsem dokument o klukovi, co se sblížil s medvědy a dlouho k nim chodil a hráli si spolu, a nakonec ho ti medvědi opravdu sežrali.

Zvíře k vám musí přijít samo, ne vy k němu. Ke psům, který hlídám, se taky nepřibližuju, oni přijdou ke mně. S tou opicí to bylo taky tak, když jsem tam přišel rozrušenej, tak mě pokousala a pofackovala. Když jsem přišel suverénně, tak sklopila hlavu a mlaskala, prostě

pokora. Byl to makak modrolící, to byla úžasná opička. Chodil jsem s ní na pivo, jedla lentilky a pila džus. Byla proti pivu a kořalce.

Taky mám ovčáckýho psa, od policie, chtěli ho zastřelit, tak jsem si ho vzal. Cvičil jsem psy pro policii, když se nepoddají rychle, ta je zastřelí. S ovčákem je důležitý zachovat klid, když cítí nervozitu nebo tlak, zaútočí. Jednou mě kousl do páteře, musel jsem se uvolnit, uklidnit, pak mě pustil, nechal mě na pokoji. Jasně že jsem z toho byl vyklepanej. Teď už mám toho psa deset let. Jdeme dovnitř, už je zima, dáme si ještě pivo?

Já si dám nealko. Já jsem měla piva včera. Stavím se někdy cestou ze školy v hospodě, dám si pivo, čtu si. Sama. To mám ráda.

Že jo. Bez lidí, já to miluju. Sedím na lavici, koupím kuře, dám to psovi a pozoruju, bez lidí. Když jdu cvičit s lidma, tak si tady [v hospodě] chvilku sednu, dám si dvě piva, připravuju se na to, jako kdybych šel do nějaké arény. Tam musíte být čiperná, já to tam musím solit.

Jste z toho nervózní?

Teď už ne, ale dřív jo. Na začátku mě kousl pes, a to mě probralo. Byl to bílej vlčák. Moje práce je lidem radit, co dělat, a já jsem přesně věděl, co ten pes potřebuje, ale neuměl jsem to těm lidem říct. Ten pes mě pokousal a ten adrenalin mě aktivoval, že jsem začal mluvit. Od té doby mi to problém nedělá a mluvím.

R: Co tam máte?

K: Padla mi tam [do piva] moucha.

R: Mám to vytáhnout? To vypijeme, ne? Vždyť jsme u zvířat.

K: Ne, to nechcu. To vytáhnu sama.

R: Ach vy učitelé [smích].

K: Já vím, je to trapný.

R: Já vám něco přinesu. Máte to?

K: Jo, už to mám, vytáhnu to takhle rukou.

R: Jste odolná, to je dobrý, to se mně líbí, už se trochu uvolňuju. Ta komunikace je dobrá, to se mně líbí. Je to taková změna.

Na začátku jsem to bral jako řuť řuť. Přišel pitbul, řekl jsem: „Ty seš hezkej pitbul“, a on mně rozkousl nos. Skočil na mě, co jsem mohl udělat, uvolnit se, když budete bojovat, tak vám strhne ksicht. Měl jsem rozkouslej nos na dvě půlky, ty silný psi to tak mají, buď ty, nebo já, silnější přebírá smečku. Psi cítí auto-ritu. Máte psa? Čivavu tipuju.

Ne, já se vám to bojím říct, ale já nemám vztah k psům ani ke zvířatům.

Že ne, já to na vás vidím. Podívejte se, jak vypadám.

Jak to myslíte?

Vy to máte v pohodě. Já v budoucnu nechci psy. Mám je rád, ale za deset let bych chtěl už jen kočky. Kočka je nenáročná, tichá, nic nepotřebuje. Ty dvě, co mám, ke mně samy přišly, rok jsem je pozoroval, nosily mi myši a ptáky jako odměnu za to, že se o ně starám. Já jsem takovej vlk samotář, ale přitom vlk samotář neexistuje. Oni žijou ve smečce. Když se vlk oddělí, tak si najde družku a vytvoří smečku. S mým životem není snadný někoho najít. Málokdo tu energii zvládne. Já jsem furt v terénu. Nemáte čas si lehnout ani odpočinout. Nemám rád stereotyp ráno do práce a z práce k televizi. To není pro mě. Večer umřu a v posteli, vypnu, psi na mě krásně naskáčou a já spím. Někdy mi vadí, ale mám je rád.

Jako lidi jsme v takovém obalu, žijeme v systému. Ale já jsem se od těch zvířat naučil být svobodný. Já si prostě jdu jak ten poutník [ukazuje na pivo Poutník, které pijeme]. Já žiju jako pes, já jsem pes. Doufám, že nejste zklamaná z našeho posezení. Dokouřím a půjdeme dovnitř.

Zvoní zvon z kostela.

Nevím, jestli mám počkat, až to dozvoní.

To je ono, ta slušnost, to se mně líbí, to já nemám. Já totiž neumím kompromisy. Psi nemají kompromis, já taky ne. Můj první pes mě učil všechno. O někoho se postarat, někoho nakrmit, naučil mě pořádku. Ten pes mě naučil žít, já jsem neuměl normálně žít. Já jsem byl průserář, to vám nebudu ani říkat, to bylo šílený, samý večírky, to jsem ale neměl psa. Ten pes mě zabrzdil, ten pes mně ukázal cestu, jo, proto jsem psům vděčnej. Já co dělám, žiju. To není jen práce.

Jak je ta práce placená?

Mně to stačí. Co já potřebuju? Jest, pít, někde spát. Mít nějaký statek, to by bylo dobrý. Já bych chtěl vlastní ZOO, to by bylo pěkný. Taky bych chtěl azyl pro nechtěný, týraný a opuštěný psy. Vychoval bych je, našel bych jim pánečka, toho bych otestoval, jestli na to má, když na to nemá, tak mu to nedám. To bych chtěl, ne hotel pro psy, ale azyl pro psy. Prostě toho psa dát do dobrých rukou. To je můj sen. Už se to nějak rozjíždí. Něco jako pěstounská péče. Největší zrada je to, když páneček zradí psa. Pes strpí násilí, ale nestrpí, když ho opustíte. Vy mu dáte nějaký domov a pak mu řeknete na shledanou. Já mám dva takový psy, to je zrada, jednomu trvalo tři roky, než přestal čekat na pánečka. To je pro mě hrozný, to mně vadí.

Chtěl bych pracovat v ZOO, ale oni tam nemají rádi zvířata. Zdechne to, spálí to, vyhodí to. Žádal jsem tam o práci, ale na tom personálním byli hodně negativní, s tím mám problém. Já mám raději zvířata než lidi. Máte děti?

Mám.

To je vono, taky máte ráda svoje děti, když umře nebo něco takovýho. Ale to je něco jinýho než zvíře. Neurazil jsem vás? Já jsem trochu šiblej.

Myslíte si, že jste šiblej?

Trošku jsem, s těma psama.

Jsou nějaké jiné práce, co se vám líbí?

Ne, neimponuje mně nic. Já mám rád psy. Vy si hrajete s knížkama, máte rodinu, máte všechno. To je zajímavý. To, co děláte vy, bych nemohl dělat. Sednout ke stolu, probrat to, vytisknout to, zkoušet nebo co tam děláte. Dřív mně to šlo, ale teď žiju jako zvíře a starám se o zvířata.

Zajímáte se o politiku?

Ne, jenom o psy. Měl bych? Jsem divokej trochu, že? Řekl jsem vám ne jak pracuju, ale jak žiju. Práce by měla být tady [ukazuje na srdce]. Jak se píše v Písmu, co čteš, žij. Věříte? Jestli nevěříte, to je jedno, ale v Písmu je napsáno, co čteš, žij. Takže miluj bližního svého a tak dále.

Vy jste věřící?

Já věřím, jinak to nejde. To byla taky náhoda. Za mnou přišla kamarádka, to bylo v té fabrice, kde jsem

pracoval, prý jestli chci poznat Ježíše. Říkám, proč ne, já su pro každou srandu [smích]. Teď už tam nechodím, ale chodil jsem do té církve dlouho. Je to ve mně. Věřím, že ten chlap přišel z nějakýho důvodu. Věřím, že je lepší člověku pomoci, i když vám ublíží. Ten člověk mně ukázal, že nemusím druhýmu dělat, co on mně, nemusím oplácet zlo. Člověk sám neví, co chce. Vy víte, co chcete, to je vidět, já taky vím, co chci. Chtěl bych do hor, chodit, nebo pozorovat. Moje největší touha je ale mořskej svět, moře.

To je už čtvrtý plán. Kanada, azylový dům, statek a teď moře.

Ten azyl bude, ale jinak to všechno nestihnu. To jsou sny, nejsou reálný. To jsou takový představy, mít statek a psy, sedět v pantoflách a kouřit fajfku.

Přístup k životu i k práci se v Rostově případě může zdát nestandardní. Práce a život u něj splývají („to není jen práce, já tak žiju“), ne však ve smyslu kariéry, spíše jako věrnost a přímost k sobě a k tomu, co jej naplňuje. Překvapivě několikrát v rozhovoru zmiňuje vyhoření a možná právě to ho vede do snů a představ o tom, jaký by byl život jinde. Peníze pro něj nejsou podstatné, byť by mohly být nástrojem k uskutečnění snů, které má. I ve snech spočívá Rostova výjimečnost. Má jich několik a všechny jsou při troše štěstí uskutečnitelné. Jeho sny se přizpůsobují možností, stejně tak jako on koriguje svou divokost v našem rozhovoru. Rosta stojí mimo tradiční struktury (rodina, hezké bydlení, kariéra) a přesně to mu dává volnost, kterou sám aktivně prožívá a zároveň ji dovede vyjadřovat i pro své okolí. Ani to však nedělá standardním způsobem, jeho sebeprezentace nejspíš není ostatními v prvním plánu vnímána jako naplnění volnosti. To, jak ho vidí ostatní, však pro Rostu ve velkých věcech není podstatné.

Psi před sídlem vlády v Jerevanu

11

Aktivistka a advokátka

Adéla Horáková

Adélu Horákovou jsem znala jako jednu z výrazných postav organizace Jsme fér, která usiluje o to, aby manželství párů stejného pohlaví mělo v Česku stejný status jako manželství heterosexuální. Vystudovala práva, stala se advokátkou a později i aktivistkou. Hovor jsme vedly online přes platformu Zoom. Rozhovor na dálku nebyl mou první volbou, ale protože jsem na jeho realizaci spěchala, online setkání se nabízelo jako praktické řešení. Myslím, že forma nakonec rozhovoru nijak neublížila.

Co jste studovala?

Já mám gympl a po gymplu jsem šla na rok studovat angličtinu a češtinu jako pedagogiku. Potom jsem šla na práva. Vždycky jsem věděla, že práva budou cílová stanice. Práva, to byl autopilot, když jsem byla malá, tak se říkalo, že když má dítě dobrý známky, tak má jít na práva. Kdo má jedničky, jde na práva, protože je to dobře placený a má to prestiž. Nebylo to dosahování spravedlnosti nebo nějaký takový grandiózní úmysl. Tím, že to byl autopilot, tak jsem se tam ani tolik nezapojovala do věcí, který mě baví dnes. Tu školu jsem prošla se slušným prospěchem, něco mi dala, ale myslím, že jsem to mohla využít mnohem víc. Lidi, co dnes na těch školách studují, jsou do života školy daleko víc zapojení, nebo si hledají práci, která je víc zajímavá. Je to víc uvědomělý, vědí, kam chtějí směřovat. U mě to byl, jak říkám, spíš autopilot.

Je to něco, k čemu se člověk dopravuje časem a zkušenostmi, tím, že pozná, co ho láká a co ho naplňuje?

Potřebovalo to čas, předtím jsem tomu nebyla vystavená, neznala jsem lidi, kteří by pracovali v nezisku.

Být mezi světy

Máma neměla ten luxus, že by si mohla vybírat. Jsem z poměrně chudé rodiny, máma byla samoživitelka, měla dvě děti, někdy měla i víc prací najednou. Práce pro ni byla nutnost, debata o tom, jestli ji ta práce může naplňovat, tu neměla prostor. Já jsem si z toho odnesla, že je důležité mít dobře finančně ohodnocenou práci. Bylo důležité, že budu mít v tomto smyslu bezpečný život.

A byla to dobře placená práce?

Ta moje byla, ne všechny právní profese jsou dobře placené, ale ta cesta, kterou jsem šla já, měla nadprůměrný plat.

Jaká cesta to byla?

Mě bavily jazyky, to byla moje vášeň, ne to právo, vždycky jsem chtěla pracovat v mezinárodním prostředí. Už na škole jsem se na konci specializovala na právo Evropské unie, takže jsem po škole hned šla na stáž do Evropské komise. Tam se mohou lidé hlásit a oni vyberou vždycky pár stovek uchazečů. V Bruselu jsem pracovala půl roku, hrozně mě to bavilo. Taký jsem tam měla půl roku stáž v německé advokátní kanceláři, která zastupuje producenty obnovitelných zdrojů energie, to už byl trošku vhled do světa, kde ta advokátka dělá nějak hodnotově nabitou práci, mimo to, že aplikuje právo. V tomhle případě šlo o podporu obnovitelných zdrojů energie. To byly jen stáže, takže málo placené, když to skončilo, přišla realita, musela jsem si hledat práci, kde mi konečně bude někdo platit. V Bruselu to tehdy nebylo jednoduchý, lidí, kteří tam chtějí pracovat třeba v lobbingových agenturách nebo jiných institucích, je strašně moc. Usoudila jsem, že bych tam neměla dobrou práci, soutěžila bych s tisíci

lidma o místo, kde by mi platili strašně málo, a dělala bych věci, který mě nebaví.

Takže jsem si sedla, zní to možná hloupě, ale sedla jsem si a do Googlu jsem zadala „International Law Firms Prague“ [mezinárodní právní firmy Praha]. Do té doby jsem s mezinárodní kanceláří neměla zkušenost, takže jsem o tom vůbec nic nevěděla, neměla jsem žádné konexe, napojení, prostě nic. Vypadlo na mě pár adres mezinárodních advokátních kanceláří v Praze, těm jsem napsala životopis, oni mě pozvali na schůzky, obešla jsem asi šest pohovorů a pak z nich přišly nějaké nabídky. Já jsem si z toho vybrala tu nejlepší a začala jsem pracovat v advokátní kanceláři, která se jmenovala Clifford Chance.

Co znamená pracovat pro mezinárodní advokátní kancelář? Co jste dělala?

V podstatě je to to samý, jako kdybyste pracovala pro českou advokátní kancelář. Jen má ta kancelář pobočky ve více zemích. Posíláte si práci a klienty. V naprosté většině aplikujete české právo. Pracujete v cizím jazyce, protože máte mezinárodní klienty, což jsou vždycky velké firmy, ne fyzické osoby. Advokátní kancelář má různá oddělení, já jsem pracovala většinu času v nemovitostech. K tomu, aby se člověk mohl stát advokátkou, musí být tři roky koncipientka, pak po složení advokátních zkoušek se z člověka stane advokátka.

Co to prakticky znamená? Co děláte?

V mém případě jsem v těch advokátních kancelářích dělala zejména smlouvy a právní prověrky. Když si chce nějaká firma koupit jinou firmu, tak o ní potřebuje něco vědět. Advokát udělá screening, který má odhalit, jaké jsou v té firmě problémy. Když si jdete koupit kolo, tak

se na něj taky nejdřív podíváte. Zajímáte se o to, jak je staré, jestli není kradené.

U firem je to podobné. Klient prostě nechce kupovat zajíce v pytli, a tak než firmu koupí, najme si právníky, aby mu ji prozkoumali a objevili případné problémy. Výsledkem prověrky je zpráva, kde identifikujete potenciální problémy. Všechno se děje často ve velkém časovém a psychickém tlaku.

Z rozhovorů, které jsem s vámi četla, vím, že jste pracovala ve více firmách.

To je v tomto prostředí běžné, cirkulujete mezi různými kancelářemi. Kanceláře si lidi dost často také přetahují. Mají na to profesionály, kteří vám nabízejí práci a snaží se lidi přetáhnout do jiné kanceláře. Já jsem byla za svou profesní kariéru ve třech. V té první jsem byla rok, pak jsem šla do francouzské advokátní kanceláře, protože mě vždycky bavila francouzština a chtěla jsem se naučit právníkou francouzštinu. Tam jsem byla čtyři roky a pak jsem si udělala advokátní zkoušky. Pak jsem si dala devět měsíců volno, protože mi to přišlo jako super nápad, vzít si takzvaný minidůchod. A pak jsem začala pracovat v té poslední kanceláři, kde jsem byla sedm let.

Co znamená vzít si minidůchod?

Že si vezmete volno a nějaký čas nepracujete, nečekáte s tím až na dobu, kdy jdete do skutečného důchodu. Klasicky lidi čekají do pětašedesáti, ale to už často nemají fyzickou nebo mentální kapacitu něco podnikat, nebo nemají kolem sebe lidi, se kterými by to mohli podnikat. Čili minidůchod je volno od práce. Já jsem to tak zatím udělala jenom jednou, ale pořád si říkám, že to udělám znovu. Ta myšlenka je, myslím, z knihy

Tima Ferrisse Čtyřhodinový pracovní týden. To byl mezi advokáty jednu dobu velký hit. Knížka je o tom, jak pracovat čtyři hodiny týdně a vydělat si na život, a v té knížce se píše taky o minidůchodech.

Jak se stalo, že jste odešla do Jsme fér?

Já jsem vždycky oceňovala práci aktivistů, já se toho slova aktivismus nebojím. Po dvanácti letech v advokátních kancelářích se práce tak trochu opakuje, je pořád stejná. Řekla jsem si, že se podívám, jestli bych nemohla někde pracovat jako dobrovolnice. Vůbec jsem nevěděla, kde mám začít. Stejně jako při hledání těch advokátních kanceláří jsem se prostě vrhla tam, kde nic a nikoho neznám. Šla jsem na pražský pride [pochod hrlosti], ke stánkům organizací na Letné. No a hned při příchodu jsem tam potkala jednoho klienta z advokátní kanceláře, pozdravili jsme se, řekla jsem mu, že bych chtěla pracovat jako dobrovolnice. On měl větší přehled, provedl mě kolem těch stánků, no a pak jsem přišla do Proudů [předchůdce Jsme fér], kde byli nadšení, že jsem advokátka, protože právníky hrozně potřebovali.

Kromě Jsme fér děláte pořád i advokátní práci?

Jakmile jste jednou advokátka v Čechách, tak to máte napořád, to vám už nikdo nevezme. Komerční advokátní praxi jsem teď hodně upozadila a věnuju se zejména Jsme fér. Nějakou dobu jsem to dělala paralelně, byla jsem v mezinárodní advokátní kanceláři a jako dobrovolnice jsem se angažovala v LGBT hnutí. V advokátní kanceláři jsem se navíc přihlásila jako dobrovolník na místo ambasadora diverzity. Pak jsem zjistila, že i zrovna naše firma hledá manažera diverzity jako placenou pozici, to mi přišlo jako ideální

příležitost. Říkala jsem si, že budu mít práci, která mě naplňuje, ale zároveň zůstanu v prostředí, které znám, které je pro mě bezpečné a stabilní. Té nestability neziskového sektoru jsem se bála. Rok jsem dělala manažerku diverzity, ale zjistila jsem, že mě to víc táhne do Jsme fér. Začala jsem víc naslouchat vnitřnímu hlasu toho, co mě skutečně baví a co mě opravdu naplňuje. Rozhodla jsem se jít do Jsme fér, protože mi to připadalo potřebnější. Manažerů diverzity najdete sto, tam jsem byla nahraditelná, ale lidi v českém LGBT nezisku byli prostě víc potřeba, přišlo mi, že tam jsem užitečnější.

To musela být obrovská změna také finančně.

To je, s platem jsem šla dolů opravdu výrazně, až několikanásobně. Dá se za to vyžít a pro mnoho lidí je to standardní plat, ale oproti tomu segmentu advokacie, kde jsem byla já, je to opravdu sešup. I teď ale dělám velkou část práce dobrovolnický, protože mi ty věci připadají smysluplné, ale jako organizace na ně nemáme peníze. Žiju z nějakých úspor, které jsem si v advokacii vytvořila. Já jsem dlouho hodně vydělávala a vlastně jsem moc neutrácela. Nejsem člověk, který potřebuje drahé věci. Všichni moji kolegové jezdili v Lamborghini a na drahé dovolené na Bahamy, měli obrovské, krásně vybavené byty. Já jsem měla 12 let malý Clio a na dovolenou jsme jezdili pod stan. Pro mě je největší luxus v životě čas, mít možnost volby s časem nakládat. Vždycky jsem to dělala tak, abych mohla spíš peníze ušetřit, aby mi to později dalo volbu v rozhodování. I z toho důvodu si teď můžu dovolit dělat to, co dělám.

O právnické práci vím dost málo, ale moje zkušenost je, že je to hodně dobře zaplacená práce, až přepřecená. Je pro mě těžké přijmout, že si někdo může

říct o čtyři tisíce korun za hodinu, když vidím, jakou mají sazbu jiní experti, nebo že minimální mzda je 16 200 Kč. Dovedete si představit, že práce právníka lidem připadá přepřecená?

Já vím, že to takhle lidi vidí. Je to takový společenský zvyk, že si říkáme, že advokáti jsou přepřecení. Já si myslím, že je mnoho profesí, které jsou placené víc než advokáti, a zároveň jsou to profese s menším časovým a psychickým tlakem. Abyste si mohla účtovat čtyři tisíce korun na hodinu, tak je tomu potřeba dát spoustu přípravy, už jen ty roky vzdělání – gympl, práva, advokátní zkouška. To byla nejhorší zkouška, jakou jsem kdy v životě dělala, lidi na to někdy studují měsíce. Člověk musí mít know-how, musí si vybudovat klientelu. Z toho, co člověk jako klient zaplatí, musí advokát platit nájem kanceláře, platy koncipientek, asistentů, pojištění odpovědnosti a tak dále, to může být velmi drahé. Navíc advokáti často neúčtují za každou hodinu, ale mají nějaký paušál, a pak se stane, že na tom strávíte mnohem víc hodin, než jste původně čekali. Ještě jeden příklad, když si lidi kupují byt, tak provize realitních kanceláří v Čechách se pohybují kolem čtyř až pěti procent z ceny bytu. Máte pět milionový byt a provize realitní kanceláři z něj činí 200 tisíc korun. Moje osobní zkušenost s realitními kancelářemi je, že za tu provizi řekněme 200 000 korun daná realitní kancelář nafotila byt, přivedla tam pár zájemců v rozmezí šesti hodin. Nedají vám žádnou záruku za právní nebo faktické vady bytu. Pak zprostředkují kontakt s advokátem a ten pošle standardní smlouvy, ve kterých realitní kancelář nepovoluje žádnou změnu, tudíž s nimi nemá žádnou velkou práci. Ty smlouvy, co jsem viděla já, byly dost nevýhodné jak pro prodávajícího, tak kupujícího, ale zase byly výhodné pro tu realitní kancelář a její provizi. A lidi za takové služby bez problémů platí dvě stě

tisíc korun, ale mají problém zaplatit deset nebo dvacet tisíc advokátovi, aby jim udělal právní prověrku a zrevidoval smlouvy, což je podle mě u bytu daleko důležitější. To mě fascinuje.

Hraje v advokacii roli gender? To znamená, je tam nějak významné, že jste žena?

Určitě to roli hraje. Hodně z toho uvědomění přišlo zpětně, kdy mám čas a inspiraci od jiných lidí se nad tím zamýšlet. Už jenom ta čísla, šedesát procent absolventů právnických fakult jsou ženy a šedesát procent koncipientů jsou ženy. Na partnerských pozicích je žen už jen dvacet procent. Podobný poměr je v justici, na nejvyšších místech je dokonce méně než dvacet procent žen, ženy prostě nepostupují do těch vyšších pozic.

Mohla byste být víc osobní? Jak jste to pociťovala sama na sobě?

Co se týče platů, tak ty jsme neznali, ve smlouvě je doložka o mlčenlivosti, v té době byla legální, dnes už není. O výši platů se lidi mezi sebou nebaví, takže nevíte, kolik mají mužští kolegové. Já jsem byla s platem spokojená.

Je gender vidět v těch měkčích věcech?

Určitě ano. Tak třeba tak jednoduchá věc, jako je oblečení. To je v advokacii hodně formální a tím i velmi odlišné pro muže a ženy. Firmy měly většinou sepsaná pravidla oblékání pro zaměstnance, třeba ženy, které pracovaly na recepci, nesměly nosit kalhoty. Ženy často nosí podpatky, šaty a krásný kabelky. Muži mají ty dokonalé obleky. Dlouho jsem v tom musela hledat svoje místo, protože já nenosím vysoké podpatky, šaty

občas, ale také nosím obleky. Najít hezký dámský oblek nebylo jednoduché. Co se týká chování, tak za prvé chci říct, že za těch 18 let se asi mnohé změnilo. Těší mě, že nová generace právníků už víc vnímá genderové stereotypy a snaží se je odstraňovat. I když je tam ještě hodně dlouhá cesta.

Zažila jsem situace, kdy se ke mně klienti chovali jinak než k mužským kolegům, muži pro ně byli víc partneři ve vyjednávání a profesionálové. Myslím, že to ve mně viděli taky, vždycky mou práci oceňovali, zároveň ale občas přišlo flirtování, nebo bylo vidět, že klienti radši vyhledávají mužskou společnost, asi proto, že se v ní cítili víc „doma“. Další oblast, kde je gender vidět, je vnímání vlastních schopností. Muži si víc věří, společnost oceňuje, když riskují, míří nad svoje možnosti. Ženy se obecně podceňují a hrají na jistotu. Když jsem pak pracovala jako manažerka diverzity, advokátky – partnerky v naší firmě se mi svěrovaly s tím, jak je muži na jednáních přerušují, jak jim kradou nápady, jak uchazeči o práci – muži mají někdy horší předpoklady, ale vyšší sebevědomí než ženy a podobně.

Je to ve Jsme fér velká změna i v tomto ohledu?

Určitě nemusím nosit formální oblečení každý den, ale třeba na schůzky s politiky nebo do médií se musím obléknout formálně. Vztahy ve Jsme fér jsou přátelské nebo profesionální, každý máme nějaký svůj úkol. V advokacii byla jasně daná hierarchie, lidé přesně vědí, kdo je na jakém žebříčku a kdo si na tom místě žebříčku může co dovolit. Ve Jsme fér je to více horizontální, síťový model.

Existují výzkumy o tom, že gay a lesbická komunita je také dost rozdělená podle třídy, že například pro lesby dělnice je těžké najít v té komunitě své

místo. Nezapadají vkusem, flanelovou košilí, tím, co si mohou dovolit konzumovat. Já osobně mám větší sympatii k problémům takových žen, než že bych například chtěla pomáhat gayům a lesbám v byznysu.

No a já zase potkávám gaye a lesby z byznysu, kteří řeknou: my nemáme kam jít, my nemáme žádné prostory, a proto nejsme out. Když jdeme do baru, tak jsou tam lidi, se kterými nemáme nic společného. Stejně jako si ženy ve flanelové košili nebudou moc povídat s lidma, co jsou od hlavy až k patě oblečení od Michaela Korse. Mě to nešokuje, že lidi mají různý prostředí. Ta komunita není dost velká na to, abychom vytvářeli prostředí pro všechny třídy, jako se normálně děje v běžné populaci. Takže já to zase slyším z té druhé strany: my tam nechodíme, protože se tam necítíme příjemně.

Rozmlouvali vám odchod z advokacie kamarádi nebo rodina?

Ne, rodiče mi do toho nikdy moc nemluvili. Ptali se, jestli to mám spočítaný, jestli se užívím, protože panuje představa, že v neziskovkách není moc peněz. Ptali se, jestli se do advokacie budu moct vrátit, kdybych chtěla. Spíš jsem se setkala s pozitivními reakcemi. Aktivismus mi umožnil mít ten život intelektuálně košatější.

Jedna žena v rozhovoru říká, že politika je hrozná, dokud ji člověk nezačne dělat sám, dokud do ní nevstoupí. Kamarádi se s ní nechtějí o politice bavit. Souhlasila byste?

To téma rovnoprávného manželství je vlastně dost specifické a černobílé. Je to hrozně nízkoprahové téma. Jakmile člověk uchopí tu myšlenku, že duhové rodiny

jsou stejně funkční a mají stejné právo na ochranu jako jiné rodiny, tak tam není moc co řešit. Nikoho to neomezuje, jako například u předcházení změnám klimatu, kde lidé mají pocit, že se to může dotknout jejich osobního způsobu života. Já vlastně kolem sebe nemám moc lidí, kteří by v tom se mnou nesouhlasili.

Adéla je zhruba stejného věku jako Rostá z předchozí kapitoly, jejich životy by však nemohly být odlišnější. Právě rozmanitost lidských životů a tím pádem i způsobů vztahování se k práci mi připadají v této knize cenné. V Adélině vyprávění mě zaujalo, jak důležité pro ni bylo dělat něco, čemu věří, co ji naplňuje. Byla pro to ochotná se vzdát nadstandardní mzdy a zajištění, které jí poskytovala předchozí práce advokátky. Své expertizy si velmi cenila a dovedla tento sebeobraz dobře prezentovat i navenek. Při rozhovoru a následné autorizaci byla praktická, rychlá a velmi efektivní, nezdržovala se ničím, co by nás odvádělo od cíle, který jsme v naší spolupráci měly. I v tom se z mého pohledu projevovala její socioekonomická pozice, která se od ostatních mužů a žen, s nimiž jsem rozhovor vedla, dost lišila. V tomto rozhovoru jsem si více uvědomila, jak často lidé se svou prací souzní, jak se k ní hodí. Kauzalita působení přitom není jasná. Tíhnou lidé k určitým pracím podle toho, jací jsou, nebo pracovní pozice formují člověka a jeho život do určitého typu osobnosti? Nejspíš je to působení obousměrné. Adéla je skvělá v tom, co dělá, nachází v práci své pevné místo a prostřednictvím práce nachází sebe, což myslím platí pro všechny účastníky rozhovorů, byť to nemusí být vždy na první pohled zřejmé.

První Pride v Mostě

První Pride v Mostě

Odborné studie o práci

Práce je všeobecně srozumitelným pojmem, konkrétní významy, které práci připisujeme, jsou však velmi odlišné, stejně jako praktiky, ze kterých svou práci skládáme. Tato kapitola se zaměřuje na texty, které dosud byly o práci napsány. Vzhledem k šíři pole je to nutně výběr selektivní, zahrnula jsem do něj některé nepominutelné klasiky (Marx, Durkheim, Weber), ale i autory a texty okrajovější. Prezentované studie se liší dobou svého vzniku, disciplínou, ale i metodou, kterou jejich autoři a autorky pracují. V kapitole jsem usilovala o zachycení tématu v jeho šíři, snažila jsem se ukázat, jak různorodě je možné o práci uvažovat, jaké konkrétní dimenze a aspekty lze v souvislosti s prací diskutovat.

Práce je určena profesí, konkrétním umístěním na trhu práce, odvětvím průmyslu, hospodářstvím, oborem studia. Práce má obrovský vliv na kvalitu a podmínky našeho života. Práce šlechtí, povznáší, dává smysl, práce však také zotročuje, ujařmuje nebo vykořisťuje. Práce bývá definována jako záměrná činnost vedoucí k produkci předmětů nebo služeb, slouží k uspokojení potřeb. To znamená, že k práci nedochází mimoděk, ale jde o aktivitu cílenou, smysluplnou. Jakákoli definice tak širokého pojmu s obrovskou historií je nutně problematická či skoro nemožná (Clark 2017). O práci jsme si zvykli přemýšlet jako o něčem, co nás definuje. Chceme-li člověka blíže poznat, saháme k práci jako k vodítku. Práce předznamenává naše vyhlídky do budoucnosti, určuje, s kým trávíme čas, je prostředníkem v našem sebehodnocení (Suzman 2020). O práci se zajímají nejen sociologové, je studována antropology, filozofy, psychology, sociálními pracovníky, ekonomy, lidmi z oblastí studií byznysu. O práci jsou napsány texty výhradně teoretické, ale i empirické – založené na znalosti konkrétního pracovního prostředí. Také metodologicky je záběr studií o práci potenciálně velmi

široký, mohou být koncipovány jako historická analýza, dotazníkové šetření, komparace, etnografická studie a mnoho dalších.

Sociologie o práci

Když jsem pro tuto kapitolu hledala oporu a inspiraci v již publikovaných přehledových studiích, zaujal mě rozdíl v konkrétním zpracování těchto přehledů. Vyplývá ze šířky pole, které si navíc dělí různé disciplíny a obory. Miloslav Petrušek (2006) se při zpracování kapitoly *Společnost práce* věnuje hlavně literatuře francouzské a v jejím rámci hlavně monografiím. Anglosaskou produkci odbude krátkým odstavcem, kde ji charakterizuje jako pragmaticky orientovanou na výzkum interpersonálních vztahů v průmyslu. Americký autor Andrew Abbot (1993) provedl kvantitativní obsahovou analýzu sociologických abstraktů na poli sociologie práce. S náznakem povzdechu konstatuje, že nejvíce pozornosti je věnováno genderu, naznačuje také, že tyto studie padají do pasti považovat gender za největší nástroj oprese, vykazují tak podle něj malou citlivost k dalším diferenciacním kategoriím. V Abbotově rozsáhlém seznamu literatury je nejzajímavější to, co tam chybí. Chybí například Pierre Bourdieu i Michael Burawoy, klíčové postavy, které nelze na tomto poli pominout, zvláště ne pokud je téma jinak zpracováno s takovým přesahem do obecné sociologie.

Je zjevné, že se do zdánlivě objektivních přehledů promítají preference, lhostejnosti či antipatie, které autoři vůči různým typům sociologie mají. Abbot se později od sociologie práce odklonil a začal se profilovat jako nositel specifické sociologické teorie a školy (procesuální sociologie), která je silně založena na kritice Pierra Bourdieua. Vidíme zde, že i pole sociologie

je obsazeno aktéry, kteří spolu soupeří nejen o pravdivý výklad společnosti, ale také o vliv, a ten se nejspíš lépe uplatňuje z pozice autora velké sociologické teorie než z pozice dílčí sociologické školy zaměřené na sociologii práce.

Žádný z přehledů nepomíjí dvě výrazné osobnosti sociologie, Karla Marxe a Maxe Webera. Oba v následujícím přehledu představím a s nimi i autory a proudy myšlení, které na ně navazují. Přehled není organizován chronologicky, ale řídí se analytickým roztríděním autorů a autorek podle směru jejich uvažování o práci. Pro Marxe jsou v souvislosti s prací zásadní dva pojmy, a to je vykořisťování a odcizení. Práce je v kapitalismu nástrojem vykořisťování dělníků buržoazií. Vykořisťování produkuje odcizenou práci, práci vnucenou, práci, která člověku nenabízí ocenění ani seberealizaci. V Marxově pojetí je taková každá práce, je to její bytostné strukturní určení.

Odcizená práce odcizuje člověku přírodu a jeho samého, dělá z člověka bytost člověku cizí. Odcizuje člověku jeho vlastní tělo i přírodu mimo něj, i jeho duchovní bytost, jeho lidskou podstatu (...). Bezprostředním důsledkem je odcizení člověka člověku. (Marx 1967: 86–87)

Přímou manifestací odcizené práce je mzda, dělníci prodávají svou pracovní sílu, stávají se tak zbožím. Mzda v tomto procesu představuje název pro cenu pracovní síly, zboží, které nemá jiné úložiště než lidské tělo a krev (Marx 2006: 18). Průměrná cena námezdní práce se rovná mzdovému minimu, tj. sumě životních prostředků nutných k tomu, aby dělníka zachovaly při životě jako dělníka (Marx, Engels 1972: 28).

Pierre Bourdieu (2015) se smíření dělníků s podmínkami vykořisťování částečně věnuje v textu *Men and machines* (Lidé a stroje). Marxovo a jiné líčení odcizujících pracovních podmínek považuje za nepřesvědčivé proto, že opomíjejí zásadní roli tichého souhlasu na straně dělníků či pracujících. „Práce za mzdu, vykořisťování, je částečně umožněna tím, že se subjektivní realita práce neshoduje s její objektivní realitou.“ (Bourdieu 2005: 315). Dělníci svou snahou osvojit si práci a adaptovat se na pracovní podmínky přispívají ke svému vlastnímu vykořisťování. Poutají se ke své práci prostřednictvím minimálních svobod, které jsou jim ponechány, dovedou je vnímat jako výhody a toto vnímání je pak zavazuje k další práci. Rozdíly v dispozicích, stejně tak jako rozdíly v sociálních pozicích, způsobují skutečné rozdíly ve vnímání a hodnocení sociální reality (tamtéž 315). Bourdieu přitom dělníky z tohoto smíření neviní, ukazuje na tomto příkladě provázanost strukturních a individuálních příčin sociálních jevů.

Michael Burawoy, který je výrazným pokračovatelem Marxova myšlení, rozvíjí Marxovu tezi o zboží (práce v kapitalismu činí z člověka zboží) ještě dál, a to v linii maďarského ekonoma Karla Polanyiho. Podle Burawoye se zbožím nestává skrze práci jen člověk, ale komodifikuje se také půda a peníze. Redukce půdy, práce a peněz na zboží, které je neregulovaně směňováno, se pak stává ohrožením pro společnost jako celek. Od Marxova apelu na společný zájem dělníků směřuje Burawoy pozornost k důležitosti vytváření koalic, které by měly být založeny na kritice komodifikace (2013). Vedle Burawoye jsou přímými či volnějším následovníky Marxových tezí například Braverman (1974), Harvey (2007) nebo Wright (2019).

Na rozdíl od Marxe, zaměřeného na odcizující charakter práce, se Max Weber soustředí na proces připoutání k práci. Ve své klasické studii *Protestantská*

etika a duch kapitalismu z roku 1905 (slovensky 1983a) objasňuje provázanost práce a protestantské etiky. Práce se stala všeobecným imperativem, ústřední hodnotou, o kterou je třeba usilovat, je cílem sama o sobě, nejen prostředkem k obživě či dosažení jiných cílů. K životu jsme se podle Webera začali vztahovat jako k povolání.⁶ Boltanski a Ciapello (2005) si v názvu své knihy vypůjčují Weberův duch kapitalismu, opatřují ho však přívlastkem nový (*Nový duch kapitalismu*). Duch kapitalismu se v čase proměňuje a ke svému fungování potřebuje ospravedlnit či odůvodnit nerovnosti a nespravedlnosti, které produkuje. Nový duch kapitalismu umožňuje kritiku a tím získává větší legitimitu, než kdyby byl autoritativně vnucen shora. K Weberovu odkazu se hlásí také stratifikační výzkum, kvantitativně orientovaný přístup zacílený na měření třídní struktury společností nebo sociální mobilitu, tento proud lze považovat za jeden ze segmentů široce definované sociologie práce. Mezi nejvýraznější zástupce tohoto uvažování patří John Goldthorpe.

Práci se věnuje Weberův francouzský současník Emile Durkheim, který zavedl pojem zaměstnanecká skupina (Durkheim 2004). Zaměstnanecké skupiny nahradily v moderní společnosti funkce, které dříve plnily náboženství, sousedská komunita nebo rodina. V Durkheimově pojetí zahrnují zaměstnanecké skupiny osoby s podobným ekonomickým i sociálním zázemím, podobnými politickými zájmy, kolektivním vědomím. Jedná se o skupiny stojící mezi státem a jedincem. Ve sféře povolání se dle Durkheima vytvářejí specifické hodnoty přesvědčení, zvyklosti a způsoby nahlížení okolního světa. Zaměstnání vytváří mezi členy pocit skupinové příslušnosti, morálky, solidarity, dává vznik specifické estetice (2004: 7–32).

6 Pro dobrou diskuzi Weberovy teze o práci viz Weeks 2015.

Hannah Arendt (2007) rozlišuje mezi prací, zhotovováním a jednáním. Práce (*labor*) odkazuje ke schopnosti udržet lidský život, je sférou biologické reprodukce, zhotovování (*work*) se vztahuje ke světu věcí, tedy ke sféře materiální preprodukce a konzumu, jednání (*action*) pak naplňuje kapacitu člověka ke svobodě, vztahuje se ke sféře politiky a možnosti jednat, měnit, překvapit. Podle Hannah Arendt jsme ustrnuli v aktivitách typu práce a zhotovování, tedy ve spotřebě, produkci a reprodukci na úkor těch více emancipujících složek lidských aktivit. Podle Arendt má práce v širším smyslu slova potenciál otupující i osvobozující.

Ulrich Beck zasazuje práci do obecnějšího procesu individualizace. Historicky se mění nejen podoby konkrétních prací, ale i formy zaměstnání. Beck si všímá nárůstu dočasných a nejistých forem zaměstnání v rámci druhé modernity (2000), označuje je za projevy rizikové společnosti. Vedle prostorově vymezených politických aktérů, jako jsou vlády a státy, mají silný vliv také neúzemně vymezení hráči, jako jsou kapitál a finance. Rizika se přesouvají od obecnějších celků k jednotlivým lidem, pracovníkům. Podobný argument rozvíjejí již zmínění Boltanski a Chiapelo, flexibilita, která je nově na trhu práce vyžadována, přenesla břemeno nejistoty na jednotlivé pracovníky (2005: 17). To znamená, že zatímco pro firmy a korporace naplňuje flexibilita pozitivní funkce a zvyšuje zisk, pro zaměstnance, zejména pro ty na okraji pracovního trhu (tedy často ženy), zvyšuje nejistotu (2005: 224). Nová flexibilitní práce je od 80. let ospravedlňována myšlenkou, že nabízí svobodu a únik od autoritářské kontroly, sebe-management a kreativitu (Musílek et al. 2020).

Beck ukazuje těsnou provázanost práce a demokracie. Demokracie se ve Spojených státech amerických a v Evropě etablovala jako demokracie práce, je založena na předpokladu spojení práce a občanství.

Materiální jistota, kterou jsme si zvykli s prací spojovat, je podmínkou politické svobody, bez ní podle Becka hrozí totalitarismus a ideologie (2000). Na příkladu socialistického Československa však vidíme problematičnost spojení práce a ideologie. Právě totalitní režim se v Československu zaštiťoval plnou zaměstnaností, člověk měl povinnost pracovat. Materiální jistoty, byť minimální, byly nástrojem ideologického působení a pacifikace mas, pomáhaly režim udržet v chodu. Beck nám umožňuje vnímat vztah k práci jako právo (práce jako podmínka plnohodnotného občanství) – do tohoto vztahování k práci by spadaly i snahy ochraňovat možnost pracovat v případě různě znevýhodněných osob, například osob se zdravotním postižením (Cholbi 2022). Teze o práci jako právu má svou negaci v právu práci odmítnout, tedy možnost nepřijmout jakoukoli práci. Vzhledem k proměnám pracovního trhu není podle některých autorů již plná zaměstnanost možná (Hrubec, Brabec, Minářová 2021). Centrální propojení dobrého života a práce, tematizované Weberem, předznamenává specifické vztahování se k těm, kteří nepracují. Opovržení nepracujícími je tématem knihy *Bídící* německé autorky Anny Mayr (2022). Nezaměstnanost, která byla dříve epizodickou záležitostí, se pro mnohé stává dlouhodobým stavem.

Při vymezení práce se leckdy rozlišuje mezi prací fyzickou a duševní. T. G. Masaryk, který mezi lety 1898 a 1899 vydal sérii přednášek *Jak pracovat?*, označuje toto rozlišení za nedostatečné, neboť jedno nemůže existovat bez druhého, jde jen o míru rozdílnosti. Duševní práce se těší vyššímu statusu, jako by měla implicitně vyšší hodnotu. Fyzická práce má reputaci tzv. čisté hlavy, představujeme si, že člověk, který ji vykonává, nemá při práci ani po práci žádné starosti. Při bližším pohledu je zřejmé, že každá práce má také fyzický rozměr. Zaujal mě Masarykův příklad, že i „dělník

v továrně duševně pracuje, dejme tomu jen negativně, že nesmí dělat to, co by si přál“ (1977: 12). Jako by duševní hodnota dělnické práce byla v odpírání, zatímco hodnota skutečné duševní práce (pro Masaryka zejména té vědecké) je v hledání a konstatování pravdy (1977: 31). Nejspíš si dovedeme lehce představit nedělnické profese, ve kterých lidé (naštěstí nebo bohužel) nemohou dělat, co by si přáli, a stejně tak dělnické profese, které jsou pro své vykonavatele tělesným i duševním konstatováním pravdy či v života v pravdě.

Akademická či vědecká práce je bezesporu také prací fyzickou, jen nejsme primárně zvyklí o ní takto uvažovat – sezení u počítače, psaní, diskuze, přednášení – při všech těchto činnostech pracují lidé také svým tělem, vědomě i nevědomě, své pohyby přizpůsobují prostoru, stejně tak gestikulaci. Něco jiného se hodí pro velkou posluchárnu se stovkou studentů, něco jiného pro malou diskuzní skupinu. Obdobně jsem při výzkumu v továrně Baťa pozorovala, že dělnická práce není jen „pohybem svalů“ (Masaryk 1977: 10), ale zahrnuje spoustu znalostí a vědění, které je možná pro vykonavatele někdy těžké verbalizovat, zároveň se výkon práce o tuto vědomost opírá, počítá s ní. Ačkoli je dělnická práce obvykle definována jako manuální, někteří autoři považují toto vymezení za nedostatečné a neodpovídající realitě dnešního trhu práce (Harvey 2017). Prototypem nového dělnictví tak může být například zaměstnanec call centra (Jones 2012: 145). To, že práce již nutně nepředpokládá kontakt pracujícího s materiálem, vedlo od 60. let minulého století k tezím o konci práce ve společnosti (Gorz in Petrusek 2006).

Přesunu-li se k současnému sociologickému vidění práce, jedna z autorit na tomto poli Arne L. Kalleberg ukazuje několik dimenzí sociologického pojetí práce. Je to 1) význam a smysl práce, 2) dále třídní a genderová nerovnost na pracovním trhu a 3) organizace

a organizovanost práce, včetně té odborové (Kalleberg, Leicht 2021).

Smysluplnost práce předpokládá vztažení se člověka k práci. Práce má ambici vstupovat do toho, kým jsme, určovat nás jako člověka, rámovat naši identitu. Musílek et al. (2020) charakterizuje jeden ze způsobů připoutání se k práci jako přijetí myšlenky, že jedinec sám je zodpovědný za své prospívání, člověk se tak stává podnikatelem sám se sebou. Kromě tohoto sebe-podnikatelského étosu připoutávají člověka k práci také emoce, tedy apel na to být v práci sám sebou, sdílet emoce, rozvolnit hranice mezi osobním a pracovním. Emoce jsou ostatně čím dál více zmiňovány i v manažerské literatuře a tento důraz se pak stává alternativou neoliberálních diskurzů, které líčí aktéry na trhu práce jako čistě racionální a prospěchářsky jednající. Mladší pracovníci údajně zakládají své pouto k práci na individuálním úspěchu nebo výkonu, zatímco v dřívějších generacích to byla kolektivita a solidarita. Je zřejmé, že práce vytváří nejen materiální hodnoty, ale také nebo především subjekty (Kobová 2015). Práce vede ke kázni, disciplinovanosti, výkonnosti, sebezapření, zdvořilosti či schopnosti podřídit se (Petrusek 2006).

Smysluplnost práce se ve své knize zabývá David Graeber, přistupuje k ní však z opačného konce, tedy zaměřením na nesmyslnost, tj. na práce, které smysl postrádají. Jeho kniha *Bullshit jobs*, do češtiny překládaná jako Práce na hovno nebo Práce k ničemu (2018), vzbudila velký ohlas, je zaměřena na práce, ve kterých si vykonavatelé myslí, že nemají smysl a nejsou žádným přínosem pro společnost. Graeber tvrdí, že absence smysluplnosti práce je problémem, se kterým se musí v současných západních společnostech vypořádávat mnoho lidí v nejrůznějších sférách i v různých pozicích.

Gheaus a Herzog zmiňují následující čtyři přínosy práce v lidském životě: 1) sociální přínos kolektivu či

pracovní komunity, 2) společenské uznání, 3) pocit, že přispívám společnosti jako celku, a 4) možnost dosažení excelence v oboru (71: 2016). Kromě těchto pozitivních stránek lze samozřejmě jmenovat i tzv. špatné stránky práce, kam by podle autorek spadaly například zdravotní rizika, nulová časová flexibilita, utlačující vztahy a hierarchie na pracovišti (Gheaus, Herzog 2016: 70).

Podíváme-li se na novodobější bádání o práci v kontextu ČR, najdeme zde obecnější texty o měnící se povaze práce (Mareš 2004) nebo praktičtěji orientované texty přímo z oblasti sociologie práce (Gregor a kol. 1993). Gregor a kol. v knize *Hledání pružné organizace* nabízejí alternativní model řízení státu či organizací, který má nahradit dřívější hierarchický model. Autory navrhovaný synergický model opřený o liberálně chápané občanství má být založen na spolupráci a autoři jej možná trošku naivně připodobňují ke klukovské hře – chlapci stavějí hráz na potoce, aniž by jim někdo něco poroučel, soustředěně pracují, každý přispěje nějakým nápadem či dovedností a ve výsledku mají ze spolupráce prospěch všichni. Autoři nabízejí tuto vizi jako model pro porevoluční Československo. Text je ilustrativním záznamem optimistického a specificky genderovaného očekávání 90. let, které se rychle dostalo do ostrého kontrastu k realitě českého pracovního trhu a režimu fungování, pro který se zaužívalo označení neoliberalismus. Crouch (2013) neoliberalismus označuje za dominantní politickou ideologii, jiní, jako například Wacquant (2010), za revoluci shora. Podle Harveye je třeba jej demaskovat jako neúspěšnou utopickou rétoriku maskující úspěšný projekt, jehož cílem bylo a je zachovat stávající rozdělení moci (2007: 203). V organizaci a na trhu práce vůči sobě nestojí rovní aktéři, pohánění primárně touhou spolupracovat a prospívat celku, uplatňují se zde

spíše vztahy podřízení a moci, které jsou strukturovány obecnějšími globálními silami, jež jdou daleko za přání a motivace jednotlivců.

Téma práce je sociologicky vymezeno nejen předmětem, ale i metodologií, která je potenciálně, stejně jako vytyčený předmět zájmu, mnohohrstevnatá a rozmanitá. V tomto přehledu mi nejde o zmapování různosti metodologické stránky textů a výzkumů o práci, zdá se mi však, že dochází k určitému posunu. Pozoruji příklon k teoretickým statím a analýzám již existujících materiálů, a pokud jsou sbírána nová data, jsou získávána primárně kvantitativními technikami. Studie založené na pozorování v organizacích nebo firmách mizejí.⁷ Děje se tak nejspíš z pragmatického důvodu, že firmy si své prostředí ostražitě hlídají a otevřenost vůči aktérům zvenčí není velká.

Práce a gender

Jak jsem už v textu naznačila, práce je sférou a činností genderovanou, to znamená strukturovanou podle významů připisovaných mužství a ženství. Nejde přitom jen o významy, ale také o praktické konsekvence těchto představ. V hierarchii pracovních pozic ženy obsazují méně prestižní místa v méně placených odvětvích. Mluvíme o horizontální a vertikální diferenciaci trhu práce, horizontální spočívá v rozlišení dle funkce, v rámci této volby jsou muži a ženy směřováni do různých odvětví, ženy do sféry biologické

7 Mezi klasické studie tohoto typu patří Burawoyovy výzkumy v Africe, USA, Maďarsku a Rusku (pro přehled výzkumů viz Burawoy 2013). Důležitým počinem je kniha vydaná v roce 2015 ve slovenském vydavatelství *Aspekt Feministky hovoria o práci* (Maciejewska et al. 2015), kde najdeme případové studie práce z kontextu střední a východní Evropy, Asie, a to v perspektivě feministických teorií a etnografického výzkumu. Pro přehled studií dělnictví ve světovém i postsocialistickém kontextu a konkrétní studii dělnictví v továrně Baťa viz také Nedbálková 2021.

reprodukce – péče o děti a blízké, muži do sféry materiální reprodukce – na pracovní trh, kde produkují materiální i duševní hodnoty. Druhým typem diferenciace je ta podle výkonu (vertikální), která člověku přiřazuje různý status a prestiž. Významný je v tomto kontextu rozdíl mezi placenou a neplacenou prací. Neplacenou práci nejčastěji vykonávají ženy v prostředí rodiny, ve formě péče o potřebné či závislé členy domácnosti (tzv. dvojí břemeno žen). Tato práce je považována za důležitou, prestiž však vykonavatelkám přináší minimální.⁸ Cholbi (2022) klade otázky, zda jsou ženy tlačeny do méně placených a méně prestižních prací, proto, že jsou ženy, nebo zda jsou některá odvětví méně prestižní právě proto, že je vykonávají ženy? Patrně jde o součinnost obojího.

Gender a moc jsou nedílnou součástí fungování a kultury pracovních organizací (Acker 1990). Teorie vykořisťování mají přitom podle Acker tendenci ženy a gender ignorovat (Acker 2006). Existuje falešný předpoklad, že organizační struktura je neutrální a ne-tělesná, gender zde však funguje jako jedno z hlavních kritérií rozdělování společenského statusu, tj. práv a povinností. Ženy zaujímají v organizačních strukturách častěji pozice bez moci, muži jsou naopak obsazováni do pozic řídících. Na pracovním trhu se samozřejmě nacházejí i muži v nižších pozicích, podle Acker (1990) se však alespoň těší respektu sobě rovných či blízkých. Tento rozdíl je patrný v odlišnosti statusu dělníka a dělnice. Muži, zejména ti v klasických povoláních s pověstí tvrdé a namáhavé práce (horník, slévač), jsou jako vykonavatelé náročné práce ceněni, nebo alespoň sdílejí étos tvrdé práce mezi sebou, zatímco pro ženy v tradičně dělnických profesích funguje dělnictví převážně jako stigma.

8 Pro české výzkumy genderovanosti na trhu práce viz například Sokačová, Formánková 2015.

Peníze a mzdy

Už v části věnované Marxovu pohledu na námezdní práci jsem zmínila peníze jako prostředek převedení člověka na zboží – tělo a mysl se stávají zbožím směňovaným za mzdu. Moriarty (2020) nabízí tři způsoby, jak o finanční odměně za práci uvažovat. Peníze mohou být pojímány 1) jako odměna za práci – logikou v přidělení peněz je zde zásluha, 2) jako motivace, tedy jako odměna za dosažení nějakého cíle – logikou motivace je efektivita, a konečně 3) jako cena. Zatímco peníze jako odměna se odkazují k minulosti (práce byla vykonána), mzda jako motivace se orientuje na budoucnost (má povzbudit další závazek). V případě mzdy jako odměny za práci převažuje chápání, že je tato cena určena trhem, o kterém máme tendenci uvažovat jako o přírodní síle, nacházející se mimo sféru lidské regulace. Trh je však vždy výsledkem lidského působení a každodenního fungování organizací, tedy produktem těsné součinnosti mnoha lidí, ideologií, věcí i strojů. Pokud bereme mzdu jako cenu za práci, lze o mzdách uvažovat jako o entitě určované a formované skrze souhlas mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Podle Moriartyho je přínosnější o mzdách rozhodovat v rámci plánované ekonomiky a shody (Moriarty 2020). Heath (2018) konstatuje, že pokud je jednotlivcům dána pravomoc rozhodovat o mzdách kolektivně, při osobních jednáních, mají výsledky tendenci se od tržního výsledku odchylovat směrem k větší rovnosti.

Peníze jsou tématem tabuizovaným, a ve vědě je pro ně místo převážně skrze interpretace objektivní a kvantitativní. Kulturní antropoložka Zelizer navrhuje se více zaměřit na sociální a symbolický význam peněz (1989). Jak lidé přemýšlejí o penězích a jaké významy mzdě připisují, záleží na tom, kdo jsou, tedy i na tom, jaké je jejich socioekonomické postavení.

Jinak vidíme mzdy jako příslušníci dobře zajištěné střední třídy, jinak jako lidé vydělávající minimální mzdu, ze které není možné vyžít nebo cokoli uspořít. Záleží také na tom, v jaké zemi a jakém státě žijeme. V Česku je v porovnání s jinými zeměmi Evropské unie minimální mzda jedna z nejnižších (v současné době 16 200 Kč), stejně tak mzdy. Český pracovní trh je charakteristický nízkými mzdami a dlouhou pracovní dobou, díky nimž je dosahováno vyšší produktivity (Fassmann et al. 2019). Mzdové podmínky jsou v Česku setrvalé špatné od devadesátých let minulého století, národní odbory vidí problém v tom, že se mzda ve firmách nebo oborech nastavuje podle celkové mzdové hladiny v dané zemi (respektive regionu), ne podle dosahované produktivity v konkrétní firmě. V kolektivním vyjednávání o mzdách se nevyjednává o celkovém nastavení úrovně mezd, ale vždy o přírůstku mezd, který byl na začátku transformace nastaven velmi nízko (Fassmann et al. 2019: 19). O mzdách tedy u nás nerozhoduje trh, ale historicky nastavené mzdové hladiny v zemi. Za pozornost stojí počin Důstojná mzda, který byl v Česku představen v roce 2019, podíleli se na něm odborníci z řad ekonomie a sociologie. Odborníci v něm vyčíslili výši důstojné měsíční mzdy na zhruba 34 tisíc (v roce 2022). Taková částka by podle odborníků mohla člověku zajistit důstojný život.⁹

Odbory, z principu zastupující zájmy zaměstnanců, jsou jedním z výrazných aktérů, kteří do debat o mzdách mohou a mají vstupovat. Odbory sice v roce 2015 představily kampaň Konec levné práce, minimální mzda však u nás stále zůstává na necelé polovině důstojné mzdy. Vyjednávací síla odborů se tak zdá být v Česku slabá. To není obvinění odborů, ale realita české společnosti, kde jsou odbory pro mnohé reliktem minulosti, a kde se odborová činnost zaměřuje

na sociální funkce. Tato orientace se stává předmětem kritiky odborů, jež se podle některých přílišně soustředí na pořádání společenských akcí a zajišťování sociálních služeb (Tomšej 2018). K slabé síle odborů přispívá i fragmentace odborů, které jsou rozděleny do jednotlivých svazů, což znesnadňuje srovnávání platů a strategií k jejich zvýšení napříč jednotlivými obory.

Podle Simmela mají peníze nejen směnný charakter, ale stávají se také nástrojem měření hodnoty. Jinými slovy mzda je potenciálně měřítkem hodnoty člověka, který za ni pracuje. Na nižších pozicích je mzda vázána na kvalitu vykonávané práce, zatímco na vyšších pozicích představuje odměnu za idealizované funkce (Simmel, Frisby 2004: 341). Můžeme mít například představu, kolik by měl vydělávat ředitel rozhlasu, tato představa přitom nemusí mít nic společného s jeho kompetencí či konkrétní schopností tuto funkci vykonávat. Lidé mají určitá očekávání a představy o tom, kolik by měli vydělávat lidé v určité pozici nebo určitého třídního zařazení (Mirowsky 1987). Tyto představy se často řídí principem zásluhovosti, který je vedle třídy strukturován také podle genderu či etnicity. Lidé ve skutečnosti nejsou tolik odměňováni za výkon, jejich mzda je spíše oceněním jejich socioekonomického statusu (Hrubec, Brabec, Minářová 2021). Výzkumy také ukazují tendenci vinit nízkopříjmové pracovníky za to, že mají nízké aspirace, které se v nízkém platu jen spravedlivě odrážejí (Thozhur 2006: 165).

Argumentem pro otevřenější diskusi o mzdách by byl i výzkum Cullen a Perez-Truglii (2022), kteří na základě dotazníkového šetření dospěli k závěru, že vnímání mezd vedoucích pracovníků a kolegů má významný vliv na chování samotných zaměstnanců. Když zaměstnanci vědí, že jejich manažeři vydělávají více, než si mysleli, mají tendenci pracovat usilovněji. Naopak jsou podle výzkumu zaměstnanci demotivováni,

9 <https://www.dustojnamzda.cz>

když zjistí, že vydělávají méně než jejich kolegové. Výzkum byl realizován v asijské bance, bylo by jistě zajímavé ověřit, zda taková zjištění budou platit i v menších podnicích či firmách. Dá se předpokládat, že situace v továrnách bude velmi odlišná. Předpokládám, že dělníci v pásové výrobě nebudou motivováni k lepší práci vědomím, že jejich šéfové vydělávají více, než si mysleli.

Nejistá práce a základní příjem

V odkazu na Becka jsem dříve práci charakterizovala jako nejistou. Nejistota je zároveň základním pojmem Standingova pojmu prekariát (2011). Ten se vyznačuje nedostatkem pracovních příležitostí, nestabilním příjmem, nejistotou zaměstnanecké smlouvy, která by zaručovala stabilitu zaměstnání, nedostatkem rekvalifikačních příležitostí, a také nejistotou reprezentace skrze odbory a kolektivní smlouvu. Nejistotu lze přitom nejen objektivně popisovat a měřit, ale je také subjektivně zakoušenou a zároveň obecněji sdílenou zkušeností. Prekariát je některými autory vnímán jako třída (viz Savage et al. 2013), v tomto britském výzkumu sociologové označili jako prekariát třídu na samém spodu socioekonomického žebříčku a zařadili sem 15 procent osob. Ve vztahu k prekariátu ukázal výzkum jeden zajímavý rozdíl odvíjející se od dvojího vzorku, kterým výzkumníci disponovali. Výzkumu se účastnil reprezentativní vzorek respondentů, ale kromě toho byl dotazník šířen také online na internetových stránkách veřejnoprávního rozhlasu BBC. O vyplnění druhého dotazníku projevilo zájem nebývalé množství lidí (přes 400 tisíc). Zatímco reprezentativní data změřila prekariát v hodnotě 15 procent, v online výzkumu v něm vyšlo pouze jedno procento. Zde vidíme, že prekariát není kategorií hrdého přiřazení, je spíše něčím,

z čeho se snaží lidé vymanit, nepatřit do této kategorie. Alberti et al. (2018) vidí problém v tom, že Standingova kategorie prekariátu je schopna pojmut velké množství lidí, kteří ve svých životních podmínkách, šancích a stylech nemají mnoho podobného.

Jako odpověď na zvyšující se nejistoty a také nerovnosti se některým jeví základní nepodmíněný příjem. To je instituce státem garantovaného minimálního příjmu, na který by měl mít nárok každý bez ohledu na to, zda pracuje. Podle Standinga (2020) je tento příjem nástrojem boje nejen proti nejistotě, ale také nerovnosti, dluhům, robotizaci nebo populismu. V Česku se konceptu nepodmíněného příjmu systematicky věnuje filozof Marek Hrubec. Základní příjem představuje určitou minimální částku k zajištění důstojného života, vztahuje se na všechny občany daného státu bez ohledu na věk, gender, rodinný status. Vyplácí se obvykle měsíčně, k tomu občané dostávají také příjem z práce nebo závislé sociální dávky. Základní příjem má uspokojit základní potřeby a může mít různé dopady na různé skupiny obyvatel. Pro lidi bez domova představuje radikální vylepšení v zajištění životního standardu, pro zaměstnance živořící na minimální mzdě je možností takovou práci nepřijmout, pro člověka s touhou realizovat se mimo placené aktivity dává možnost se těmito činnostem věnovat. Základní příjem tak podle některých autorů vede ke svobodnější a rovnější společnosti (Hrubec, Brabec, Minářová 2021). Instituci základního nepodmíněného příjmu dosud žádná země plně nezavedla, v mnoha zemích však o něm probíhají četné debaty nebo experimenty, které tento koncept v praxi testují.

Alternativou k základnímu příjmu je myšlenka nepodmíněných veřejných služeb, se kterou přišla v Česku iniciativa Reset (platforma pro sociálně-ekologickou transformaci). Nepodmíněné služby

znamenaají například bezplatnou veřejnou dopravu, upozornění na neadekvátně vysoké ceny bydlení (nájemního i vlastnického), které se tak stává pro spoustu lidí nedostupným. Podle Smejkalové je to varianta méně individualizovaná než základní příjem (2022).

Dotazníkové šetření práce a jeho kritika

V současných českých výzkumech práce se uplatňuje zejména dotazníkové šetření. Práce je stále chápána jako hodnota, potřeba i povinnost (Čadová, Paleček 2006). Výzkumy ukazují, že lidé jsou v práci za posledních 20 let čím dál spokojenější.¹⁰ Takřka 70 procent pracujících je spokojeno se svým zaměstnáním, 78 procent pracujících chce v práci setrvat (Spurný 2020). Data zároveň ukazují, že spokojenost souvisí se vzděláním a u dělnických profesí (kvalifikovaných i nekvalifikovaných) klesá. Co se konkrétních oblastí spokojenosti a nespokojenosti týče, největší nespokojenost panuje u zaměstnanců se mzdou. Opět je větší u zaměstnanců v méně kvalifikovaných pracích – 63 procent kvalifikovaných i nekvalifikovaných dělníků považuje svůj příjem za nepřiměřeně nízký. Výrazná většina ekonomicky aktivních dotázaných vyjadřovala také mínění, že je placena hůře, než by si zasloužila (Spurný 2020).

Problematickostí takto vystavěných dotazníkových šetření spočívá v tom, že neumožňují proniknout za obecně deklarované postoje a názory. Spokojenost či nespokojenost (v práci či jinde) není stavem, vyvstává

v konkrétních situacích a prostředích, je také odehrávána před konkrétním publikem, které danou situaci tvoří (viz též Bailey, Madden 2015: 15). Ani smysuplnost není ve vztahu k práci konstantním stavem, je opět kontextová, mění se v čase i v širších okolnostech našeho osobního i pracovního života. Máme přitom tendenci s odpověďmi na dotazníkové či jiné otázky zacházet jako s reálnými postoji či motivy. Svůdnost dotazníkového šetření je posilována jednoduchou prezentací zjištěných výsledků skrze tabulky a grafy, které jen formou navozují pocit skutečného výzkumu, bez ohledu na to, jak věrně zobrazují skutečnost.

Populárně naučná literatura o práci

K tématu práce vzniká i populárně naučná literatura, která má vesměs za cíl zvýšit efektivitu nebo kreativitu práce, zajistit úspěch. Tento typ knih je daleko čtenější než dříve zmíněné odborné studie. Vždy jsem na takové knihy zvědavá, většinou skončím u prolístování prvních pár stran. Kniha *Hluboká práce* je bestseller nabízející metodu hlubokého soustředění na práci. Primárně je určena lidem ve vznešenějších pracích s určitou autonomií, čas od času se v knize připomene, že stále existují lidé, kteří pracují u pásu, lidé, kteří nemají tak hlubokou práci (2016). Jiná kniha *Mít vše hotovo* (Allen 2015) je naopak založena na představě, že je užitečné se k jednoduché mechanické práci (kupříkladu u pásu) vracet, tedy rozložit práci na malé zvladatelné úkony, ze kterých se potom v celku snáze skládá komplexní a složitější práce.

Kniha *Jak si dělat chytré poznámky* (Ahrens 2021), je postavena na metodě německého sociologa Nicolase Luhmana, který si údajně po celý život pečlivě vedl kartotéku s vlastnoručně psanými poznámkami

¹⁰ Pro představu, spokojenost se měří přímou otázkou: „Jak jste celkově spokojen se svým zaměstnáním, prací? Jste velmi spokojen, spíše spokojen, tak napůl spokojen, napůl nespokojen, spíše nespokojen, velmi nespokojen?“

kategorizovanými do šuplíčků a složek. Samotný proces psaní pak pro něj byl díky existujícím poznámkám prací radostnou a rychle postupující. Kniha *Hluboká práce* začíná příkladem psychologa Carla Junga, který měl k psaní rovněž vyvinutou specifickou metodu, spočívající v přísné organizaci času a místa. Psal každé ráno po snídani a odpoledne se pravidelně věnoval meditaci. Zařídil si k tomu dům se dvěma místnostmi, od kterých měl klíč jen on sám, nikdo ho nesměl při práci či meditaci rušit. U čtení mě vždy napadalo, kde je tam místo pro ženy? Kam se zavírají před dětmi či domácími povinnostmi? Kde mají své pokoje? Stejně tak je snadné si představit, jak nerelevantní jsou v knihách prezentované rady pro dělnické profese.

Variací na výše zmíněné knihy jsou také všemožné semináře a příručky o prokrastinaci, to jest o tendenci odkládat úkoly a povinnosti. Adresování této lidské slabosti, které jdou naproti moderní technologii, slouží mnohým jako dobrý byznys. Tyto rady jsou bezpochyby třídní, dělníci v továrně takové rady nevyužívají, jsou pro ně zbytečné.

Za volnou aplikaci zmíněných příruček v praxi by bylo možné považovat můj pobyt v broumovském klášteře. Odjela jsem tam na začátku roku 2022, klášter nabízel pracovní pobyty, levné ubytování v hezkém prostředí, několik společných pracoven. Bylo nás tam asi patnáct. Spali jsme v hezkých prostorných pokojích, které byly romanticky pojmenovány jako cely. Mohli jsme se soustředit na práci, nemuseli řešit běžný provoz domácích prací, starosti o děti, snídáně byla každé ráno nachystaná ve společné kuchyni, stejně bezstarostně šlo pořídit oběd nebo večeři v přílehlé restauraci. Ráno jsme u snídáně potkávali ženy, které zajišťovaly provoz kláštera, sem tam se za nimi stavili muži z údržby. Vypadali jinak, mluvili o jiných věcech, my pracující a oni pracující, přesto jsme vůči

sobě stáli v mírném kontrastu. Konverzace pracovníků obsluhy mě většinou zaujaly, byly osvěžujícím vhledem do trochu jiného světa. Konverzace mých kolegů u vedlejších stolů mě zajímaly méně. Projevovali jsme si zdvořilou nevšímavostí.

Prostorově časové uspořádání práce

Estetika představuje v souvislosti s prací málo probádané téma. Místa mají svou estetiku a stejně tak lidé. V případě lidí říkáme této kvalitě vkus a ten se projevuje v našich představách o tom, co je hezké nebo hodnotné. Tyto představy se nutně promítají i do pracovního prostředí. Je tomu tak i v případě, kdy je prostředí vnímáno jako bez jakékoli krásy, bez umění. Estetická dimenze prostoru je stejně vždy přítomná (Ottensmeyer 1996). Na mém pracovišti se považuje za vkusnou střízlivost a střídmost, tedy například nepolepené dveře. Několikrát jsem byla upamatována na to, že mám výzdobu ze dveří sundat, byť to byla jedna pohlednice, na které spolu tančí dvě staré ženy. Polepené dveře nejspíš evokují aktivismus, nepořádek, specifický názor, a my na univerzitě chceme být objektivní, neutrální, nebojíme se ani sterility.

K vyvěšování slouží nástěnky, výkladní skříně naší práce, kolegové tam dávají fotografie obálek svých knih nebo první strany článků, které jim vyšly v časopisech. Nikdy jsem nikoho při tomto výlepu neviděla, ani jsem nikoho nikdy neviděla nástěnky číst, asi k obojímu patří diskretnost. Sama se tam dívám, jen když jdu večer sama setmělou chodbou a vím, že mě nikdo neuvídí. Asi to tak dělají i ostatní. Nástěnka byla důležitá i v továrně Baťa, kde jsem byla nedávno na výzkumu. Skrze nástěnku se komunikovaly zejména příkazy nebo oznámení a nařízení ze strany vedení k dělníkům. Tato

oznámení na fakultní nástěnce nenajdeme, působilo by to příliš hrubě, vulgárně a autoritativně. Na fakultě se zaměstnancům nařízení komunikují e-mailem.

Estetika prostupuje nejen organizace, ale samozřejmě i nás jako aktéry v organizacích. Holandský výzkum například ukázal, jak je od klientů sociální péče vyžadována specifická estetická performance, sebe-prezentační výkon, který má stvrzovat jejich připravenost pracovat – ukazuje je jako přizpůsobivé (Berg 2019). Tento typ estetické performance vyžaduje kontinuální každodenní práci v zákulisí, prezentace má přitom působit lehce a nenuceně. Podobně Bourdieu (2008) ukázal nízké šance francouzských mužů z vesnice na sňatkovém trhu. Tito muži jsou vesnickými ženami, které se snáze adaptují na městský vkus a životní styl, vidění jako neatraktivní a končí většinou jako staří mládenci. Beverley Skeggs (1997) ukazuje, že ženy z dělnické třídy jsou také z hlediska vkusu předem odsouzeny k selhání, jsou viděny jako vulgární nebo ne dost vkusné. Muži v dělnických (a zejména těch tradičních) povoláních mohou estetiku využít ve svůj prospěch. Dělnictví stvrzuje mužství.

Vedle estetického uspořádání místa a lidí jsou prostory i těla organizovány také koordinátou času. Jeho konkrétní působení v rámci pracovního místa se může velmi lišit. Některé práce čas jasně ohraničují, například práce tovární či jiné dělnické práce. V tomto režimu se lidé mnohdy upínají ke konci pracovní doby, konci času práce, těší se na čas mimo práci, po práci. V případě práce na univerzitě už časové vymezení tak přímočaré není. Vlastní autonomie, co se času týče, může fungovat jako zdroj svobody, ale stejně tak je i nástrojem ujařmení, neustálého očekávání být připraven odpovídat na e-maily a podobně.

U časovosti práce je důležité také tempo, které různé práce předpokládají. Zajímavá je v tomto ohledu

studie Baileyho a Madden (2015), kteří srovnávali práci popelářů, kameníků a akademiků. Zatímco u popelářů se cenila rychlost, mít práci co nejdříve odvedenou, u kameníků byla naopak vyzdvihována pomalá, důkladná a pečlivá práce. Akademická práce se podle výzkumníků vyznačuje frustrací z množství byrokratické práce, která akademikům zabírá většinu pracovního týdne. Na výzkum, který považují za více uspokojující, si najdou čas zejména o víkendu, což je provázáno pocitem, že pokud v tomto čase pracují, ukrájí ze soukromého času, který by mohl být stráven s rodinou. Nedostatek autonomie z hlediska kontroly času přispíval u všech zkoumaných profesí k pocitu nesmyslnosti práce.

Práce, stát a politika

Práce je nepochybně také sférou politiky. Podobně jako se politické strany zaštiťují starostí o rodinu, dovolávají se v různých ohledech také práce a pracujících. V Česku je práce prvoplánově ceněna, pyšníme se její nižší nezaměstnaností v rámci Evropské unie, byť je vykoupena žalostně nízkými platy a konkrétní situaci pracujících tento ukazatel nijak nezlepšuje. Důraz na práci se v Česku nepromítá do snahy ochránit pracující, najdeme ho spíše v ochraně kapitálu korporací a velkých firem. Odbory sice dlouhodoběji upozorňují na problém nedostatečné odměny za práci (viz zmíněná kampaň Konec levné práce), jejich konkrétní požadavky však žel nemění praktickou situaci, kdy je minimální mzda vyčíslena na 16 200 Kč a odhad minimální důstojné mzdy potřebné k životu na měsíc se pohybuje okolo 34 tisíc měsíčně. Český populismus by se podle některých autorů dal charakterizovat důrazem na etiku tvrdé práce (Císař, Štětka 2016). Například

Andrej Babiš často okázale zdůrazňuje svou usilovnou práci a krátký spánek. V Česku a na Slovensku je pracovitost etnicky kódována (Kobová 2015) a v rámci populismu tak máme tendenci jako nepracující vnímat a kritizovat Romy.

Jak jsem zmínila dříve, člověk může pracovat pro mzdu, dobrý kolektiv, sociální uznání či společenský přínos; je tristní, že čím dál více lidem nepřináší práce nic z těchto statků. Je logické, že pokud nenabízí zmíněné uspokojení práce, směřují lidé pro zajištění těchto potřeb do jiných sfér, soukromých i veřejných, legálních i nelegálních.

Stát by měl mít zájem na tom, aby (alespoň) své zaměstnance oceňoval důstojným platem. Spoustě lidí ve veřejném i soukromém sektoru toto zajištění schází. Lidé se mnohdy umějí s takovou situací smířit, zařídit se v ní, horko těžko vyjít z měsíce na měsíc. To by nás ale nemělo uklébat v pocitu, že tím je problém vyřešen. I když lidé přebírají v mnoha ohledech za svůj život individuální zodpovědnost a selský rozum napovídá, že tak to má i být, sociologie nás učí, že se do našich životů, vyhlídek, možností a šancí výrazně promítají vlivy, které kontrolovat nemůžeme.

Závěrem

O práci se mohou zajímat a zajímají různé obory, které o ní s využitím různých metod produkují rozmanité typy výpovědí a dat. Politikové se práce rádi zmocňují skrze populistická prohlášení, ve kterých deklarují zájem o obyčejné pracující; manažeři lidských zdrojů věří, že dovedou prostřednictvím specifických postupů hodnocení vybrat ideálního kandidáta na určitou pracovní pozici. Filozofové probírají všemožný smysl, který práce na světě či v životě člověka má;

manažerská literatura se soustředí na optimální vedení společností a firem. Potenciál sociologie na tomto poli spočívá v jejím kritickém a analytickém přesahu, který neopomíná proměnlivost a strukturní podmíněnost práce i pracovních podmínek, a zároveň zůstává zakotven ve zkušenostech a prostředích konkrétních lidí.

Pohlednice, která chvíli visela na dveřích naší kanceláře

Rychlý oběd

O práci socioložky

Když se mě někdo zeptá, co dělám, vždy mě to uvede do rozpaků. Mám po ruce různé odpovědi, třeba že učím ve škole. Občas mě přitom někdo z blízkých, kteří vědí, co dělám, napomene, že bych měla říkat, že učím na univerzitě, zní to prý lépe. Pokud u toho konverzace neskončí a dostaneme se i k oboru, je to zajímavější. Co je sociologie? Odpovědi přizpůsobuji publiku. Jinou odpověď mám pro dítě, ještě jinou pro dospívající se zájmem o postavení mužů a žen, a ještě jinou pro dospělého, o kterém tuším, že genderová studia ho už z principu popuzují. V odpovědi se také vždy odráží moje konkrétní rozpoložení a situace, ve které je otázka položena. Nejlepší otázky jsou ty nejkonkrétnější. Děláte výzkum? Jaký přesně? Naposledy jsem takovou konverzaci vedla s doktorem, který mi ultrazvukem vyšetřoval břicho. Snažil se být milý, pozdravil mě, nemlčel, příjemně mě to překvapilo. Práce se v této situaci přirozeně nabídla jako jedno z prvních témat k hovoru. Když jsem řekla sociologie, upřímně odvětil, že vlastně vůbec neví, co sociolog konkrétně dělá. Řekla jsem mu stručně o posledním výzkumu v továrně na boty a doktor se podělil o svou starší zkušenost epizodní práce v různých slovenských fabrikách, řekl, že ho to zcitlivělo a připravilo na mluvení s různými lidmi, které v ordinaci denně potkává. Sociologa zná prý jen jediného, je to Jan Keller. Zná ho jen proto, že s jeho synem studoval medicínu. Právě knihy Jana Kellera mě kdysi pro sociologii nadchly. Později také jeho přednášky. Dnes se smutkem sleduji jeho souznění s bílými heterosexuálními muži nad padesát, kteří si dokonce založili klub stejného jména (Sdružení bílých heterosexuálních mužů a jejich obdivovatelek). Přemýšlím, co nadchne studenty pro sociologii dnes, co čtou, co vzbuzuje jejich zvědavost. Bývám členkou komise pro přijímací zkoušky do magisterského studia, kde se na tyhle věci studujících ptáme. Pro studenty je často

problém jméno nějaké knihy či sociologa zmínit, a když už to udělají, je to obvykle klasická povinná četba z bakalářského studia. Často však mají zájem o nějaké specifické téma, nejčastěji něco z oboru sociální antropologie nebo genderových studií.

Když jsme s kolegy jednou v rámci kurzu zvyšování pedagogických kompetencí dělali cvičení zaměřené na to, co se kdo snaží v kurzech studujícím zprostředkovat, mnoho kolegů zmiňovalo nadšení pro téma, zájem o konkrétní otázky, podnícení zvědavosti. Sociologie může znamenat nový pohled na svět okolo nás, schopnost vidět věci jinak, než je obvyklé, jinak, než je vidí média, politici, vzdálení příbuzní nebo cizí lidé v komentářích na sociálních sítích. Disciplína sociologie dává člověku teoretické i metodologické zázemí, osvojit si je vyžaduje trénink a orientaci v pojmech a konceptech, které mohou a nemusí být podobné kategoriím laického vědění nebo takzvaného selského rozumu. Sociologické vidění není nutně proti laickému pohledu, nesnaží se ho opravit, poučit nebo korigovat, sociologické poznání se běžně dostává do laického užívání a stejně tak laické vědění je nutnou složkou sociologického vědění. Sociologie má bohužel u některých i pověst disciplíny, co říká banální věci složitým způsobem. Vráťím se k tomu později, začala bych raději tím, co sociologie je, ve smyslu, co mě na ní těší, co mi dělá radost.

Sociologie je pro mě věda o lidech, kteří jsou součástí vazeb, organizací a struktur, které je přesahují. Být socioložkou pro mě znamená být mezi lidmi, jít s kůží na trh, jít do terénu, do prostředí důvěrně známých, obvyklých, ale i do těch, která jsou mi vzdálená nebo různým způsobem nepohodlná. Zajímá mě být tělem i myslí v konkrétním prostředí, vstupovat do kontaktu s lidmi, pozorovat, poslouchat, všimnout si, divit se, být zvědavá. Toto zaměření odráží také

autoři, které ráda čtu a kterými jsem byla formována. Například americký sociolog Erving Goffman, jehož soustředění se na banální a samozřejmé, které, je-li zkoumáno v detailu, skrývá jemné předivo obecnějších struktur, považuji za důležité. Goffman zkoumal jedince jako součást institucí a organizací, jako vykonavatele sociálního řádu, ale na rozdíl od většiny sociologických autorit svou pozornost obracel především k situacím, okolnostem a prostředím velmi všedním, obyčejným a zprvu nenápadným (zakopnutí na ulici, kontrola tepu pacienta sestrou v nemocnici, první rande). Zajímají mě věci drobné, zprvu všední a bezvýznamné, nejde mi o prvoplánovou zvláštnost nebo okrajovost, ale o zvláštnost, která se vynoří až při bližším pohledu. Zajímá mě i to, jak přemýšlejí lidé, kteří mají úplně jiné názory než já, zajímá mě vidět zblízka a do detailu to, jak přemýšlejí, o co své myšlení opírají, s kým je sdílejí.

Sociologická práce znamená kromě pozorování nebo čtení samozřejmě také psaní. Psaní je radost, ale je to také dril, rutina, schopnost sednout si k textu a psát, psát s vědomím toho, že psaní je neustálé přepisování, nahozené myšlenky a věty, mnohokrát přesouvané z místa na místo, aby měl text logiku, strukturu a sdělení. Dobrý tip k psaní mi dala hned na začátku studia moje kamarádka, radila psát každý den jednu stranu. Takové cvičení děláme někdy i se studenty, ne každý se k tomu přiměje, ale většinou to vede k dobrému výsledku. Vzniká text, který sice není dokonalý, ale vždy jej lze použít jako základ pro další psaní a přemýšlení. Psaní je přemýšlení. Vždy jsem skeptická k tomu, když studující tvrdí, že mají celou práci v hlavě zformulovanou, chybí jen dát to na papír. Je to podle mě iluze, konkrétní myšlenky se s přesností formulují právě až v procesu psaní, kdy je třeba přesně volit slova, vytvářet text, který se odvíjí slovo za slovem a větou za větou.

Sociologie není jedna, není to jednotná disciplína, ve které pěstují sociologové shodu, spíše naopak. Sociologie je rozrůzněná podle různých kritérií a prakticky se rozpadá do celé řady podškol a přístupů, které si mnohdy vůbec nerozumějí, neshodnou se ani na tom, co a jak je důležité sociologicky zkoumat. Některí sociologové mají za to, že sociologie má vysvětlit, popsat, empiricky či vědecky podložit věci, které už tak trochu tušíme na základě selského rozumu – rozvodovost stoupá, pro mladé lidi není manželství atraktivní institucí, k homosexualitě vykazují větší toleranci mladší a vzdělanější lidé z města. Je i jiná sociologie, která ukazuje, že věci nejsou, jak se zdají, že jsou komplikovanější, složitější, nejsou černobílé, sociologie, která nenabízí jednoduché odpovědi ani návod na to, jak společnost řídit, jak si to před 200 lety představoval zakladatel disciplíny August Comte.

Sociologii si lidé často asociují s dotazníkovým šetřením. Tento nástroj měření figuroval ve všech tématech, o která jsem se zajímala – o tom, jak vyplňují dotazníky ve vězení, se zmiňuje v jednom z rozhovorů v knize David, dotazníkovým šetřením se měří i třídní zařazení člověka. Sama jsem čas od času objektem dotazníkového tázání a podle toho, kdo mě o něj žádá, jsem k vyplnění shovívavá, ochotná, trpělivá, kritická nebo přezíravá. Obsáhlé dotazníkové šetření je třeba vyplnit po absolvování každé učitelské mobility v rámci Erasmu. Dotazník má vyšší desítky položek a schéma připravených odpovědí, ze kterých lze vybrat, je pořád stejné. Po první stáži jsem vše důkladně prostudovala, promyslela, odklikla. Při třetím vyplňování jsem už pozorovala větší netrpělivost a klesající pečlivost, začala jsem odpovídat mechanicky, nejspíš ne příliš přesně.

V knize *Běguni* Olgy Tokarczuk jsem objevila následující část:

Zajímají mě jakékoli tvary, omyly v díle stvoření, slepá zákoutí. To, co se mělo rozvinout, ale z nějakých důvodů zůstalo nerozvinuté: nebo úplně naopak – přerostlo plán. Všechno, co se odchyluje od normy, co je moc malé nebo moc velké, přebujelé nebo nenaplněné, obrovské a odpuzující. Formy, které nedávají pozor na symetrii, které se multiplikuji, rostou v bocích, pučí, nebo naopak redukuji množství na jednotku. Nezajímají mě události, které se opakují, ty, jimž se pozorně klaní statistiky, ty, které všichni oslavují se spokojeným úsměvem. (Olga Tokarczuk, *Běguni*, Host, 2008)

Zatímco u dotazníkového šetření mohu jen konstatovat, že mě neoslovuje, jsou i jiné metody či typy sociologických prezentací, které se mi vyloženě protíví. Například když slyším příspěvky na témata, které mě obecně zajímají, ale způsob jejich zpracování je pro mě nesrozumitelný. Sociologie, která se obestřela svým vlastním jazykem – žargonem, který není a nechce být přístupný jiným sociologům, natož lidem mimo disciplínu sociologie nebo mimo pole sociálních věd. Je to pseudojazyk sociologie, které nerozumím, přestože poslouchám soustředěně a pozorně. Dovedu si přitom představit, že někteří čerpají z takové příslušnosti ke skupině či sociologické škole radost. Tyto školy se rády vymezují vůči jiným přístupům. Například nazvou svůj program silný program, čímž jsou ostatní sociologie implicitně označeny za slabé. Loic Wacquant ve své poslední knize (2022) připodobňuje některé vědce k lumíkům, následují určitou myšlenku, protože ji

následují ostatní, protože je zrovna populární, a ve výsledku je toto následování vede k pádu ze strmého srázu, neboť je to myšlenka pochybná nebo nehodící se pro jev, který má popisovat. Sociální vědci následují módní pojmy, které jsou zrovna v kurzu, a toto následování je samo o sobě cílem, nejde primárně o to vysvětlit nebo popsat nějaký jev, jde o to aplikovat teorii, kterou obdivují.

Při debatě o knize *Tichá dřina* na Letní filmové škole v Uherském Hradišti se jeden z účastníků zeptal, zda by sociolog nemohl v organizaci či podniku plnit roli mediátora, být mezičlánkem s typem vzhledu, který jiné strany v organizaci nemají, tedy někým, kdo dovede komunikovat různé perspektivy zúčastněných aktérů a případně je smířovat a nacházet funkční řešení. Myslím, že by něco takového fungovat mohlo, existuje instituce podnikového sociologa, existovala už v době státního socialismu, tehdy jí však režim výrazně svazoval ruce a skutečnou sociologickou práci fakticky znemožňoval. Dnes se čas od času setkávám s názorem, že kvalitativních sociologů nebo antropologů by bylo potřeba ve firmách a některé je už prý zaměstnávají. Management Bati by nejspíš mohl sociologickou expertizu využít, ale potřeboval by k tomu trochu odvahy a otevřenosti, připravenost podívat se na svět kolem sebe trochu jinými očima. Společnost Baťa v reakci na můj výzkum a knihu napsala vyjádření, kde konstatuje:

Baťa je jedna z mála obchodních společností v odvětví obuvnictví, která vlastní továrnu vyrábějící obuv v České republice, na což jsme hrdí, a musíme bránit práci našich zaměstnanců před těmi, kteří mají v úmyslu znevažovat jejich hodnoty. Naše společnost se vždy angažovala v oblasti sociální péče a podpory, pomáháme sirotčincům,

nemocnicím i seniorům. Dbáme také na ochranu práv našich zaměstnanců, a proto nemůžeme akceptovat publikace, jejichž cílem je šířit pomluvy a poškozovat naše zaměstnance a společnost.

(...) jsme velmi překvapeni, jakým způsobem paní Nedbálková zneužila dobrou pověst společnosti Baťa.

Je nám opravdu líto, že náš ohleduplný a vstřícný přístup k paní Nedbálkové a jejímu výzkumu se setkal s tak nehoráznou snahou získat pozornost veřejnosti pro knihu paní Nedbálkové pomocí diskreditací Bati.

Tato reakce mě překvapila. Téma dělnictví rozhodně není něčím, co přitahuje prvoplánovou pozornost kohokoli, ani veřejnosti, ani médií. V tomto případě se to však skutečně stalo, k výzkumu jsem dala více rozhovorů, napsala o něm i mainstreamovější média včetně Blesku. Jedna z věcí, které recenzenti či novináři vyzdvihovali, byl empatický a citlivý přístup k lidem v továrně. Možná ten, kdo vyjádření u Bati psal, tu knihu vůbec nečetl. A jestli četl, bylo jeho čtení určité jiné než moje. Sociologický pohled se pravděpodobně s tím manažerským nepřekrývá, jsou to různé úhly pohledu, různé typy racionality i různá míra citu pro to, co je podstatné. Co by si společnost Baťa přála, dovedu odhadnout, chtěla by oslavu své firmy, pozitivní vzpomínání na dlouhodobou tradici a smířlivý pohled na budoucnost.

Sociologie organizací a podniků je spíše na ústupu, má to své praktické opodstatnění i v tom, že pro výzkumníky je čím dál složitější se do firem dostat. Převažuje povědomí, že firmy patří manažerům,

investorům, vlastníkům, vynášet informace ven není žádoucí, kontrola veřejnosti či expertů není ve firmách potřebná. Etika výzkumu je rovněž často zaměňována za splnění formálních právních náležitostí, které rámuji informovaný souhlas. Tyto formality pak slouží jako štít vůči všem, kteří mají zájem do organizace vstoupit.

Sociologové jsou zaměstnanci či pracovníci ve výzkumné či akademické organizaci, v byrokratické struktuře, kde jsou součástí širších vazeb, katedry, fakulty, univerzity i celého českého vzdělávacího systému. Všechna tato prostředí vytvářejí a reprodukují pracovní kulturu, tedy hodnoty, normy, pravidla a očekávání, které, aniž bychom je vždy uměli přesně pojmenovat, vytvářejí na pracovištích atmosféru strachu, úzkosti, přísné hierarchie, nebo naopak kultivují prostředí kolegiality, důvěry a vzájemné podpory. Upřímně řečeno, často je to také něco mezi tím vším, něco, co si žádá více a přesnějších vět i slov. Akademické pole je čím dál víc orientováno na výkon, který chce být jasně měřitelný, kritéria měření jsou stále přesnější a složitější, chceme věřit tomu, že v těchto kritériích se odráží dobrá věda. Tento trend není nijak specifický pro českou akademickou sféru, je to univerzální posun, vůči jehož technokratičnosti a nezamýšleným důsledkům se objevují i hlasy kritické (viz například Fleming 2021).

Součástí akademické práce je také publikování odborných textů. Myslí se tím primárně články v zahraničních odborných časopisech, nejčastěji amerických nebo britských. Je to často běh na dlouhou trať, od doby, kdy člověk článek odešle do recenzního řízení, to bývá k publikaci obvykle nejméně rok, často však mnohem déle. Někdy člověk dostane vyjádření rychle, to je v případě, kdy časopis nabízený text do recenzního řízení ani nechce zařadit. Důvody mohou být různé, nehodí se tematicky, nezapadá do koncepce časopisu, nebo je to prostě špatný text. Zvládnout žánr

časopiseckého textu chce cvik, zkušenost, schopnost trefit text do očekávání konkrétního časopisu. Abych se v této dovednosti zlepšila, absolvovala jsem před lety kurz akademického psaní. Hodně mi utkvěla v paměti přednáška americké lektorky, která nám blahosklonně a obšírně vysvětlovala, že české (i slovenské) psaní je od toho anglického velmi odlišné. Československé psaní je velmi košaté a nesoustředěné, chybí mu sdělnost, pointa, příkladem zmínila slovenského básníka Pavola Országha Hviezdoslava, oproti tomu psaní anglické je strukturováno přesněji, budováno z precizně stavěných odstavců. Máme prý psát méně jako Hviezdoslav a více jako Hemingway. Paní přednášející měla pravdu v tom, že akademické psaní je specifický žánr, není to volný asociační styl, není to báseň, má svá pravidla, to platí pro akademické časopisy zahraniční i české. V obou je vyžadován formát odborného textu podle disciplíny, ani do slovenského sociologického časopisu nemůže člověk poslat báseň. Výrazný rozdíl se nachází také v publiku, různé časopisy mají různé typy čtenářů, a zatímco v českém nebo slovenském časopise člověk nemusí vysvětlovat kontext, v případě amerického časopisu je třeba případ zasadit do kontextu postsozialistické nebo středoevropské země, opět podle charakteru časopisu. Setkala jsem se i s názorem, že Česko nebo Slovensko (už) nikoho jako země nezajímají, text musí být přínosný tím, že vyvine novou teorii nebo metodu. To vede některé akademiky ke snaze vymýšlet stále nové velké teorie a unikátní pojmy, o kterých doufají, že si je osvojí i jiní členové akademické obce.

Publikace v zahraničních monografiích jsou snazší, protože většinou vycházejí ze společného zájmu konkrétních vědců, kteří pracují na podobných tématech a znají se z profesních konferencí. Oproti tomu v časopisech je tvrdá konkurence, nabízených publikací je mnohonásobně více, než je možné jich vydat.

Je zajímavé, že právě tato strast akademické práce je něčím, o čem se moc nemluví. Očekávání jsou vysoko, konkurence tvrdá, každý si v tom má poradit tak trochu sám.

Práce sociologa na univerzitě spočívá také v učení, přednášení, vedení seminářů. Výběr kurzů je průnikem specializace člověka a skladby programu, je potřeba naplnit kurikulum, ale zároveň je také prostor na kurzy, které odrážejí specializaci a výzkumné zaměření pedagoga. Do učení se v mnoha případech promítá také výzkum, metodologie a zjištění. Studující tak mohou nahlížet vyučujícím pod ruce toho, jak se dělá věda. Součástí práce je vedení a konzultování studentských diplomových prací. Pro mnohé je to také sezení v komisích, grémiích a výborech, kde si vědci navzájem prokazují velkou úctu. Práce se studenty je odborná, ale zahrnuje samozřejmě i lidský a sociální rozměr, studenti mají různé starosti a radosti a ty se promítají do jejich studia, do plnění či neplnění zadaných úkolů. Práce vyučujícího je také trochu práce terapeutická, je to i koučink, očekává se, že vyučující bude studenty motivovat, povzbudit je, uklidní.

Představu o sociologii mají lidé obvykle malou. Krom již zmíněného tušení, že sociolog říká banality učeným jazykem, jsou tu ještě další. Jeden architekt mi řekl, že rolí sociologa je dělat mediátora mezi architekty a lidmi, kteří budou jejich stavby užívat. Sociologové by měli lidem vysvětlit, jak to architekti myslí, a že je v zájmu obyvatel jejich pohled přijmout. Mnoho mých známých neví přesně, co dělám, nikdy se mě na to neptají, protože jim připadá, že to nemůže být nic moc zajímavého. V opravně kol, kam chodím pravidelně, mi zaměstnankyně řekla, že mi závidí, že mám po práci čistou hlavu, odučím si svoje a mohu myslet na jiné věci. Překvapilo mě to, přesně takovou představu jsem měla o její práci. Pracuje manuálně nebo s papíry,

oprava kola, objednávání zboží, vše je konkrétní, hmatatelné, praktické, žádné velké starosti. Její kolega se tomu zasmál a dodal, že tak si to člověk představuje, dokud to nezačne dělat. Lidé mají o akademické práci také obvykle představu, že v létě máme dlouhé prázdniny, nemusíme dělat nic. Léto je však jedním z mála časů, kdy člověk může soustředěně psát. S kolaři jsme k sobě postupně našli cestu, vyžádali si mou knížku o továrně Baťa a jejich zpětná vazba mi vždycky udělá radost a dá pocit, že co dělám, má smysl.

Mí spolupracovníci v továrně Baťa mohli jen těžko odhadnout, co je náplní práce sociologa, stejně jako jsem já neměla zprvu skoro žádnou představu o technologii výroby bot. Nejasnost toho, kdo jsem a co dělám, se promítala do neochoty se mnou mluvit, často je přesvědčilo až to, když viděli, že se mnou mluví ostatní, nebo že se do továrny vracím, tedy že nejde o ojedinělý počin či návštěvu. Pro Davida ve vězení je univerzita místem otevřené diskuze a rozvoje, z vězení se zdá ten kontrast obou organizací propastný. Přesto lze samozřejmě mezi univerzitou, vězením i továrnou pozorovat řadu podobností. Jsou to byrokratické formální organizace, které musejí podle obecných pravidel spravovat potřeby spousty osob na jednom omezeném místě. Jsou to instituce přísně hierarchické, jednotliví aktéři mají jasně vymezené funkce, role a kompetence. Pokud mohu srovnat, továrna byla v tomto ohledu hierarchická nejméně.

Obraz o sociologii pomáhají spoluvytvářet také média. Sociologie naštěstí nemá mediální hvězdy, které by byly odborně opovrhovány, tak jako je má psychologie, sexuologie nebo filozofie. Sociologie má některá mediální známá jména, nejvýraznější je patrně Daniel Prokop. Je překvapivé, že byť předurčením věda o společnosti, zůstává sociologie spíše na okraji mediální pozornosti, kterou jí ukrájí odborníci z jiných oborů.

V mnoha případech je to škoda. Sociologie je dobře vybavena k tomu, aby pojmenovávala problémy, kterých jsme v dnešním světě součástí nebo které jako lidé přímo způsobujeme. Za dobu své existence vyvinula a precizovala četné nástroje k uchopení těchto problémů. Je škoda, že o výsledcích sociologických výzkumů se laická veřejnost dozvídá spíše výjimečně. Palčivá témata si dovedou mnohdy snáze osvojit nesciologové, žurnalisté nebo investigativci. Například podcasty Matematika zločinu a Akce olej říkají ve velkém detailu a s mimořádným přesahem o systému trestního práva a soudnictví mnohem víc a mnohem lépe než česká kriminologie. Podobně se dá říct, že deník A2larm a Deník Referendum upozorňují na zásadní problémy Česka lépe než Sociologický časopis.

Sociologie má své kouzlo, pro mě je to kouzlo jiné perspektivy. Disciplína dává prostor pro různé možnosti, jak ji praktikovat. Má místo pro ty, kteří zpochybňují, kladou otázky, na které nelze lehce odpovědět, ale má místo i pro ty, kdo mají (nebo chtějí mít) ve všem jasno a nabízejí odpovědi jednoduché. Studující posledních ročníků středních škol, kteří přijdou na den otevřených dveří, se často nejprve zajímají o potenciální uplatnění s oborem sociologie. Na rozdíl od psychologie nebo sociální práce, kde se jim uplatnění předestírá jakoby přímo, je to u sociologie komplikovanější, a určitě to není jen v agenturách realizujících výzkumy. Sociologická průprava, teoretická, konceptuální i metodologická, je dobrou výbavou pro nejružnější profese, i pro ty zdánlivě mimo obor samotné sociologie. I když vím, že někteří kolegové považují sociologii za řemeslo, které, pokud si osvojíme, můžeme použít ke zpracování jakéhokoli tématu, pro mě je víc než profesním oborem. Podle Maxe Webera (1983b) k vědě patří vášně, nápad a práce. U sociologie mě drží právě to, že mi umožňuje realizovat nápady a sledovat

výzkumné cíle dotýkající se sociálních problémů, které považuji za podstatné, dává příležitost věnovat se otázkám, na kterých mi záleží. Vroucný zájem o věc je také tím, co mě zaujme, když se setkávám s pracemi jiných osob, sociologů i lidí mimo obor.

Třída studentů v Brně

To Work

Work has undergone drastic historical changes and has transformed both in form and content. Work does not necessarily have to mean having a job, and it doesn't even need to be performed for profit. The framework of fulltime employment which we were used to in the past has become expanded and has ceased to be the norm. Various social spheres can be interested in work, each with its own methods of producing diverse types of knowledge and data. Politicians often use work as part of their populist proclamations, professing their interest in work and labor; managers of human resources believe they will be able to select the perfect job candidate by means of evaluation procedures. Philosophers wonder about all types of meaning work and labor might have for the world and for a person's life; books on management focus on the optimal way of managing companies and firms. The sociological perspective is promising, as it shows a critical and analytic capacity which takes into account the transience and structural embeddedness of work and labor conditions, while remaining firmly grounded in the experiences and environments of particular people. The interviews contained in this book offer a view onto diverse experiences of work while managing to transcend mere banter about a particular occupation with some person we may barely know. They move beyond the confines of a job interview, or the political mobilizations of the myth of hard-working Czechs. The interviews represent work and labor as a lush arena for the encounter of various characters, knowledges, esthetics, timeframes, methods of making sense and forms of authorization, as well as a site for the mobilization of resistance.

Summary

Seznam literatury

- Abbott, A. (1993). The Sociology of Work and Occupations. *Annual Review of Sociology*, 19(1), 187–209.
- Abbott, A. (2016). *Processual sociology*. The University of Chicago Press.
- Acker, J. (1990). Hierarchies, jobs, bodies: A theory of gendered organizations. *Gender & Society*, 4(2), 139–158.
- Acker, J. (2006). Inequality Regimes: Gender, Class, and Race in Organizations. *Gender & Society*, 20(4), 441–464.
- Alberti, G., Bessa, I., Hardy, K., Trappmann, V., & Umney, C. (2018). In: *Against and Beyond Precarity: Work in Insecure Times*. Work, Employment and Society, 32(3), 447–457.
- Allen, D. (2015). *Getting things done: The art of stress-free productivity* (Revised edition). Penguin Books.
- Arendt, H. (2007). *Viva activa*. Oikomenh.
- Bailey, C., & Madden, A. (2015). Time reclaimed: Temporality and the experience of meaningful work. *Work, Employment and Society*, 31(1), 3–18.
- Beck, U. (2000). *The brave new world of work*. Polity Press.
- van den Berg, M., & Arts, J. (2019). The Aesthetics of Work-Readiness: Aesthetic Judgements and Pedagogies for Conditional Welfare and Post-Fordist Labour Markets. *Work, Employment and Society*, 33(2), 298–313.
- Boltanski, L., & Ciapello, E. (2005). *The new spirit of capitalism*. Verso.
- Bourdieu, P. (2008). The bachelors' ball: The crisis of peasant society in Béarn. University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (2015). Men and machines. In *Advances in social theory and methodology: Toward an integration of micro – and macro-sociologies* Knorr-Cetina, K., & Cicourel, A. V. (Ed.). Routledge. Pp. 304–317.
- Burawoy, M. (2013). Ethnographic fallacies: Reflections on labour studies in the era of market fundamentalism. *Work, Employment and Society*, 27(3), 526–536.
- Císař, O., & Štětka, V. (2016). Czech Republic: The rise of populism from the fringes to the mainstream. In T. Aalberg, F. Esser, C. Reinemann, J. Stromback, & C. De Vreese (Eds.), *Populist political communication in Europe* (Pp. 285–298). Routledge.
- Crouch, C. (2013). *Making capitalism fit for society*. Polity Press.
- Cullen, Z., & Perez-Truglia, R. (2022). How Much Does Your Boss Make? The Effects of Salary Comparisons. *Journal of Political Economy*, 130(3), 766–822.
- Čadová, N., Paleček, M., (eds.). (2006). *Jak je v Česku vnímána práce*. Sociologický ústav Akademie věd ČR.
- Durkheim, É. (2004). *Společenská dělba práce*. Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Fassmann, M., Myant, M. R., Pavelka, T., Švihlíková, I., Hejduk, R., Smejkalová, K., & Štředula, J. (2019). Šance na přiblížení českých mezd vypsělé EU: Studie ČMKOS. Českomoravská konfederace odborových svazů.
- Fleming, P. (2021). *Dark academia: How universities die*. Pluto Press.
- Geuss, R. (2021). *A philosopher looks at work*. Cambridge University Press.
- Gheaus, A., Herzog, L. (2016). “The Goods of Work (Other Than Money!),” *Journal of Social Philosophy*, 47: 70–89.
- Goffman, E. (1956). *The Presentation of Self in Everyday Life*. University of Edinburgh.
- Goffman, E. (1961). *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Anchor Books.
- Graeber, D. (2018). *Bullshit jobs* (First Simon & Schuster hardcover edition). Simon & Schuster.
- Gregor, M. a kol. (1993). *Hledání pružné organizace*. Masarykova univerzita Brno.
- Harvey, D. (2007). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.
- Harvey, D. (2017). Afterword. In K. Marx, & F. Engels, *The Communist Manifesto* (Pp. 129–169). Pluto Press.
- Heath, J. (2018). On the Very Idea of a Just Wage. *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, 11: 1–33.

- Hrubec, M., Brabec, M., Minářová, M. (2021). Basic income in the world, Filosofický ústav.
- Cholbi, M. (2022). Philosophical Approaches to Work and Labor In Stanford Encyclopedia of Philosophy.
- Jaffe, S. (2021). Work won't love you back: How devotion to our jobs keeps us exploited, exhausted, and alone (First edition). Bold Type Books.
- Jones, O. (2012). Chavs: The Demonization of the Working Class (2nd edition). Verso Books.
- Kalleberg, A. L., & Leicht, K. T. (2021). United States: Eight key themes in sociology of work. *La Nouvelle Revue du Travail*, 19.
- Kobová, L. (2015). Editoriál in: Feministky hovoria o práci, Maciejewska, M., Mišičková, M., Ngai, P., Sekulová M., Weeks, K., Kobová, L., (eds.), Pp. 5–9, Aspekt.
- Maciejewska, M., Mišičková, M., Ngai, P., Sekulová M., Weeks, K., Kobová, L. (eds.) (2015). Feministky hovoria o práci. Aspekt.
- Mareš, P. (2004). Od práce emancipující k práci mizející. *Sociologický časopis*, 40(1–2), 37–48.
- Marx, K. (1967). Odcizení a emancipace člověka. Mladá fronta.
- Marx, K., Engels, B. (1972). Manifest komunistické strany. Státní pedagogické nakladatelství.
- Marx, K. (2006). Wage-Labour and Capital. Value, Price and Profit. International Publishing.
- Masaryk, T. G. (1977). Jak pracovat? KONFRONTATION SA.
- Mayr, A. (2022). Bídníci: Proč společnost pohrdá nezaměstnanými, ale přesto je potřebuje / (První vydání). Host.
- Mills, C. W. (1940). Situated Actions and Vocabularies of Motive. *American Sociological Review*, 5(6), 904.
- Mirowsky, J. (1987). The Psycho-Economics of Feeling Underpaid: Distributive Justice and the Earnings of Husbands and Wives. *American Journal of Sociology*, 92(6), 1404–1434.
- Misik, R. (2020). Falešní přátelé obyčejných lidí. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Moriarty, J. (2020). What's in a Wage? A New Approach to the Justification of Pay. *Business Ethics Quarterly*, 30(1), 119–137.
- Musílek, K., Jamie, K., & McKie, L. (2020). Cold Winds and Warm Attachments: Interrogating the Personal Attachment to Neoliberal Work and Economy. *Work, Employment and Society*, 34(3), 514–525.
- Nedbálková, K. (2006). Spoutaná Rozkoš: (re)konstrukce genderu a sexuality v ženské věznici. SLON.
- Nedbálková, K. (2021). Tichá dřina: dělnictví a třída v továrně Bata. Display.
- Newport, C. (2016). Deep work. Piatkus.
- Ottensmeyer, E. J. (1996). Too Strong to Stop, Too Sweet to Lose: Aesthetics as a Way to Know Organizations. *Organization*, 3(2), 189–194.
- Press, E. (2021). Dirty work: Essential jobs and the hidden toll of inequality in America (First edition). Farrar, Straus and Giroux.
- Piketty, T. (2020). Capital and ideology. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Petrusek, M. (2006). Společnost pozdní doby. SLON.
- Rodeheaver, D. & Zafirovski, M. (2017). Sociology of Work. In Wiley Blackwell Encyclopedia of Social Theory. Edited by Bryan S. Turner. Wiley & Sons, Inc. John Wiley & Sons, Inc.
- Rose, M. (2003). Good Deal, Bad Deal? Job Satisfaction in Occupations. *Work, Employment and Society*, 17(3), 503–530.
- Savage, M., Devine, F., Cunningham, N., Taylor, M., Yaojun, L., Hjellbrekke, J., Le Roux, B., Freidman, S., & Miles, A. (2013). A new model of social class? Findings from the BBC's Great British class survey experiment. *Sociology*, 47(2), 219–250.
- Simmel, G., & Frisby, D. (2004). The philosophy of money (3rd enl. ed). Routledge. The Affluent worker in the class structure. (1969). Cambridge U.P.
- Skeggs, B. (1997). Formations of class & gender: Becoming respectable. Sage Publications.
- Smejkalová, K. (2022). Zoom rozhovor.
- Sokačová, L., Formánková, L. (2015). Trh práce a politika zaměstnanosti. In: Stínová zpráva o stavu genderové rovnosti v ČR v roce 2015, Pp. 77–83.
- Spurný, M. (2020). Postoje české veřejnosti ke svému zaměstnání – červenec 2020 [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-08-31].

- Standing, G. (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class*. Bloomsbury Academic.
- Standing, G. (2020). *Battling eight giants: Basic income now*. I.B. Tauris.
- Suzman, J. (2020). *Work: A history of how we spend our time*. Bloomsbury Circus.
- Terkel, S. (1975). *Working*. Avon.
- Thozhur, S. M., Riley, M., & Szivas, E. (2006). Money attitudes and pay satisfaction of the low paid. *Journal of Managerial Psychology*, 21(2), 163–172.
- Tokarczuk, O. (2008). *Bęguni*. Host.
- Tomšej, J. (2018). Trade unions in the Czech Republic: Look into the past, presence and future. *The Lawyer Quarterly* 8(1), 67–74.
- Wacquant, L. (2010). *Crafting the Neoliberal State: Workfare, Prisonfare, and Social Insecurity*¹: Crafting the Neoliberal State. *Sociological Forum*, 25(2), 197–220.
- Wacquant, L. J. D. (2022). *The invention of the „under-class“: A study in the politics of knowledge*. Polity Press.
- Weber, M. (1983a). Protestantská etika a duch kapitalizmu. in: *K Metodológii sociálnych vied*, Pp. 272–360, Pravda.
- Weber, M. (1983b). Veda jako povolanie. in: *K Metodológii sociálnych vied*, Pp. 222–254, Pravda.
- Weeks, K. (2015). Mapovanie pracovnej etiky. in: *Feministky hovoria o práci*, Maciejewska, M., Mišičková, M., Ngai, P., Sekulová M., Weeks, K., Kobová, L., (eds.), Pp. 11–66, Aspekt.
- Wright, E. O. (2019). *How to be an anticapitalist in the twenty-first century*. Verso.
- Zelizer, V. A. (1989). The Social Meaning of Money: „Special Monies“. *American Journal of Sociology*, 95(2), 342–377.

Kateřina Nedbálková
Pracovat

Jazyková redakce: Věra Becková
Fotografie: Kateřina Nedbálková, Tinke M. P. J.
Překlad do angličtiny: Vít Bohal
Grafická úprava a sazba: Jan Novák
Tisk: Quatro Print
Náklad: 300 výtisků
Počet stran: 230
Vydalo: Display – sdružení pro výzkum
a kolektivní praxi
Dittrichova 9, Praha 2, 120 00, www.display.cz

Vydání první, Praha 2022
Neprodejný výtisk

ISBN 978-80-907883-8-1

Publikace byla podpořena nadací Rosa Luxemburg Stiftung e.V., zastoupení v České republice. Za obsah je plně odpovědný vydavatel publikace; postoje prezentované v textu nemusí nutně představovat stanovisko nadace.

The publication is supported by Rosa Luxemburg Stiftung e.V., zastoupení v České republice. The publishers alone are responsible for the content provided; the positions presented in these texts do not necessarily represent the points of view of the foundation.